PSIHOLOGIA CUPLULUI ŞI A FAMILIEI
(disciplină pentru anul 3, semestrul 2)

Coordonator disciplină
Prof. dr. Maria Nicoleta Turliuc

Conform Planului de învăţământ - Psihologie ID:

- Ore Studiu Individual (SI) **: 28**
- Activităţi Tutoriale (AT) **: 4**
- Teme de Control (TC) **: 10**
- Activităţi Aplicate (AA) **: -**

Numărul de unităţi de învăţare pentru disciplina dumneavoastră**: *10 unităţi de învăţare / teme* – pentru 28 ore SI**

ORGANIZAREA SUPORTULUI DE CURS VA FI URMĂTOAREA:

Introducere

1. Competenţe specifice acumulate

a. Competenţe profesionale şi descriptori (Grila 2 RNCIS)

C1. Utilizarea adecvată în comunicarea profesională a conceptelor de bază ale disciplinei, în activitatea didactică și/sau intervenţia psihologică, consiliere și psihoterapie.

C2. Operarea cu cunoștințele specifice domeniului în analiza funcționalității cuplului și a familiei.

C3. Utlizarea informațiilor privind structura și procesele cuplului/familiei în optimizarea strategiilor de predare și intervenţie în vederea rezolvării problemelor grupului ţintă.

b. Competenţe transversale (Grila 2 RNCIS)

CT1. Autoevaluarea nevoilor de formare continuă în vederea adaptării competenţelor profesionale la dinamica contextului social.

CT2. Cooperarea în echipe de lucru profesionale interdisciplinarea în vederea desfășurării proiectelor și programelor din domeniul didactic și al intervențiilor psihologice.

CT.3. Exercitarea sarcinilor profesionale conform principiilor deontologice specifice.

2. Obiectivele disciplinei (din grila competenţelor specifice acumulate)

a. Obiectivul general

La finalul acestui curs, studenţii vor fi capabili să:

- Utilizeze limbajul de specialitate în relaţiile cu clienţii şi specialiştii din domeniu.
- Identifice factorii care contribuie la formarea şi menţinerea relaţiilor intime, de cuplu şi familie.
- Explice structurile/procesele care pot constitui factori de risc ai conflictualităţii în cuplu, familiei şi în relaţiile părinte-copil.
- Realizarea de cercetări asupra relațiilor de cuplu și familie.

b. Obiectivele specifice

La finalizarea cu succes a acestei discipline, studenţii vor fi capabili să:

- Explice noţiunile fundamentale legat de cuplu și familie.
- Descrie diferenţele dintre sexe şi implicaţiile lor asupra funcţionării diadei intime.
- Identifice structurile şi procesele formării şi dezvoltării relaţiilor intime.
- Analizeze structurile şi procesele formării şi dezvoltării relaţiilor conjugale şi familiale.
- Utilizeze strategiile constructive şi distructive ale comunicării maritale.
- Descrie caracteristicile parentalităţii, ale stilurilor parentale şi a consecinţelor lor asupra dezvoltării copiilor.

3. Structura cursului

a. Unităţile de învăţare:

- Unitatea de învățare 1: Cuplul, căsătoria și familia. Definiții și delimitări conceptuale – 3h
- Unitatea de învățare 2: Normaliatea sistemului familial: teorii și structuri familiale – 3h
- Unitatea de învățare 3: Atracția interpersonală – 3h

- Unitatea de învățare 4: Intimitatea și dezvoltarea relațiilor intime – 3h
- Unitatea de învățare 5: Iubirea și sexualitatea – 3h
- Unitatea de învățare 6: Ciclul vieții familiale – 3h
- Unitatea de învățare 7: Rolurile de gen familiale – 3h
- Unitatea de învățare 8: Autoritarea și puterea în cuplul conjugal – 2h
- Unitatea de învățare 9: Comunicarea conjugală – 2h
- Unitatea de învățare 10: Parentalitatea și relațiile părinte-copil – 3h

b. Instrucţiuni privind parcurgerea cursului: *Vă recomandăm să parcurgeți unitățile de învățare în ordinea indicată în suportul de curs. Fiecare unitate de învățare include aplicații, întrebări, teme de reflecție și teste de autoevaluare care au ca scop facilitarea procesului de învățare. Deși nu sunt obligatorii, acestea susțin parcurgerea structurată, gradată și temeinică a conținuturilor disciplinei. Temele de control obligatorii sunt semnalate și în unitățile de învățare corespunzătoare. Vă sugerăm să rezolvați fiecare sarcină de lucru pe măsură ce parcurgeți fiecare unitate de învățare.*

4. Evaluare[1]

a. Evaluarea continuă: 40% din nota finală: Teme de control și participarea la activitățile tutoriale.

1. Participarea activă la activitățile tutoriale: 10 % din nota finală

2. Rezolvarea următoarelor temelor de control (30% din nota finală):

- Prezentați sintetic principalele contribuții ale teoriilor privind normalitatea vieții familiale (12 puncte).
- Sintetizați cele două perspective stadiale ale ciclului vieții familiale prezentate Carter & McGoldrick și Mucchielli. Gândiţi-vă la două cupluri cunoscute (fără a preciza identitatea acestora), aflate în două stadii diferite ale ciclului vieţii familiale(oricare ar fi acestea), conform stadialităţii propuse de Carter și McGoldrick sau Mucchielli. Analizaţi câte o problemă care apare mai frecvent în fiecare cuplu şi arătaţi din ce sarcinile ale dezvoltării, insuficient rezolvate, decurg acestea (8 puncte).
- Analizați sintetic principalele stiluri parentale și consecințele lor asupra dezvoltării copiilor. Imaginaţi-vă o familie în care părinţii aparţin unor stiluri parentale diferite: unul stilului neglijent, iar celălalt, stilului parental supraprotectiv. Care ar putea fi consecinţele acestui context al îndrumării parentale asupra dezvoltării copiilor? (10 puncte)

b. Evaluarea finală: 60% din nota finală: examen scris.

[1] Sistemul de evaluare a cunoştinţelor include proceduri de evaluare continuă şi finală (STANDARDE ARACIS). Evaluarea continuă şi evaluarea finală sunt astfel proiectate încât <u>să asigure verificarea dobândirii competenţelor menţionate în fişele disciplinelor</u> (STANDARDE ARACIS).

CUPRINSUL CURSULUI

1. CUPLUL, CĂSĂTORIA ȘI FAMILIA. DEFINIȚII ȘI DELIMITĂRI CONCEPTUALE
2. NORMALIATEA SISTEMULUI FAMILIAL: TEORII ȘI STRUCTURI FAMILIALE
3. ATRACȚIA INTERPERSONALĂ
4. INTIMITATEA ȘI DEZVOLTAREA RELAȚIILOR INTIME
5. IUBIREA ȘI SEXUALITATEA
6. CICLUL VIAȚII FAMILIALE
7. ROLURILE DE GEN FAMILIALE
8. AUTORITATEA ȘI PUTEREA ÎN CUPLUL CONJUGAL
9. COMUNICAREA CONJUGALĂ
10. PARENTALITATEA ȘI RELAȚIILE PĂRINTE-COPIL

Unitatea de învăţare 1

I. CUPLUL, CĂSĂTORIA ŞI FAMILIA. DEFINIŢII ŞI DELIMITĂRI CONCEPTUALE

Viața familială este extrem de complicată, cursul de față propunându-și să explice unele din structurile și procesele responsabile de complexitatea vieții cuplurilor și familiilor, unele din modalitățile obișnuite prin care partenerii interacționează, comunică, iau decizii și își rezolvă problemele.

Foarte mult timp, conceptele de cuplu, căsătorie şi familie – noţiuni fundamentale ale disciplinei – au fost definite într-o manieră extrem de asemănătoare, caracteristicile lor fiind deseori confundate. Încercând să precizăm conţinutul lor noţional, dorim să realizăm o mai clară prezentare a graniţelor acestor concepte şi a relaţiilor dintre ele. Cuplul premerge, de regulă, căsătoria, în urma căreia ia naştere familia – cuplul marital şi descendenţii săi.

I.1. CUPLUL CA ENTITATE SINERGETICĂ

Noţiunea de cuplu a apărut în limba franceză în secolul al XII-lea pentru a desemna uniunea dintre un bărbat şi o femeie și a coincis cu debutul căsătoriei religioase, fondate pe consimţământul partenerilor. Termenul îşi are originea în latinescul *copula* (legătură), din care provine şi noţiunea de copulaţie. Nu întâmplător, sexualitatea ocupă un loc central în semnificaţia conceptului de cuplu.

În general, cuplul este definit ca o pereche sau reunire de două persoane bazată pe o legătură constantă sau datorată unei apropieri accidentale. În ambele cazuri însă, reunirea trebuie să funcţioneze, chiar dacă ea este adesea dificilă. Cuplurile accidental formate, fără trecut şi fără viitor, fac obiectul de studiu al psihologiei sociale. În contextul psihologiei cuplului şi familiei ne interesează cuplurile care tind să se menţină în timp, în care există relaţii sentimentale şi/sau sexuale, în care se manifestă un puternic inter-determinism mutual, partenerii stimulându-se şi potenţându-se reciproc.

DEFINIŢIE

Cuplul este o entitate sistemică, supraindividuală, caracterizată prin cauzalitatea circulară, interdependență mutuală și nonrepetiție.

În sens larg, cuplul *reprezintă matricea concomitent biologică, emoţională, culturală şi socială, care în condiţiile rupturii definitive a legăturii sexualitate-procreare, rezultată din reunirea unor diferiţi parteneri: bărbat-femeie, bărbat-bărbat sau femeie-femeie*. În sens restrâns, cuplul constă în *complementaritatea bărbat-femeie, exprimată în toate aspectele vieţii cotidiene, care joacă un rol esenţial în perpetuarea speciei şi, ulterior, în educaţia copiilor.*

Transversal, accepţiunea largă include atât cuplurile premaritale și cele preconsensuale, cât și cuplurile conjugal și consensual (sau coabitarea) hetero- sau homosexuale. Accepţiunea restrânsă admite doar cuplurile premaritale și preconsensuale sau cele conjugale şi consensuale heterosexuale. Analiza *longitudinală* a acestor accepţiuni ne permit să distingem cuplul premarital de cel conjugal (cu diversele sale stadii evolutive) şi cel preconsensual de coabitarea propriu-zisă, hetero- sau homosexuală, în primul caz, şi doar hetrosexuală, în al doilea. În cadrul cursului, am analizat cu predilecţie particularităţile şi caracteristicile cuplului heterosexual contemporan.

În ambele accepţiuni, pot fi identificate (Thery, 1993) cinci *tipuri de cupluri*:

- *cuplul conflictual* este cel în care partenerii se află într-o dispută permanentă, dar provocările lor vizează reanimarea pasiunii. Partenerii găsesc un echilibru în conflict, altfel plictisindu-se. De regulă, acest cuplu nu rezistă prea mult în timp;
- *cuplul pygmalion* este cel al investirii inegale. Unul din parteneri se deschide în faţa celuilalt, relevându-şi resursele, din care celălalt nu refuză să se hrănească, să-şi construiască şi să-şi dezvolte identitatea, fără a oferi prea mult în schimb. Dar, adesea, “elevul” sau “eleva” îşi părăseşte “maestrul”;
- *cuplul fuzional*, de tip Tristan şi Isolda, este cel care trăieşte în osmoză. Pentru ca pasiunea acestor parteneri să nu se termine tragic, ei trebuie să înceteze să se privească cu pasiune pentru a începe să-şi vorbească sau să înceteze să se privească prin ochii celorlalţi - conformişti normelor sociale - pentru a a-şi impune alegerea;

- *cuplul asociativ* este cel care le permite partenerilor să obţină rezultate deosebite, imposibil de atins individual. Ei reuşesc să alterneze în mod optim cooperarea şi autonomia, dând naştere unuia dintre cele mai stabile şi mai satisfăcătoare vieţi în doi;
- *cuplul aflat în decalaj* este specific partenerilor a căror dispoziţie este întotdeauna diferită. Pasiunea lor se hrăneşte din absenţa idealizată a celuilalt. În căsătorie, decalajul dispoziţiilor, nevoilor şi sentimentelor creează permanente dispute.

Dincolo de modificările produse în desfăşurarea şi manifestarea relaţiilor afective din cadrul cuplului, aceste cinci tipuri pot fi observate de-a lungul întregii istorii a umanităţii.

Aspectul *sinergetic* al cuplului presupune acţiunea simultană a celor doi parteneri, îndreptată spre acelaşi obiectiv, care intensifică fiecare acţiune individuală. Această caracteristică este construită în timp. *Sinergia* presupune faptul că cei doi parteneri constituie o veritabilă echipă, unică, ce realizează unitatea existenţei sale. În aceste condiţii, cuplul este pregătit să facă faţă crizelor succesive ale maturităţii, pensionării şi vârstei a treia şi a patra. Lipsa cooperării şi sinergiei erodează treptat legăturile dintre parteneri şi conduc, mai devreme sau mai târziu la ruptura afectivă şi, adeseori (în cazul cuplurilor conjugale), la cea legală.

Bader şi Pearson (1988) consideră că orice relaţie de cuplu se formează şi dezvoltă parcurgând mai multe etape:

1. *Fuziunea* – presupune abolirea diferenţelor dintre cei doi parteneri care, atunci când sunt împreună, se simt ca „unul" (de exemplu, la restaurant, după ce unul dintre ei s-a hotărât ce să ia, celălalt tinde să spună: „Vreau acelaşi lucru ca şi tine!");
2. *Diferenţierea* – implică re-afirmarea propriei identităţi şi testarea solidităţii legăturii (la restaurant, reacţia iniţială se transformă în: „Cum poţi să mănânci aşa ceva? Mie îmi dă frisoane");
3. *Explorarea* – este etapa de testare a fidelităţii în condiţiile îndepărtării de partener şi ale participării la activităţi asociative diferite (plimbări cu proprii amici, chiar vacanţe separate);
4. *Re-apropierea* – se realizează dacă primele trei stadii au fost depăşite cu bine. Acum se defineşte motivul rămânerii împreună, se stabileşte o „hartă" a cuplului, se stabilesc sarcinile fiecăruia, indivizii îmbogăţindu-se prin diferenţele celuilalt;
5. *Cooperarea* – presupune angajarea din plin într-o construcţie comună. Ea este şi faza în care fiecare este atent la evoluţia celuilalt, în care partenerii se interesează de carieră şi în care cuplul şi-a dobândit echilibrul funcţional;
6. *Sinergia* este stadiu cel mai înalt al evoluţiei, în care cei doi constituie o veritabilă echipă, unică, ce realizează unitatea existenţei sale. Cuplul poate desfăşura o bogată activitate socială şi profesională şi se poate ocupa de creşterea şi educarea copiilor.

INTREBARE

În care dintre fazele de mai sus se realizează cel mai probabil căsătoria? Argumentați răspunsul dvs.

Recompensele vieții în cuplu includ: satisfacerea nevoii de intimitate şi evitarea disconfortului creat de solitudine şi însingurare, dezvoltarea sentimentului de apartenenţă (socioafectivă), dezvoltarea sentimentului iubirii mutuale, susţinerea psihologică reciprocă, perpetuarea speciei etc.

Incertitudinea face parte din viața oricărui cluplu. Efecte sale pozitive asigură adăugarea elementelor de "surpirză" și prospețime în relaţii. Efectele negative ale incertitudinii includ: insatisfacţia relaţională, evitarea partenerului, evitarea unor subiecte, evitarea dezvăluirii etc.

Cele mai evitate subiecte în cadrul discuțiilor în cuplu sunt:

- *trăsăturile unei relaţii*, din care fac parte normele relaţiei, statutul relaţiei, comportamentele relaţionale negative;
- *experienţele negative*, incluzând eşecurile şi pierderile personale negative din trecut;
- *experienţele romantice negative* – despărţirile în cazul unei relaţii romantice prezente sau din trecut;
- p*rieteniile eşuate* şi *experienţele sexuale*.

TEMĂ DE REFLECŢIE

Meditați asupra principalelor subiecte pe care le-ați evitat în discuțiile cu partenerul de cuplu.

Nu toate cuplurile rezistă în timp. Duck (1982, apud Sprecher și Fehr, 1998), prezintă următoarele faze ale disoluției relației de cuplu: 1. *faza intrapsihică*, în care un partener conștientizează dorința sa de separare/divorț de partner și ia decizia în această direcție; 2. *faza diadică*, în care decizia este comunicată partenerului, 3. *faza socială,* în care decizia este comunicată și familiilor partnerilor, prietenilor, cunoscuților și 4. *faza de definitivare* a disoluţiei relaţiei. Potrivit lui Lee (1986) stadiile disoluției relației de cuplu sunt: *stadiul descoperirii insatisfacţiei, stadiul expunerii*, *stadiul negocierii, stadiul rezoluţiei, stadiul transformării.*

În ultimele decenii ale secolului XX, contemporaneitatea a adus *valorizarea cuplului în sine*, a faptului de a alcătui un cuplu fără acceptarea ritualului căsătoriei. Din moment ce "cuplul nu mai este mijlocul unui scop social ce îl depăşeşte şi îl determină, el devine sau poate deveni un scop în sine" (Baechler, p. 67, 1997). În acest caz, el serveşte strict nevoilor personale ale indivizilor, iar sancţionarea lui printr-un rit social apare ca superfluă.

O altă noutate a zilelor noastre este şi aceea a *instabilităţii cuplului*, sancţionat sau nu prin căsătorie. Deşi divorţul şi dezertarea familială au fost larg răspândite în decursul timpului, noutatea constă în frecvenţa mai mare a despărţirilor, dezertărilor şi divorţurilor.

Viaţa în cuplu îi permite omului să evite disconfortul creat de sentimentul solitudinii şi insecurităţii şi va dăinui, probabil, atâta timp cât în specia umană va exista sentimentul iubirii, pe care cei doi parteneri vor simţi nevoia să-l împărtăşească.

I.2. CĂSĂTORIA ÎNTRE DOMENIUL PUBLIC ŞI CEL PRIVAT

Majoritatea persoanelor se căsătoresc, iar ceea ce se întâmplă în cadrul acestor procese afectează starea lor de bine. Căsătoria implică numeroase consecinţe afective, sexuale, morale, economice, sociale, juridice etc., care o diferenţiază de viaţă în cuplul premarital sau preconsensual şi de cea din relaţiile consensuale.

DEFINIŢIE

Căsătoria este legătura emoțională și juridică dintre două persoane, care împărtășesc intimitate fizică, diferite sarcini și resurse economice. Ea se referă atât la aranjamentul aprobat de societate prin care se întemeiază o familie, cât şi la parcurgerea unui drum propriu, irepetabil. În ambele înţelesuri, căsătoria se situează la intersecţia unui vast domeniu public cu unul privat.

În **accepţiunea juridică** a termenului, căsătoria reprezintă uniunea liber consimţită dintre un bărbat şi o femeie, încheiată cu respectarea dispoziţiilor legale, în scopul întemeierii unei familii. Raţiunea căsătoriei este aceea de a crea perspective clare şi responsabilităţi mutuale pentru promovarea unor relaţii interpersonale stabile. Juriştii sunt interesaţi exclusiv de spaţiul public al căsătoriei, din moment ce se interesează mai ales de momentul recunoaşterii ei legale. În viaţa ulterioară a persoanelor căsătorite, statul - prin reprezentanţii săi legali - intervine doar în momente decisive precum: naşterea copiilor, moartea unui membru al familiei, violenţa familială, divorţul partenerilor, stabilirea custodiei copiilor, a drepturilor şi obligaţiilor parentale etc. Restul universului familial, viaţa familială propriu-zisă, ţine de domeniul privat - care nu face obiectul analizei acestei perspective.

În societatea românească, *Codul Civil* de la 1865 a introdus trei modalităţi de reglementare a actului căsătoriei şi anume: regimul comunităţii bunurilor, cel a separării bunurilor şi regimul dotal, alegerea modalităţii considerate optime rămânând la latitudinea partenerilor. În cadrul *regimului comunităţii bunurilor* se consideră că toate bunurile aduse în căsătorie (dinainte sau dobândite în decursul ei) fac obiectul proprietăţii comune a soţilor, iar în cazul divorţului, ele sunt împărţite în mod egal între cei doi parteneri. *Regimul separării bunurilor* vizează faptul că fiecare soţ îşi administrează în mod individual bunurile proprii, de care dispune în întregime şi după divorţ. *Regimul dotal* prevede faptul că în decursul căsătoriei soţul administrează zestrea soţiei, fără a putea dispune în mod liber de ea. Instaurarea puterii comuniste în România a condus la anularea ultimelor două modalităţi de reglementare a actului căsătoriei şi la menţinerea şi generalizarea regimului comunităţii bunurilor. Actualmente, există prevederi legislative mai nuanţate privind actul căsătoriei, similare celor existente în Codului Civil din 1865.

INTREBARE

Care sunt avantajele şi limitele fiecăruia dintre cele trei modalităţi de reglementare a actului căsătoriei, prezente în Codul Civil român de la 1865?

În **accepţiunea psihologică**, căsătoria este calea unor prefaceri ale personalităţii prin experienţa conjugalităţii şi parentalităţii. Cu alte cuvinte, căsătoria este construcţia complicată a "relaţiei psihologice" dintre cei doi soţi, alcătuită din numeroase elemente subiective şi obiective (Mitrofan şi Ciupercă, 1998, p.15). Din punct de vedere psihologic, căsătoria deplină nu este creată de un act al Stării civile sau de Biserică şi nici printr-o alegere prealabilă fragilă, ci prin faptul duratei sale. Adevărata căsătorie este legătura fecundă, care durează, care sfidează moartea (Aries, 1998, p.152). În cadrul acestei perspective, distincţia dintre public şi privat se modifică.

Căsătoria nu mai este înţeleasă ca un eveniment, ci ca *un proces, ca o construcţie dezvoltată în timp*. Ea se situează la intersecţia unui vast domeniu public şi a unui spaţiu minuscul, mai degrabă secret decât privat. Momentul iniţial al căsniciei, consfinţirea sa legală, religioasă şi comunitară (sărbătorirea ei împreună cu rudele, prietenii şi cunoştinţele mai apropiate) ţine aproape în întregime de domeniul public. Experienţa celor doi soţi din noaptea nunţii are însă un caracter privat. Publice sunt şi toate evenimentele şi acţiunile pe care partenerii conjugali le împărtăşesc, în decursul convieţuirii lor ulterioare, cu ceilalţi membrii ai comunităţii în care trăiesc. Private rămân doar activităţile şi experienţele considerate prea intime pentru a fi relevate celorlalţi. Căsătoria crează contextul apariţiei unor comportamente de "culise", a unor auto-dezvăluiri profunde, permiţând mai buna intercunoaştere a partenerilor şi "sudarea" cuplului, ca şi a părţii întunecate a experienţelor umane. Domeniul privat poate ascunde perspectivei publice şi unele insatisfacţii, diversele forme de neglijare domestică (a partenerului sau a copiilor), conflictele sau violenţa domestică (Peterson, 1998). Dar, o experienţă privată intră, prin relatarea ei (unor persoane din afara mediului familial), în domeniul public. Raportul dintre viaţa publică şi cea privată variază de la o familie la alta, de la un mediu socio-cultural la altul şi de la o epocă istorică la alta.

Potrivit lui Broderick (1993), caracteristicile căsătoriei vizează următoarele aspecte: 1. căsătoria este un eveniment demografic, 2. căsătoria presupune punerea în relație a două familii, a două rețele sociale prieteni), 3. este un contract între cuplu și stat/biserică (care specifică drepturile și îndatoririle partenerilor), 4. este o uniune economică, 5. este cel mai frecvent stil de viață intimă al adulților, 6. este contextul în care se desfășoară majoritatea activității sexuale, 7. este o uniune reproductivă (soții devin de regulă părinți), 8. căsnicia este contextul în care sunt socializați cel mai frecvent copiii, 9. este o oportunitate de a dezvolta și împărtăși relații intime. Obiectivul "a avea o căsătorie fericită" este raportat de 93% dintre subiecți (Broderick, 1993).

Într-o metaanaliză asupra a peste 200 de studii, Waite și Gallagher (2000) indicau următoarele avantaje ale căsătoriei: 1. oamenii căsătoriți trăiesc mai mult, au stil de viață mai sănătos, 2. sunt mai fericiți, au relații sexuale mai dese și mai satisfăcătoare, deoarece căsătoria implică proximitatea cu partnerul, contractul pe termen lung, exclusivitatea relației și legătura emoțională, 3. căsătoria este un avantaj mai ales pentru cariera bărbaților cu venituri mai ridicate, 4. riscul femeiilor căsătorite de a experiența abuzul e de două ori mai mic, comparativ cu cele necăsătorite, 5. copiii se dezvoltă mai bine, sunt mai performanți. Totuși, căsătoria este mult amânată uneori, unii aleg să nu se căsătorească, iar femeile nu sunt la fel de susținute în carieră. Acestea solicita de dpuă ori mai des divorțul, comparativ cu bărbații. Totuși, nu instituţia căsătoriei, ci protagoniştii ei sunt cei care decepţionează uneori.

INTREBARE

Care sunt cele mai importante avantaje ale căsătoriei relevate de metaanaliza lui Waite și Gallagher (2000)? Menționați alte 2-3 avantaje.

Analiza sociologică se interesează cu predilecţie de aspectele publice ale căsătoriei, atât de condiţiile ei legale, juridice, cât şi de cele sociale, comunitare, atât de condiţiile ei scrise, moderne, cât şi de cele nescrise, tradiţionale. Ea a relevat existenţa unor ***reguli fundamentale*** care ghidează alegerea partenerului. Prima este *exogamia*, care stabileşte clasa de indivizi care nu pot fi acceptaţi ca parteneri sexuali sau conjugali. Cea mai curentă formă a ei este "tabuul incestului", care interzice - în mod explicit - căsătoria între rudele apropiate. De regulă, reglementările juridice contemporane limitează tabuul de incest până la relaţia de rudenie de veri primari. Deşi există excepţii de circumstanţă, spre exemplu, pentru familiile regale din unele societăţi, tabuul incestului poate fi considerat astăzi un fenomen universal.

A doua regulă este *endogamia* care stabileşte clasa de persoane cu care este permisă şi încurajată căsătoria. În multe societăţi complexe, regula se aplică celor cu origine similară: aceeaşi rasă, etnie, religie sau clasă socială. Zona geografică din care membrii unui grup familial sau local îşi pot alege partenerul sau universul endogamic este dependent de mărimea comunităţii, de intensitatea raporturilor cu lumea exterioară, de gradul de mobilitate al populaţiei, de compatibilitatea normelor şi valorilor locale cu cele extralocale. Pentru comunităţile ţărăneşti tradiţionale, universul endogamic se reduce la satul de reşedinţă şi la satele învecinate. Pentru comunităţile urbane, universul endogamic se lărgeşte foarte mult. Endogamia încurajează solidaritatea de grup, fie el mai restrâns sau mai larg.

Din aceeaşi perspectivă sunt analizate şi ***practicile concrete de alegere a partenerului marital***, care variază considerabil, de la o societate la alta şi de la o epocă la alta. În general, putem totuşi vorbi de existenţa a patru modalităţi diferite de "dobândire" a partenerului (Goodman, 1998):

- *căsătoria prin rapt* (furt) este o formă mai rară care se practică în colectivităţile în care numărul femeilor este mai mic decât cel al bărbaţilor. Ea devine un mijloc de corectare a acestui dezechilibru;
- *căsătoria prin cumpărare* implică stabilirea unui "preţ al miresei", al unui serviciu făcut miresei de către soţ sau a zestrei din partea femeii;
- *căsătoria prin aranjament* este larg răspândită. În cadrul ei familia bărbatului şi cea a femeii aranjează căsătoria celor doi tineri. Căsătoria este considerată o legătură socială prea importantă pentru a fi lăsată la aprecierea tinerilor relativ imaturi;
- *căsătoria prin consensul părţilor* este practica cea mai cunoscută astăzi, în care alegerea este lăsată la latitudinea celor două persoane. În societăţile complexe, se consideră că acesta este mijlocul cuvenit, cel mai potrivit, pentru alegerea partenerului marital. Totuşi, acest punct de vedere nu este universal.

Între căsătorii apar o serie de diferenţe şi în funcţie de ***modelele de reşedinţă*** practicate. Decizia stabilirii cuplului marital într-un anumit loc demonstrează repartizarea puterii între bărbaţi şi femei. Normele rezidenţei sunt foarte importante deoarece, ele au implicaţii în planul securităţii economice şi a protecţiei mutuale. În decursul timpului, s-au conturat patru modele distincte:

- *căsătoria cu reşedinţă patrilocală* a fost mult timp modelul cel mai comun. Ea presupune stabilirea tânărului cuplu lângă sau în reşedinţa părinţilor soţului;
- *căsătoria cu reşedinţă matrilocală* situează noul cuplu lângă sau în reşedinţa familiei soţiei;
- *căsătoria cu reşedinţă bilocală* permite cuplului să-şi aleagă între a trăi cu oricare din familiile partenerilor sau în vecinătatea acestora;
- *căsătoria cu reşedinţă neolocală* este aceea în care cuplul îşi întemeiază propriul cămin fără a ţine seama de locuinţele părinţilor, la distanţă de acestea. Acest model reduce posibilitatea ajutorului economic şi al securităţii, dar sporeşte gradul de independenţă al noului cuplu, favorizând dezvoltarea unităţii sale distincte.

În prezent, domină căsătoriile matrilocale şi, în mod deosebit, cele neolocale (Mihăilescu, 1995). Primele ţin de o motivaţie preponderent economică şi securizantă, iar cele din urmă, de creşterea mobilităţii geografice şi profesionale, specifică modernizării (urbanizării şi industrializării).

APLICAŢIE

Imaginaţi-vă următorul scenariu: "Ioana şi Mircea sunt doi tineri care se iubesc foarte mult şi au decis să se căsătorească. La nuntă, ei au primit drept cadou din partea ambilor perechi de părinţi o garsonieră, ideală pentru debutul vieţii în doi, în chiar centrul Iaşiului – oraşul natal al tânărului soţ. Cadoul a venit cum nu se poate mai bine: cei doi hotărâseră deja să rămână în vechea capitală a Moldovei după terminarea studiilor lor." Analizaţi acest scenariu din perspectiva criteriilor pe care abordarea sociologică le utilizează în analiza căsătoriei.

Din punct de vedere **istoric**, există două tipuri fundamentale de aranjamente maritale: poligamia şi monogamia. ***Poligamia*** sau căsătoria multiplă cunoaşte trei forme: poliginandria, poliandria şi poliginia.

Deşi a fost semnalată de primii antropologi, căsătoria în grup sau *poliginandria* este o formă relativ neobişnuită, foarte rară, în care doi sau mai mulţi bărbaţi sunt căsătoriţi cu două sau mai multe femei. Este puţin probabil ca acest tip de uniune să fi fost generalizat în societăţile arhaice. Unele aranjamente maritale apărute în anii '60 şi '70 s-au apropiat de această formă.

Poliandria înseamnă căsătoria unei femei cu doi sau mai mulţi bărbaţi. Ea este destul de rară, printre societăţile poliandrice numărându-se şi astăzi: Todas din India, Sherpa din Nepal, ţăranii din Tibet, Sindhalese din Sri Lanka sau Marquesans din Polinezia (Mitrofan şi Ciupercă, 1998). De regulă, poliandria apare ca o formă adaptativă a vieţii de familie la condiţiile grele ale existenţei, în care subzistenţa poate fi asigurată numai cu ajutorul mai multor susţinători economici bărbaţi.

Poliginia reprezintă căsătoria unui bărbat cu două sau mai multe femei. Ea este larg practicată într-o serie de ţări din Africa, Asia sau America latină. În S.U.A., poliginia a apărut într-o formă structurată în cursul secolului al XIX-lea, în comunităţile mormonilor. Această formă a căsătoriei este practicată, de regulă, în societăţile în care există un număr mai mare de femei (numărul redus al bărbaţilor fiind datorat conflictelor interetnice), dar numai de bărbaţii cu un status economic ridicat.

Monogamia sau căsătoria între un bărbat şi o femeie este aranjamentul cel mai cunoscut. Ea corespunde numărului relativ egal al bărbaţilor şi femeilor de "vârsta căsătoriei" dintr-o societate. Monogamia poate fi întâlnită pe diferite trepte ale evoluţiei istorice, dar asemănările dintre familiile monogame din diferite epoci sau societăţi sunt pur formale deoarece conţinutul, structura, funcţiile şi semnificaţia lor socială şi culturală sunt diferite.

INTREBARE

Cum variază raportul dintre domeniul public şi cel privat în cadrul accepţiuniilor juridice, psihologice şi sociologice ale noţiunii de căsătorie?

I.3. FAMILIA – CARACTERISTICILE SALE DISTINCTE

Noţiunea modernă de familie provine din latinescul *familia*. La romani, noţiunea desemna iniţial proprietatea cuiva (pământul, casa, banii, sclavii) şi, mai apoi, relaţiile de rudenie şi afiliere. Familiile sunt unităţi fundamentale ale societăţii, sunt cel mai adecvat mediu în care copii pot fi socializaţi iar, o viaţă familială mai bună înseamnă o stare de bine mai ridicată a comunităţii.

DEFINIŢII

Familia este formată din indivizi cu o istorie comună, între care există o anumită legătură emoţională, şi care împărtăşesc diferite scopuri şi activităţi. Ea este o s*tructură dinamică în permanent proces de modelare şi re-modelare, constând din ansamblul relaţiilor formate prin asociere, căsătorie, origine sau adopţie. "Familia este un sistem cu o organizare complexă, deschis, adaptativ, care asigură procesarea de informaţii şi care are propriile sale limite (graniţe) - ce îl definesc şi îl delimitează (separă) de restul lumii". (Kantor şi Lehr, 1975, p.10)*

Aspectele vieţii familiale includ supravieţuirea fizică, protecţia socială, educaţia şi dezvoltarea. Ele pot include acceptarea, ataşamentul, aprobarea, apartenenţa, identitatea, suportul şi creşterea membrilor individuali ai familiei. Între membrii familiei pot exista sau nu legături de sânge, iar relaţiile dintre ei pot fi sau nu recunoscute juridic. *Membrii oricărei familii împărtăşesc numeroase experienţe, sistemele familiale fiind caracterizate prin interdependenţa socială şi psihologică*. Familia trebuie văzută şi în contextul altor sisteme cu care interacţionează, precum comunitatea, şcoala, mediul de muncă sau profesional, biserică, etnie, rasă, cultură, clasă socială şi credinţe. Sisteme familiale au angajamente ferme, scopuri bine definite, împărtăşesc un trecut comun şi numeroase interacţiuni. Ele pot să nu *fie sau nu legate prin relaţii biologice sau juridice*. De asemenea, membrii familiilor pot avea o definiţie foarte largă a familiei şi a membrilor acesteia. Cunoaşterea persoanelor considerate a fi parte componentă a familiei lor de către diferiţii membrii ai unei familii este foarte importantă pentru un terapeut de familie.

Familia prezintă o serie de ***particularităţi diferenţiatoare***, care îşi pun amprenta asupra variaţiilor individualismului şi colectivismului, ale autonomiei şi solidarităţii membrilor grupului familial:

1. Astfel, faţă de orice alt context social, familia are calitatea unică de *a influenţa cele mai multe domenii ale vieţii noastre*, de la obiectivele noastre educaţionale, la modul în care facem faţă conflictelor, de la filosofia religioasă sau seculară pe care o alegem, la aspectele despre care putem discuta confortabil. Nici un alt cadru social nu influenţează atât de multe aspecte ale vieţii noastre cotidiene şi nu complică la fel de mult gradul în care ne afirmăm individualitatea, concomitent cu menţinerea legăturilor cu ceilalţi.

2. Un alt aspect distinctiv este *apartenenţa involuntară*. Este adevărat faptul că, *membership*-ul involuntar caracterizează şi alte apartenenţe grupale ale noastre, din moment ce nu ne putem alege etnia, categoria socială sau cea sexuală în care ne naştem. Este cu siguranţă mai uşor să schimbăm relaţiile noastre de prietenie, slujba, proiectele profesionale, opţiunea religioasă sau chiar apartenenţa etnică, decât să schimbăm relaţiile noastre familiale (Peterson, 1998).

3. *Legăturile familiale par să aibă o mai mare durată*, comparativ cu cele din cadrul altor grupuri sociale. Expectanţa unei mai mari permanenţe este întărită de obligaţiile interpersonale, de sancţiunile sociale şi aranjamentele legale care definesc parametrii relaţiilor maritale şi a celor părinte/copil. Unul din rezultatele unor astfel de aranjamente formale este faptul că gradul de autonomie sau individualism al unei persoane este diminuat de aceste forţe, în timp ce conexiunile dintre membrii familiei sunt adesea complicate de aserţiunea permanenţei.

4. Familia se deosebeşte de alte grupuri sociale şi prin *raportul dintre public şi privat*, prin gradul în care activitatea familială poate fi ascunsă perspectivei publice (Peterson, 1998). Lumea privată îi permite familiei să construiască o perspectivă unică asupra realităţii şi să regleze modul în care individualismul şi solidaritatea sunt gestionate în condiţiile unei minime intervenţii ale forţelor exterioare.

5. O altă caracteristică distinctivă a familiei este tendinţa membrilor săi de a elabora *o mentalitate specifică*, *o "paradigmă familială", o "concepţie asupra lumii"*. Paradigma se referă îndeosebi la aserţiunile și credințele privind relaţiile familiale, la modul în care membrii familiei trebuie să acţioneze asupra mediului şi la modul în care trebuie să îl interpreteze (Kantor şi Lehr, 1975; Reiss, 1981).

6. Familiile diferă de alte grupuri restrânse şi prin *intensitatea sentimentelor şi emoţiilor* trăite şi exprimate în graniţele lor (Bowen, 1978). Deşi emoţiile puternice pot fi exprimate şi la locul de muncă sau în diverse asociaţii voluntare, intensitatea, varietatea şi continuitatea stărilor afective familiale sunt ne-egalate de cele din alte tipuri de relaţii. Membrii grupului familial sunt legaţi de expresiile puternice ale iubirii, ataşamentului, loialităţii şi sensibilităţii faţă de sentimentele celuilalt. Experienţele emoţionale pozitive constituie suportul psihologic pentru membrii familiei, un imbold de a-şi afirma individualitatea şi de a explora mediul social extern. Afectele pozitive sunt cele mai puternice şi mai complicate elemente ale conexiunilor care menţin unit grupul familial. Sentimentele puternic negative trăite în unele familii pot cataliza violenţa şi procesele de separare şi destrămare a legăturilor familiale. Alte posibilităţi sunt acelea de a utiliza sentimentele pozitive sau negative pentru întărirea legăturilor patologice (excesiv de închise, rigide) sau pentru a submina progresul unei persoane spre autonomie.

7. În fine, trebuie subliniat faptul că *unele aspecte biologice, naturale pot juca un anumit rol în modul de exprimare a autonomiei şi solidarităţii din cadrul familiei*. Comportamentele de ataşament dintre părinţi şi copii, procesele emoţionale primare care guvernează viaţa de familie, forţele biologice care conduc persoana la legăturile intime şi la dezvoltarea propriei personalităţi pot constitui dovada faptului că individualitatea persoanelor, ca şi mediul familial au rădăcini biologice certe (Peterson, 1998).

INTREBARE

Care sunt caracteristicile diferenţiatoare ale familiei, comparativ cu celelalte grupuri sociale restrânse?

În cadrul familiei monogame, două tipuri au o avut o pondere mai importantă în decursul timpului: familia nucleară şi de cea extinsă. *Familia nucleară* constă din relaţiile dintre soţ, soţie şi proprii lor copii sau cei adoptaţi. În cadrul ei, poziţia centrală aparţine legăturii conjugale, indicată şi de noţiunea de căsătorie sau cuplu conjugal. Familia nucleară este aptă să asigure realizarea celor cinci funcţii esenţiale ale familiei: cea psihologică (de asigurare a suportului emoţional, al nevoilor de securitate, protecţie şi apartenenţă), cea economică (de asigurare a veniturilor necesare pentru satisfacerea nevoilor de bază ale membrilor familiei), cea sexuală (de satisfacere a nevoilor afectiv-sexuale ale celor doi soţi), de reproducere (de asigurare a descendenţei) şi de socializare a copiilor (menită să asigure procesul instructiv-educativ din cadrul mediului familial).

Preponderenţa familiei de tip nuclear este tot mai mult pusă sub semnul întrebării de sporirea numărului familiilor monoparentale, a familiilor fără copii (familia conjugală), a cuplurilor consensuale hetero- sau homosexuale. Există două variante ale familiei nucleu: de origine şi de procreare. Familia nucleară de origine este cea în care suntem născuţi, în care ocupăm statutul de copil. Familia nucleară de procreare este cea pe care o creăm prin căsătorie şi în care deţinem statutul de adult.

Familia extinsă include relaţiile dintre două sau mai multe familii nucleare, care locuiesc împreună, în acelaşi cămin, unite prin legătura părinte-copil şi cea dintre fraţi şi surori. Veriga cheie în acest lanţ sunt părinţii care se află în relaţie de rudenie directă atât cu copiii lor, cât şi cu proprii părinţi (bunicii copiilor lor). Familia extinsă funcţionează pe baza unor reguli relativ rigide şi a unui sistem imobil al valorilor morale, menite să asigure stabilitatea şi "spiritul de clan".

Se crede adesea că familia nucleară, a apărut recent, în ultimii 100 de ani şi chiar mai puţin. În realitate, ea a existat în paralel cu cea extinsă care, deşi nu a fost preponderentă în toate societăţile, regiunile sau perioadele istorice, a fost larg răspândită.

TEST DE AUTOEVALUARE

1. Principalele tendințe în contemporaneite cu privire la viața de cuplu sunt valorizarea cuplului în sine și creșterea instabilității lui.
a. Adevărat
b. Fals

2. Avantajele căsătoriei sunt:
a. oamenii căsătoriți trăiesc mai mult, au un stil de viață mai sănătos,
b. căsătoria este un proces, o construcţie dezvoltată în timp
c. oamenii sunt mai fericiți, au relații sexuale mai dese și mai satisfăcătoare,
d. căsătoria este un avantaj mai ales pentru cariera bărbaților cu venituri mai ridicate,
e. căsătoria este un contract între cuplu și stat/biserică
f. riscul femeiilor căsătorite de a experienția abuzul este mai mic, comparativ cu cele necăsătorite,
g. copiii se dezvoltă mai bine, sunt mai performanți.

3. Membrii unei familii pot fi sau nu legați prin relaţii biologice sau juridice.
a. Adevărat
b. Fals

Bibliografie obligatorie

Turliuc, M.N. (2004). *Psihologia cuplului şi a familiei*. Iași: Performantica, 248 pg., ISBN 973-7994-80-9.

Bibliografie suplimentară

Aries, Ph. (1998). Căsătoria indisolubilă. In Ph: Aries și A. Béjin, *Sexulităţi occidentale*, Oradea, Antet.
Ciupercă, C. (2000). *Cuplul modern – între emancipare şi disoluţie*, Bucureşti, Editura TIPOALEX.
Mitrofan, I., Ciupercă, C. (1998). *Incursiune în psihosociologia și psihosexologia familiei*, București: Edit Press Mihaela.
Turliuc, M.N. (coord.). (2014). *Gen și diferențe de gen în studii empirice*, Iași: Institutul European, 300 pg, ISBN 978-606-24-0049-1.
Turliuc, M.N. (coord.). (2013). *Gen, muncă, familie și schimbare*, Iași: Institutul European, 300 pg., ISBN 978-606-24-0012-5.

Resurse on-line pentru cursanţi

Vasile, D.L. (2005). Introducere în psihologia familiei și psihosexologie, http://www.luciantrasa.ro/doc/psihologiafamiliei.pdf

II. NORMALITATEA SISTEMULUI FAMILIAL

Ce înseamnă o familie normală? Sunt, în mod fundamental, familiile normale asemănătoare sau diferite în structura şi modul lor de funcţionare? Răspunsurile date acestei întrebări au fost adesea opuse: ”Toate familiile fericite sunt asemănătoare; fiecare familie nefericită este nefericită în felul ei propriu”, afisrmase Tolstoi și ”Toate familiile fericite sunt mai mult sau mai puţin diferite; toate cele nefericite sunt mai mult sau mai puţin asemănătoare”, afirmase Nabokov. Încercând să clarificăm ce se înţelege printr-o familie funcţională vom analiza: 1. definirea normalităţii familiale; 2. teoriile clinice şi socio-umane cu privire la normalitatea funcţionării familiale și 3. schimbările recente survenite în structura familiei.

II.1. DEFINIREA NORMALITATII FAMILIALE

În conceptualizarea normalităţii au fost utilizate un număr foarte mare de definiţii. F. Walsh (1982, pp.5-6) considera că diversele definiţii ale noţiunii de “familie normală” pot fi grupate în patru perspective de bază, corespunzătoare categoriilor propuse de Offer şi Sabshin: cea a normalităţii asimptomatice, a normalităţii optimale, a normalităţii ca un concept statistic şi cea a normalităţii proceselor tranzacţionale.

1. *Normalitatea familială asimptomatică*. Din această perspectivă, o familie este considerabil normală dacă nu prezintă simptome recente ale disfuncţiilor sau psihopatologiei la nici unul din membrii ei. Absenţa simptomelor înseamnă prezenţa sănătăţii. Acest concept negativ sau conservativ a fost utilizat în cercetările asupra familiei în două scopuri: a. în ideea de a studia familiile normale ca grupuri omogene prin comparaţie cu familiile cu pacienţi emoţional perturbaţi şi b. în ideea de a nu impune alte definiţii sau criterii selective cărora le lipsesc validările empirice.

2. *Normalitatea familială ca ideal*. Această perspectivă asupra normalităţii caută să definească familia de succes în termenii caracteristicilor pozitive ideale. Familiile cu funcţionare optimă sunt plasate în vârful unui continuum ce coboară până la familiile puternic disfuncţionale. Termenul de “familie sănătoasă” se referă, în general, la familia ideală sau de succes care formează un model bazat pe valorile unei paradigme particulare. Cel mai adesea judecata se bazează pe rezultatele obţinute de familie în termenii împlinirii sarcinilor familiale, în mod deosebit, a dezvoltării cu succes copiilor. Modelele construite pe baze empirice, cum ar fi cele dezvoltate de grupul Timberlawn (vezi J.M. Lewis, W.R. Beavers, J.I. Gossett & V.A. Phillips, 1976) şi cel al echipei McMaster (vezi N.B. Epstein, D.S. Bishop şi S. Lewin, 1978) au început să ofere date mai solide pentru evaluarea competenţei familiale.

3. *Normalitatea familială ca medie*. Familia este văzută ca normală dacă are o funționalitate medie, dacă acoperă un patern care este tipic sau prevalent în majoritatea familiilor. În urma calculării tendinţei centrale, se afirmă că o familie este normală dacă ea se află între limitele intervalului mediu. Familiile din afara acestuia sunt privite ca anormale. Din acest punct de vedere, o funcţionare familială optimă este mai puţin obişnuită şi, de aceea, este considerată deviantă sau anormală, ca şi disfuncţionalităţile severe. Mai mult chiar, familiile normale nu sunt în mod necesar lipsite de simptome: majoritatea familiilor au probleme ocazionale, ceea ce nu înseamnă că familia este anormală. În acest context, conceptele de sănătate şi de absenţă a simptomelor sunt sistematic evitate.

4. *Normalitatea proceselor tranzacţionale familiale*. Familiile normale sunt conceptualizate în termenii proceselor universale caracteristice tuturor sistemelor. Procesele de bază implică integrarea, menţinerea şi creşterea unităţii familiale, în relaţie cu celelalte sisteme: individual şi social. Ceea ce este normal – atât tipic cât şi optim – este definit în contextul temporal şi social, normalitatea variind în funcţie de cerinţele diferite, interne şi externe, privind adaptarea în decursul ciclurilor vieţii familiale. Această perspectivă defineşte normalitatea în raport cu *normele sociale*, cu convingerile şi aşteptările actorilor sociali cu privire la rolul propriu şi la cel al celorlalţi, expectanţe care pot fi sau nu în acord comportamentul obiectiv. Familiile funcţionale se caracterizează prin capacitatea indivizilor şi a sistemului familial de a satisface nevoile psihologice şi sociale ale grupului familial ca întreg şi ale fiecărui membru în parte. Când familiile sunt incapabile să atingă aceste scopuri, terapeutul familial poate oferii un ajutor important.

INTREBARE

Cum este definită normalitatea mediului familial în contextul celor patru perspective diferite menţionate de F. Walsh?

II.2. TEORII ȘI MODELE CLINICE ȘI SOCIO-UMANE ALE NORMALITATII ȘI PATOLOGIEI VIEȚII FAMILIALE

Următoarele teorii au fost selectate datorită faptului că ele sunt mai frecvent folosite în studiul familiei, sunt mai bine cunoscute şi ilustrează suficient de clar variaţiile existente în modul de abordare al funcţionalităţii şi disfuncţionalităţii familiale.

Teoria sistemelor familiale

Teoria analizează mobilizarea și organizarea familiei pentru a face față provocărilor interne și externe. O familie este văzută prin analogie cu un organism sau o mașină, alcătuite din susbsisteme, părți interconectate și granițe semipermeabile cu mediul. Orice sistem se defineşte printr-un ansamblu de părţi componente care trebuie să satisfacă două cerinţe: mai întâi, aceste elemente trebuie să fie conectate direct sau indirect, în cadrul unei reţele de efecte cauzale reciproce şi, în al doilea rând, fiecare parte trebuie să fie conectată uneia sau multor componente ale întregului într-o manieră stabilă, de-a lungul unei anumite perioade de timp.

Ca sisteme interacţionale, familiile normale operează în acord cu reguli şi principii, existente în toate sistemele (Bertalanffy, 1968; Buckley,1967), pe care le enumerăm în continuare.

a. *Cauzalitatea circulară*. Un sistem familial poate fi definit ca un grup de indivizi aflaţi în interacţiune astfel încât, schimbarea într-unul din membrii îi afectează şi pe ceilalţi indivizi, iar în final, grupul ca întreg. Reacțiile celorlalţi şi a grupului afectează, printr-un canal circular al influenţei, persoana în care modificările au apărut iniţial. Aceasta înseamnă că, orice acţiune implică o reacţie, iar cauzalitatea nu mai este una liniară, mecanicistă.

b. *Nonsumativitatea*. Familia ca întreg este mai mult decât suma părţilor sale şi nu poate fi descrisă prin simpla însumare a caracteristicilor membrilor familiei. Patern-urile organizaţionale şi interacţionale familiale necesită conectarea într-un ansamblu unitar a comportamentului membrilor sistemului familial.

c. *Finalitatea*. În acord cu acest principiu, aceeaşi origine poate conduce la rezultate diferite şi acelaşi rezultat poate proveni din origini diferite. De aceea, pornind de la situaţii similare, o familie se poate descurca, în timp ce alta eşuează în încercarea de a răspunde aceleiaşi crize, după cum, două familii cu o bună funcţionalitate pot fi implicate în circumstanţe diferite.

d. *Comunicarea*. Întregul comportament este privit ca o comunicare, ca transmitere de mesaje interpersonale. Orice comunicare implică două aspecte: *un conţinut*, privind informaţiile factuale, opiniile sau sentimentele şi *aspectul relaţional*, care priveşte modul în care informaţia este primită şi care defineşte natura relaţiei. Unitatea familială, ca relaţie funcţională stabilă, precizează modul de definire al relaţiei: prin acordul mutual sau prin regulile familiei.

e. *Regulile familiei*. Regulile relaţionale, implicite sau explicite, organizează interacţiunile şi funcţiile familiei, pentru a menţine un sistem stabil, prin prescrierea şi limitarea comportamentului membrilor. Ele furnizează expectanţe cu privire la roluri, acţiuni şi consecinţele acestora, care ghidează viaţa de familie. Prin intermediul "principiului redundanţei", o familie tinde să interacţioneze în secvenţe repetitive, astfel încât, acţiunile familiale sunt guvernate de un set relativ mic de reguli. Regulile operează în familie ca norme prin care comportamentul este măsurat şi de la care el poate varia în anumite grade.

f. Homeostaza. În scopul menţinerii stării stabile a sistemului interacţional aflat în funcţiune, normele sunt definite şi întărite de mecanisme homeostazice. Toţi membrii familiei contribuie la balanţa homeostazică, prin întăririle mutuale ale circularităţii feedback-ului, ca în comportamentul complementar sau reciproc (vezi subcapitolul comunicarea conjugală). O deviere prea mare de la normele familiale poate fi contracarată prin procesul feedback-ului negativ, în scopul reglării tensiunii şi al restabilirii echilibrului sau homeostaziei familiale.

g. *Morfogeneza*. Flexibilitatea este necesară în familie pentru a se putea adapta la schimbările interne sau externe. În interior, familiile trebuie să se reorganizeze ca răspuns la noile imperative ale dezvoltării, în condiţiile evoluţiei membrilor ei şi a întregului grup, în decursul ciclului de viaţă. O modificare a regulilor este necesară în tranziţia de la un stadiu la altul al dezvoltării, deoarece o nouă fază a nevoilor şi sarcinilor adecvate necesită norme şi opţiuni noi. De asemenea, mediul socio-cultural este în permanentă evoluţie, iar familiile trebuie să se adapteze tuturor provocărilor externe.

Aplicarea teoriei sistemelor în cercetarea şi terapia familiei se datorează mai ales contribuţiilor lui Bateson (1972, 1979) şi ale lui Bowen (1978). Din punctul de vedere al teoriei, disfuncţionalităţile individuale sunt considerate a fi simptomatice pentru disfuncţiile familiale. Astfel, *psihopatologia este concepută ca fiind de natură relaţională*. Comportamentul simptomatic al individului este văzut ca fiind închistat într-un patern interacţional disfuncţional. Simptomele pot trece de la un individ la altul, dacă paternul nu este schimbat. Mai mult, simptomele familiale disfuncţionale tind să se menţină şi să întărească simptomele individuale, graţie interacţiunilor în desfăşurare.

INTREBARE

Care este contribuţia teoriei sistemelor la înţelegerea normalităţii şi patologiei vieţii familiale?

Teoria structurală

Teoria structurală, inspirată din teoria sistemelor familiale şi dezvoltată în mod deosebit de Minuchin şi colaboratorii săi (1967, 1974), subliniază importanţa organizării structurale pentru funcţionarea unităţii familiale şi pentru binele membrilor săi. Minuchin abordează direct problema normalităţii, arătând că familiile normale (sau obişnuite) nu pot fi deosebite de familiile anormale prin absenţa problemelor. El atacă *mitul normalităţii "placide"*, ce idealizează familia, care ar fi total lipsită de stres, care trăieşte într-o constantă armonie şi cooperare, care face faţă cu brio provocărilor sociale externe sau celor interne. O asemenea imagine nu se poate menţine, ori de câte ori cineva ia contact şi observă o familie obişnuită, confruntată cu probleme obişnuite.

Minuchin (1974) a realizat interviuri cu o serie de familii normale, din diferite culturi, pentru a ilustra dificultăţile fireşti ale vieţii familiale, care transcend diferenţele culturale. El descrie *"familia normală" ca fiind un cuplu care are multe probleme de relaţionare cu alte cupluri, cu rudele prin alianţă, legate de creşterea copiilor sau de provocările lumii extern şi cărora trebuie să le facă faţă*. Membrii familiilor normale se confruntă constant cu aceste probleme şi negociază compromisul care face posibilă viaţa în comun.

Această perspectivă teoretică abordează familia ca un sistem social, dispunând de trei componente de bază: 1. o structură familială, specifică unui sistem deschis, în transformare, 2. o dezvoltare constantă în timp, ce traversează diverse stadii, care necesită restructurări permanente şi 3. familia dispune de o serie de strategii adaptative care îi permit să-şi menţină continuitatea şi care contribuie la dezvoltarea psihosocială a membrilor ei.

Structura familială este definită ca un set invizibil de exigenţe care organizează modurile în care membrii familiei interacţionează. Structurile tranzacţionale care definesc relaţiile şi reglează comportamentul sunt menţinute de două tipuri de constrângeri: regulile universale care guvernează organizarea familială - în mod deosebit cel privind puterea ierarhică - şi expectaţiile mutuale din cadrul familiilor particulare. O familie funcţională trebuie să fie capabilă să se adapteze la exigenţele interne (de dezvoltare) şi externe (de mediu), aflate în schimbare.

O familie îşi diferenţiază şi îşi îndeplineşte funcţiile prin sub-sistemele sale, formate din generaţii, grupurile de gen sau de interese. Aceeste subsisteme includ : 1. **subsistemul adulţilor** sau **marital** (implică complementaritate şi acomodare reciprocă, diferite paternuri relaționale (de ex, paternul dependent-protector), 2. **subsistemul parental** (părinţii nu pot proteja, fără să controleze, iar copiii nu pot creşte, fără să respingă sau atace) și **subsistemul fratriei** (implică învăţarea egalităţii, a cooperării, competiţiei, suportului reciproc, dar şi a rivalităţii şi conflictului etc.)

Graniţele dintre subsisteme, regulile care definesc cine participă şi cum, asigură protejarea diferenţierii sistemului. Pentru o bună funcţionare familială, graniţele acestea trebuie bine definite şi înţelese de membrii sub-sistemelor, pentru ca aceştia să-şi realizeze funcţiile. Granițele pot fi: r**igide** - atunci când permit o minimă comunicare şi interacţiune între membrii sistemului familial şi maxima lor independenţă (ex. tatăl sau mama depresivă care se separă de grupul familial), **clare -** promovează comunicarea deschisă şi intimitatea subsistemelor și **difuze –** care îngăduie definirea vagă a funcţiilor şi a membrilor (ex. tot ce se întâmplă cu mama are efect asupra copilului cu care este foarte apropiată). Principala sarcină a terapeuților structuraliși este clarificarea granițelor, flexibilizarea celor rigide și întărirea celor difuze.

APLICAŢIE

O mamă îi povestește fiicei mereu toate problemele ei cu soțul, respectiv tatăl fetei, mereu plecat în interes de serviciu. De asmenea, îi împărtașește multe din gândurile ei intime, din grijile și temerile sale, din problemele de la locul de muncă etc. Ce fel de graniță există între mamă și fiică? Dar între mamă/soție și soțul său?

Subsistemul soţilor trebuie să-şi stabilească o graniţă care să-i protejeze de solicitările şi nevoile celorlalţi, cum ar fi copiii sau membrii familiei extinse, ceea ce înseamnă că, adulţii trebuie să aibă propria lor "teritorialitate psihosocială". De asemenea, subsistemul parental, care include sub-sistemul bunicilor şi cel al

copiilor deveniţi la rândul lor părinţi, poate funcţiona destul de bine dacă liniile autorităţii şi responsabilităţii sunt foarte clar trasate. Prin urmare, *claritatea graniţelor familiale este socotită a fi un parametru util în evaluarea funcţionalităţii familiei.* Minuchin avertiza că, procesul tranziţional al adaptării la schimbările apărute în mediul familial accentuează lipsa de diferenţiere şi anxietatea, care pot fi *judecate şi etichetate greşit, ca patologice*.

Din perspectiva structurală, nici unul din stilurile familiale nu este în sine normal sau anormal, funcţional sau disfuncţional. Orice patern familial poate fi funcţional. Diferenţierea familială este idiosincretică (specifică fiecărei familii), depinzând de compoziţia ei, de stadiul de dezvoltare în care se află şi de sub-cultura din care face parte. Fiecare familie are o structură proprie şi o preferinţă pentru anumite paternuri tranzacţionale, care răspund exigenţelor ei cotidiene. Puterea sistemului depinde de abilitatea sa de a activa paternuri alternative atunci când apar schimbări interne sau externe. Acest model leagă perspectiva teoriei structurale de terapia familială.

APLICAŢIE

Stabiliţi asemănările şi deosebirile dintre teoria sistemelor familiale şi cea structurală a lui S. Minuchin.

Teoria funcţionalistă

Aflată în strânsă legătura cu teoria sistemelor şi cu cea structurală, teoria funcţionalistă a contribuit semnificativ la explicarea vieţii familiale. Teoria încearcă să identifice și să explice paternurile prevalente (de ex., de ce majoritatea cuplurilor se căsătoresc, de ce își limitează numărul de copii) utilizând conceptele de funcții și scopuri. Normele sociale apar pentru a promova anumite practici sociale. Dacă un aranjament social este frecvent înseamnă că el îndeplinește anumite scopuri și funcții. Aranjamentele sau practicile sociale care devin disfuncționale sunt mai puțin frecvente.

Funcțiile îndeplinite sunt: crearea noilor generaţii, asigurarea socializării adecvate a copiilor, reglarea activităţii sexuale a celor doi soţi, menţinerea şi satisfacerea nevoilor fizice ale familiei, satisfacerea nevoilor afective, de intimitate ale membrilor familiei ş.a.m.d. *Aceste funcţii sunt toate interconectate, schimbarea într-o funcţie afectându-le şi pe celelalte*. De-a lungul timpului familia şi-a pierdut din funcţii, cum ar fi cea de unitate economică de producţie, de unitate de protecţie, educaţie şi securitate sociale. *Funcţia economică şi cea psihosexuală sunt tot mai mult privite ca fiind funcţiile majore ale familiei contemporane*.

Funcţionaliştii au pus accentul pe importanţa relaţiilor de familie, ei studiind - de exemplu - rolul tabuului incestului în menţinerea sistemului familial sau rolurile tradiţionale masculine şi feminine în cadrul diviziunii familiale a muncii. *Rolurile instrumentale* sunt conectate cu lumea externă (de exemplu, rolul de susţinător economic). *Rolurile expresive*, prin contrast, sunt realizate în interiorul familiei (precum producerea hranei, asigurarea nevoilor afective şi a satisfacţiei emoţionale). Rolurile care nu ajută la menţinerea vieţii familiale sunt numite disfuncţionale, ele generând schimbarea sau distrugerea sistemului.

Structura familiei este definită - în mod asemănător abordării structurale, deşi în alţi termeni - ca fiind modul în care poziţiile şi rolurile familiale sunt organizate. Exemplele privind diferitele structuri familiale - menţionate de diverşi funcţionalişti - includ: familia matriarhală, patriarhală, familia extinsă, cea nucleară, cea fără copii sau familia monoparentală. Funcționalismul îndeplinește la nivel social, rolul întăririi comportamentale de la nivel individual. De exemplu, legile împotriva poligamiei și a uniunilor de același sex pot fi explicate pot fi explicate pe baza credinței larg răspândite că ele nu asigură reproducerea și/sau socializarea adecvată a copiilor.

INTREBARE

Cui îi revin rolurile instrumentale şi cele expresive în familia tradiţională? Dar în familia nucleară, contemporană?

Teoria interacţionismului simbolic

Dacă funcţionalismul accentuează noţiunile de funcţii şi roluri familiale, interacţionismul simbolic se concentrează asupra *proceselor*, ideile lui avându-şi rădăcinile în lucrările lui James şi Cooley. Aplicarea acestei teorii la studiul vieţii familiale îşi are originea într-un studiu aparţinând lui Brugess (1926), în care familia era definită prin intermediul personalităţilor implicate într-un proces dinamic, de interacţiune. Aspectul

de bază al analizei priveşte procesele implicate în activitatea internă a grupurilor familiale. În dezvoltarea ulterioară a abordării în contextul familial, o contribuţie importantă este aceea a lui Goffman (1959).

Interacţioniştii consideră că nu putem studia comportamentul familial doar prin intermediul observaţiilor externe. Premisele de bază ale teoriei sunt următoarele: 1. oamenii răspund contextelor în care sunt implicaţi în termenii semnificaţiei pe care ei le-o conferă şi 2. aceste semnificaţii derivă din - şi sunt modificate în – procesul interacţiunii sociale. Aceasta însemnă că: 1. trebuie să înţelegem procesele de gândire şi ceea ce simt oamenii despre anumite acţiuni; 2. sentimentele oamenilor depind de semnificaţia ataşată unui comportament şi nu doar de comportamentul în sine; 3. indivizii interpretează înţelesurile în cadrul proceselor de gândire interactivă şi 4. ei ajung, în final, la propria lor definiţie asupra situaţiei. Este astfel subliniată *importanţa percepţiei şi a definiţiei subiective a unui eveniment.*

Indivizii sunt consideraţi a fi mai degrabă *creatori activi ai contextului lor simbolic-social, decât reactanţi pasivi*. În familie, fiecare membru îşi asumă un rol în acord cu poziţia impusă (de sex) şi cu cea dobândită (statusul marital sau familial). Rolurile sunt definite ca expectanţe normative ale grupurilor de referinţă. Conceptele de semnificaţie, rol şi expectanţă sunt considerate variabilele esenţiale ale funcţionării familiale.

Procesele de comunicare din cadrul familiei fac în mod deosebit obiectul acestei abordări. Indivizii trebuie să fie capabili să interpreteze corect simbolurile (cuvinte, gesturi, mimică, pantomimică) în comunicarea efectivă, pentru ca intimitatea să existe. Oamenii învaţă simbolurile cultural împărtăşite în cadrul procesului de socializare, iar modul unic în care răspundem la simboluri este parte integrantă a personalităţii. Aşadar, atât procesul socializării cât şi cel al formării personalităţii constituie, de asemenea, obiectul de analiză al teoreticienilor acestei perspective.

Cel mai adesea, în procesul comunicării familiale sunt implicaţi doi, trei sau patru membrii. De aceea, modelele comunicării familiale au în vedere numărul membrilor implicaţi. *Modelul celor două persoane* (Sluzki şi Beavin, 1972) prezintă interacţiunea dintre soţi, care poate lua forma comunicării funcţionale egalitare, în care partenerii participă în proporţie asemănătoare la luarea deciziei şi la acţiune sau cea a comunicării disfuncţionale inegale, în care lipseşte echilibrul cantităţii şi calităţii comunicării interpersonale. *Modelul celor trei "jucători"* (Ackerman, 1967), care dezvoltă tema "ţapului ispăşitor", cuprinde trei roluri: "persecutorul", "victima" şi "vindecătorul", iar *modelul celor patru "jucători"* (Satir, 1972) include următoarele roluri: "acuzatorul", "conciliantul", "evaluatorul" şi "confuzul" (care produce confuzie). Toate aceste modele pot fi identificate atât în situaţiile funcţionale (de comunicare congruentă, în care fiecare spune ceea ce simte şi vrea să spună), cât şi în cele ne-funcţionale (ale comunicării incongruente, în care membrii familiei încercă să ascundă faptul că nu-şi pot exprima propriile idei sau sentimente). Aceste roluri nu sunt absolute, ele putându-se schimba şi combina diferit, de la o situaţie la alta.

Pe baza unui studiu asupra familiilor non-clinice, Hess şi Handel (1959) au identificat *patru dimensiuni (intercorelate) ale proceselor familiale normale sau non-patologice*: 1. eforturile familiale de a ajunge la un patern satisfăcător al coeziunii; 2. eforturile familiale de a atinge o congruenţă satisfăcătoare a imaginilor rezultate în interacţiunile casnice, centrate asupra unor anumite aspecte; 3. stabilirea unor graniţe în lumea experienţelor familiale şi 4. efortul de face faţă diferitelor aspecte bio-sociale semnificative din viaţa de familie – cele ţinând de apartenenţa la gen, la o generaţie, naşterea copiilor etc. – şi definirea lor în termeni de sentimente, recompense şi constrângeri.

Alte aspecte studiate în cadrul interacţionismului simbolic sunt: alegerea partenerului, interacţiunea maritală, strategiile de educare a copiilor, interacţiunile sexuale, iar conceptele frecvent utilizate sunt şi cele de "joc de rol", "altul semnificativ", "altul generalizat" sau "grup de referinţă".

APLICAŢIE

Comparaţi teoria funcţionalistă cu cea a interacţionismului simbolic.

Teoria schimbului social

Teoria introduce o perspectivă economică, pragmatică în abordarea cognitiv-comportamentală pentru a conceptualiza membrii familiei ca unități care fac schimb de bunuri, servicii, statut, putere, iubire pentru a-și satisface reciproc nevoile. Teoreticienii schimbului social consideră că *indivizii sunt permanent în căutarea relaţiilor care satisfac propriile lor interese personale*. Cei doi cercetători care au articulat această teorie sunt Homans (1950, 1961) şi Blau (1964), în timp ce, Nye (1976, 1979) are meritul deosebit de a fi arătat cum poate fi aplicată perspectiva schimbului social la domeniul familiei.

Atunci când schimbul dintre două persoane este perceput ca fiind corect, relația lor este stabilă. Schimburile pot fi pozitive sau negative. Cele pozitive includ oferirea şi primirea de recompense reciproce, iar cele negative oferirea şi primirea de costuri. Recompensele şi costurile din cadrul schimburilor pot fi intrinseci şi extrinseci. În general, oamenii caută schimburile recompensatoare şi le evită pe cele costisitoare. Noţiunea de reciprocitate este foarte importantă: reciprocitatea pe termen scurt este mai degrabă o caracteristică a relaţiilor disfuncţionale, în timp ce schimburile şi reciprocitatea pe termen lung caracterizează relaţiile funcţionale, normale.

Familia este contextul primar al învăţării sociale. *În familiile puternic funcţionale, indivizii obţin - în cadrul schimburilor reciproce - beneficii semnificativ mai mari decât costurile lor*. *Eşecul unei relaţii maritale sau familiale este explicat prin deficitul de recompense schimbate sau prin modificarea sistemului recompenselor, dintr-unul pozitiv într-unul controlat, coercitiv*. Alţi factori care transformă o relaţie normală într-una disfuncţională sau patologică sunt *deficienţele sau deficitul de comunicare*. În plus, unii indivizi nu acceptă norma reciprocităţii. Unii acceptă recompensele din partea celorlalţi fără a oferi prea mult (numiţi exploatatori), alţii sunt concentraţi asupra ofertelor făcute, asupra dorinţei de a-i mulţumi pe ceilalţi fără a primi prea mult, iar alţii consideră că nu merită să primească ceva de la ceilalţi. Mai mult chiar, un număr mare de indivizi nu ştiu să schimbe, în mod profund, confidenţe în relaţiile intime.

Alte căi de studiu sunt: normele culturale, alegerea partenerului, atracția și interdependența, analiza puterii, așteptările reciproce, rezolvarea conflictelor, motivele de-cristalizării iubirii, interacţiunea maritală, cea sexuală, problemele părinţi-copii, satisfacţia maritală.

Teoria dezvoltării

Perspectiva dezvoltării sau a *life-span*-ului se bazează pe axioma conform căreia oamenii se schimbă fizic, emoţional şi cognitiv, de-a lungul stadiilor ciclului vieţii. În cercetarea familiei, indică faptul că structurile familiale şi interacţiunile dintre membrii familiei se modifică în timp. Asemenea individului, care se dezvoltă datorită acumulării experienţelor, de la naştere şi până la moarte, *căsătoria şi familia cunosc diferite secvenţe de dezvoltare (stadii și tranziții), de la apariţia, la expansiunea şi până la disoluţia acestora*.

Teoria dezvoltării familiale îşi are rădăcinile în lucrările lui Duvall (1957), Hill şi Rogers (1964) şi Aldous (1978). Ideile acestora au fost continuate şi rafinate de Carte și McGoldrick (1988) şi de White (1991). Teoria adaugă perspectivei interacţioniste dimensiunea temporală. Familia este un grup de persoane aflate în interacţiune, fiecare stadiu de viaţă fiind influenţat de evenimentele precedente şi aducând cu sine noi provocări. Atunci când tranziţiile nu sunt anticipate sau atunci cele aşteptate nu apar e mai probabil să influenţeze negativ abilitate familiei de a-şi atinge scopurile. De asemenea, ceea ce facem la începutul vieţii noastre familiale are un impact major asupra a ceea ce facem ulterior şi asupra viitorului (de ex. decizia de a avea de la început mai mulţi copii). Prin interacţiunile reciproce, familia încearcă să facă faţă nevoilor în continuă schimbare ale membrilor familiei. Conceptul central, de *sarcini ale dezvoltării familiale,* se referă la modificările expectanţelor normative pentru familia ca întreg, în termenii aspectelor şi funcţiilor noi aşteptate a fi îndeplinite de membrii ei şi de societate. Cu alte cuvinte, stadiile de dezvoltare corespund variaţiilor expectanţelor de rol înregistrate în diversele etape ale ciclului vieţii familiale. Schimbarea sarcinilor decurge din modificarea nevoilor biologice, a scopurilor personale şi a normelor culturale. În general, realizarea adecvată a unei sarcini va influenţa pozitiv realizarea sarcinilor viitoare şi potenţialul personal de satisfacţie specific stadiilor următoare.

Fiecare stadiu are problemele sale unice, iar unele stadii pot fi mai dificile decât altele. Ea explică ritmul tranzițiilor și procesele adaptării în decursul timpului. Conflictele dintre soţ şi soţie, cele dintre părinţi şi copii apar mai ales în anumite stadii. Relaţia conjugală se schimbă în timp: uneori cuplul creşte foarte mult, intimitatea menţinându-se sau sporind odată cu vârsta sa, alteori cuplul evoluează spre disoluţie. Gradul în care tranziția la parentalitate este percepută ca stresantă este explicată în funcție de măsura în care ea a fost planificată și de resursele economice ale celor doi soți/parinți. Această teorie poate fi apreciată ca fiind una din cele mai specifice, mai particulare. Deşi oferă o perspectivă limitată, ea este extrem de frecvent utilizată.

Teoria conflictului

În această abordare, conflictul este considerat a fi o parte naturală a interacţiunii umane. În loc să sublinieze consensul şi echilibrul, ca în teoria funcţionalistă, teoreticienii conflictului *accentuează aspectele pozitive şi negative ale conflictului*. Adesea, în viaţa de familie intervin schimbări, iar *schimbarea stimulează sau chiar creează conflicte*. De fapt, conflictul este inevitabil. Transformările dislocă vechile patern-uri şi conduc la neînţelegeri şi contradicţii cu privire la valori şi la decizii. Indivizii luptă pentru propriile lor nevoi şi interese sau pentru ceea ce ei consideră că este mai bine pentru familia ca întreg.

Conflictul în sine nu este bun sau rău. Disputeme familiale pot fi rezolvate în manieră contructivă sau disctructivă. Un avantaj al conflictului este faptul că el aduce neînţelegerea la suprafaţă, prezentând-o în mod deschis. *Conflictul deschis poate fi rezolvat constructiv prin negociere, compromis şi colaborare*. De aceea, el nu este în mod necesar distructiv; *adesea în lipsa lui nu există şanse reale de rezolvare a unei probleme*. Rău este faptul de a nu te confrunta sau de a ignora conflictul. Cuplurile căsătorite care nu au avut nici o ceartă ajung adesea la divorţ deoarece, diversele probleme au fost evitate, negate, până în ziua în care au "explodat". Totuşi, bătăliile prelungite, mai ales cele care implică abuzul fizic sau verbal, au cu siguranţă un efect distructiv asupra apropierii emoţionale, putând cauza răni şi rupturi ireparabile.

Căsătoria este cadrul celor mai puternice emoţii. Tacticile de rezolvare a confictului care urmăresc să diminueze valoarea oponentului duc rareori la rezultate pozitive. Lupta pentru putere, în condiţiile unor interese aflate în competiţie, este frecventă. Conflictul devine astfel o realitate comună a vieţii de cuplu. Teoreticienii conflictului s-au concentrat, de asemenea, asupra unor aspecte precum: conflictele de rol de sex marital, luarea deciziilor, problemele de comunicare, conflictele părinţi-copii, fericirea maritală şi cauzele divorţului. Dacă realitatea socială contemporană favorizează conflictualitatea, generală şi familială, atunci putem considera că această perspectivă este de mare actualitate.

APLICAŢIE

Analizați contribuţia teoriei conflictului la studiul normalităţii vieţii familiale.

Pespectiva cognitiv-comportamentală

Perspectiva behavioristă – originată în studiul clasic al modificărilor comportamentului şi al învăţării sociale - *subliniază importanţa regulilor familiale şi a structurilor de comunicare*, asemenea reprezentanţilor teoriei sistemelor şi ai interacţionalismului simbolic. Ea nu se preocupă de procesele familiale, de interacţiunile comportamentale, de condiţiile în care o persoană învaţă o conduită socială şi influenţează sau schimbă comportamentul alteia. Acordând o mică atenţie, în mod direct, problemei normalităţii familiale, abordarea behavioristă defineşte familia normală în sensul funcţional al absenţei simptomelor. Orice comportament este socotit a fi adaptativ în funcţie de proprietăţile sale relaţional-funcţionale. De aceea, *un comportament nu este în sine bun sau rău, normal sau patologic, ci, mai curând, este un mijloc de a atinge scopul relaţionării: intimitatea sau distanţa*.

Axiomele de bază ale behaviorismului includ : comportamentul este învățat, oamenii normali acționează rațional pentru a-și satsiface nevoile diverse, oamenii caută recompensele și evită pedepsele, membrii familiei își influențează reciproc gândurile și comportamentele în cadrul interacțiunilor. Conceptele mai importante includ: comportament, stimul, răspuns, întărire sau recompensă, pedeapsă, învătarea prin observație, mediere cognitivă, cogniții (atriburi, scheme), modelare, model de rol, mediu. Teoria face în mare măsură abstracție de valorile și variabilele culturale.

Teoria este utilă în explicarea modului în care comportamentul membrilor familiei a generat paternurile actuale de interacțiune și în schimbarea paternului comportamental al unuia sau mai multor membrii.

EXEMPLU

Un băiețel de trei ani nu vorbește încă deorece a observat că ori de câte ori fratele său adolescent încearcă să îi spună ceva tatălui lor alcoolic, acesta din urma stigă: "Nu te-a întrebat nimeni nimic!" Prin învățarea observațională copilul anticipă pedepsa consecutivă vorbirii. Acești frați învață o schemă a noțiunii de tată.

Modelele psihodinamice/multigeneraţionale

Câţiva cercetători ai familiei, de formaţie psihanalitică, au încercat să îmbine conceptele psihodinamice cu cele ale sistemului familial, în scopul formulării unei noi perspective asupra familiei funcţionale. Dacă teoria psihanalitică, începând cu Freud, s-a concentrat în mod deosebit asupra *influenţelor părinţilor asupra dezvoltării personalităţii copiilor*, mai recent, atenţia a fost orientată asupra *familiei ca unitate socială, ce posedă proprietăţi dinamice proprii, caracteristice*. Akerman (1958), spre exemplu, a supus observaţiei directe interacţiunile familiale pentru a înţelege şi descrie dinamica inconştientului în organizarea conştientă a experienţei, în structura de ansamblu a personalităţii şi în realitatea interpersonală menţinută. Un membru simptomatic al familiei este considerat a fi "ţapul ispăşitor" al conflictelor familiale ne-rezolvate. Vogel şi Bell (1960) au încercat să explice prin intermediul teoriei ţapului ispăşitor de ce în familie unii copii sunt mai

dificili decât alţii. Cei doi autorii au considerat că, unele familii tind să învinovăţească *unul* dintre copii pentru dificultăţile familiale, iar atunci când acestea apar, intră în funcţiune un cerc vicios. Copilul - "ţap ispăşitor" devine, gradual, tot mai rebel, familia tratându-l, tot mai mult, ca pe un copil-problemă. El tinde să se comporte mai rău decât înainte şi astfel familia poate fi mai sigură că el este sursa problemelor familiale. "Ţapul ispăşitor" facilitează operarea aproape normală a unora dintre familii, în anumite direcţii, atâta timp cât ele pot atribui vinovăţia pentru problemele lor unui anumit copil. Adeseori, acest copil ajunge să se considere a fi sursa tuturor neplăcerilor familiale. "Soluţia" contribuie însă la perpetuarea problemei.

În analiza familiei realizate de Meissner (1978), părinţii sunt în continuare consideraţi ca determinanţii cruciali ai funcţionării familiale şi ai dezvoltării normale sau patologice a membrilor individuali. Boszormenyi-Nagy (1981) aprecia că *familiile disfuncţionale se disting prin numărul mai ridicat al conflictelor inconştiente ne-rezolvate* şi sublinia dimensiunea etică a relaţiilor familiale, în termenii *legăturilor multigeneraţionale*, *ai responsabilităţii parentale şi ai loialităţii filiale*, care ghidează indivizii de-a lungul ciclului vieţii.

Dacă majoritatea teoreticienilor familiei de formaţie psihanalitică accentuează proprietăţile sistemice ale familiilor, Lidz (1963, 1976) a insistat în modelul său asupra structurii şi funcţionării familiei, construite la inter-influenţa individualului cu socialul. Lidz a conceptualizat trei seturi de funcţii interconectate, care sunt realizate de familie pentru soţi, pentru copii şi pentru societate. Mai întâi, în constituirea mariajului, familia stabileşte modul de viaţă al soţului şi al soţiei. În al doilea rând, familia asigură hrănirea şi îngrijirea copiilor şi direcţionează personalitatea lor. În al treilea rând, ea răspunde unor nevoi societale vitale, prin socializarea membrilor ei, prin asimilarea tehnicilor de adaptare şi prin transmiterea limbajului. Pentru ca aceste funcţii să fie realizate, părinţii trebuie să realizeze o coaliţie parentală puternică, să menţină graniţele dintre generaţii şi să modeleze adecvat rolurile de sex.

TEMĂ DE CONTROL OBLIGATORIE (3,5h)

Prezentați sintetic principalele contribuții ale teoriilor privind normalitatea vieții familiale.

II.3. SCHIMBAREA STRUCTURILOR FAMILIALE

Familia a cunoscut un amplu proces de schimbare, fapt observat de cercetătorii din întreaga lume, indiferent de formaţia lor teoretică. Imaginea ideală a familiei normale, care a constituit un model formativ pentru multe din persoanele de "vârsta a treia și a patra", este aceea a familiei nucleare în care soţul este singurul susţinător al familiei, soţia fiind casnică, ea ocupându-se de activitatea din gospodărie şi de creşterea copiilor. Dacă acest model ar mai fi un standard în funcţie de care este normalitatea familială este judecată, mai puţin de o familie din patru din S.U.A. - spre exemplu - se mai încadrează în acest patern.

Analizele statistice ale populaţiei planetei (Masnick şi Bane, 1980; Orthner, 1998) indică faptul că, structurile familiale s-au alterat semnificativ în trei direcţii: 1. creşterea numărului divorţurilor; 2. creşterea numărului de soții/mame care lucrează şi 3. rata mai scăzută a naşterilor corelată cu creşterea speranţei de viaţă şi a proporţiei persoanelor de vârsta a treia în ansamblul populaţiei.

Sistemele familiale divorţate şi recăsătorite. După cel de-al doilea război mondial, procesul divorţului s-a banalizat, devenind o realitate frecventă a vieţii conjugale. Între 1950 şi 1975, statisticile europene indică o triplare a desfacerilor căsătoriei (Druţă, 1998). Între 1965 şi 1980, rata divorţurilor s-a dublat şi în S.U.A. unde, una din trei căsătorii (este vorba de prima căsătorie) tinde să se sfârşească printr-un divorţ (Orthner, 1998). În acelaşi timp, una din cinci familii cu copii este monoparentală, părintele susţinător fiind de regulă mama. Astfel, patru din cinci copii născuţi în anii '70, în S.U. A., şi-au petrecut copilăria alături de unul dintre părinţi (Orthner, 1998).

În ţara noastră, rata divorţialităţii s-a menţinut relativ redusă în deceniile dictaturii comuniste, sub presiunea exercitată de factorii politici şi ideologici. În ultimele două decenii ale secolului XX, ea a oscilat între 1,4 şi 1,6 divorţuri la mia de locuitori (Mitrofan şi Ciupercă, 1998). Vârful ei s-a situat în 1994 (1,74/1000 locuitori), după care a scăzut din nou (1,5 în 1995 şi 1996). Din datele Recensământului populaţiei din 1992, Voinea (1993) observa faptul că, din 7.288.676 gospodării existente în România, 6,5% sunt cele aparţinând familiilor monoparentale. În condiţiile în care mulţi părinţii singuri se recăsătoresc, s-au creat un număr tot mai mare de unităţi familiale reconstituite (în care partenerii au mai fost căsătoriţi şi ambii au copii din căsătoriile anterioare) şi reorganizate (alcătuite din doi parteneri divorţaţi sau văduvi, fără copii sau în care cel puţin unul

din parteneri nu are copii din mariajele anterioare, ori dintre un partener divorţat sau văduv, cu sau fără copii, şi altul la prima căsătorie). Nivelul actual al ratei divorțialității în țara noastră este unul mediu, comparativ cu situația divorțurilor la nivel european.

În ciuda creşterii recente a ratei divorţurilor, proporţia familiilor care evoluează spre disoluţie şi re-căsătorie nu este semnificativ mai mare astăzi. Fenomenul dezertării familiale, speranţa de viaţă mai reduse şi văduvia mai timpurie din perioadele istorice anterioare fac ca diferenţele să apară mai mici decât sunt în realitate. Divorţul creează complicate sarcini tranziţionale şi probleme privind custodia copiilor, dificil de rezolvat în cadrul sistemele familiale recăsătorite şi monoparentale - mai numeroase ca oricând.

Soțiile/mamele care lucrează sunt tot mai numeroase. Mai mult de jumătate din mamele cu copii de vârstă şcolară şi mai mult de 40% din cele cu copii mai mici, din S.U.A., au o slujbă în afara casei, o jumătate de normă sau chiar o normă întreaga. Acest patern reflectă nu numai schimbările în aspiraţiile personale ale femeilor, ci şi creşterea nevoilor economice, în multe dintre cazuri. Familiile în care lucrează ambii părinţi îşi sporesc venitul în mod esenţial pentru a putea atinge un standard moderat de viaţă şi pentru a asigura condiţiile necesare instrucţiei şcolare medii şi superioare a copiilor. Această situaţie necesită schimbări ale organizării funcţionale a sistemului familial şi al unităţii co-parentale, situaţii de muncă mai flexibile şi servicii pentru creşterea şi educarea copiilor. O parte din femeile care lucrează, trăiesc împreună sau în apropierea unuia dintre părinţii soţilor, care le ajută în sarcinile curente şi în creşterea copiilor.

Modificarea unor variabile ale populaţiei. Tot mai mulţi tineri preferă să rămână singuri, să-şi amâne căsătoria, să aibă puţini copii sau să evite creşterea copiilor, iar speranţa de viaţă a populaţiei a crescut mult, în secolul XX. Un efect cumulat al acestor factori este scăderea ratei naşterilor şi creşterea populaţiei în vârstă. Deoarece a existat tendinţa de a conceptualiza viaţa familială normală ca fiind centrată pe funcţiile privind creşterea şi educarea copiilor, lipsesc astăzi modele adecvate studiului şi înţelegerii familiilor fără descendenţi şi a celor aflate în ultimul stadiu al ciclului vieţii maritale. În mod evident, în societăţile pluraliste nu există un singur model reprezentativ sau adecvat, ci forme familiale diverse, în acord cu nevoile variabile ale stadiilor de viaţă, cu orientările valorice diferite, cu resursele economice variabile, cu stilurile interacţionale etnic diferite. S-a acordat o prea mare atenţie proprietăţilor structurale, neglijându-se procesele familiale fundamentale precum: abilitatea de a face faţă noilor stresuri, de a comunica eficient, de a adopta noi roluri, noi paternuri relaţionale şi sexuale, de a cere asistenţă, de a se adapta modificărilor din afara mediului familial.

TEST DE AUTOEVALUARE

1. Normalitatea familială medie definește familia funcțională ca fiind una confruntată cu numeroase succese, reușite, dar și cu probleme, conflicte sau chiar simtome.
a. Adevărat
b. Fals

2. Ca sisteme interacţionale, familiile normale operează în acord cu următoarele reguli şi principii existente în toate sistemele:
a. Cauzalitatea circulară
b. Nonsumativitatea
c. Stadialitatea
d. Finalitatea
e. Comunicarea
f. Regulile familiei
g Homeostaza și morfogeneza
h. Procesualitatea

3. Structurile familiale s-au alterat semnificativ în trei direcţii: creşterea numărului divorţurilor; creşterea familiilor monoparentale și creșterea numărului de sisteme familiale recăsătorite.
a. Adevărat
b. Fals

Bibliografie obligatorie

Turliuc, M.N. (2004). *Psihologia cuplului şi a familiei*. Iași: Performantica, 248 pg., ISBN 973-7994-80-9.

Bibliografie suplimentară

Druţă, F. (1998). *Psihosociologia familiei*, Bucureşti: Editura didactică şi pedagogică S.A.
Mitrofan, I., Ciupercă, C. (1998). *Incursiune în psihosociologia și psihosexologia familiei*, București: Edit Press Mihaela.
Mitrofan, I., Ciupecă, C. (1997). *Psihologia relațiilor dintre sexe. Mutații și alternative*, București: Editura Alternative.
Voinea, M. (1993). *Sociologia familiei,* Bucureşti: T.U.B.

Resurse on-line pentru cursanţi

Vasile, D.L. (2005). Introducere în psihologia familiei și psihosexologie, http://www.luciantrasa.ro/doc/psihologiafamiliei.pdf

Unitatea de învățare 3
III. ATRACȚIA INTERPERSONALĂ

La sfârşitul adolescenţei, tânărul cunoaşte sentimentul solitudinii în condiţiile în care el şi-a dobândit independenţa ori s-a îndepărtat parţial de părinţi, dar nu a stabilit legături intime cu un partener. Disconfortul creat de singurătatea emoţională va fi depăşit în urma stabilirii relaţiilor apropiate cu o anumită persoană. Trecerea de la simplele contacte interumane la cunoştinţe, prieteni şi până la persoana iubită înseamnă parcurgerea unui drum adeseori anevoios, de durată variabilă, a cărui reuşită depinde o multitudine de factori.

III.1. DEFINITII SI TEORII ALE ATRACTIEI INTERPERSONALE

Persoanele se angajează în relaţii posibile, dezvoltând o serie de aşteptări pozitive cu privire la acestea şi la partenerii lor.

DEFINIŢIE

Atracția interpersonală poate fi definită prin înclinația spre o anumită persoană sau prin dorința cuiva de a întreține relații pozitive cu o anumită personă.

Psihologii sociali au definit atracţia ca fiind atitudinea favorabilă cu privire la o persoană ţintă (Shaver, 1987; Berscheid, 1985; Berscheid şi Walster, 1969, 1978; Huston şi Levinger, 1978). Comparativ cu alte atitudini, atracţia interpersonală este probabil mai puţin cognitivă, mai puternic afectivă şi cu consecinţe comportamentale mai uşor identificabile. *Componenta cognitivă* a atracţiei faţă de o persoană poate include percepţia competenţei sale, aprecierea conform căreia multe din credinţele sale sunt similare cu ale noastre sau evaluarea abilităţii sale de a ne oferi recompense sociale. *Componenta afectivă* sau emoţională a fost recent (re)pusă în drepturile ei. Ea include valoarea acordată calităţilor partenerului, plăcerea produsă de recompensele primite şi acea "reacţie chimică" subtilă, indefinibilă, numită "dragoste la prima vedere". *Componenta comportamentală* poate include dorinţa de a ajuta cealaltă persoană, cuvintele utilizate pentru a o descrie altcuiva, reacţiile voluntare şi involuntare faţă de acesta etc. Deoarece, atracţia este un comportament social pozitiv, existenţa sa este mai uşor sesizată decât cea a atitudinilor sociale indezirabile, mai atent ascunse perspectivei publice.

Teoria atracției prin recompense directe. Spre deosebire de unele comportamentele de întrajutorare (în mod deosebit de cele altruiste), independente de recompensele externe, atracţia interpersonală este puternic dependentă de recompensele reciproce. De altfel, marea majoritate a teoriilor atracţiei susţin că ea are la bază experienţele recompensate ale indivizilor. Lott şi Lott (1974), spre exemplu, arătau că o persoană ne poate recompensa prin 1. faptul că ne susţine, înţelege sau ne acordă atenţie; 2. prin caracteristicile sale plăcute precum: frumuseţea, inteligenţa, umorul etc. sau 3. prin faptul că ne asigură accesul la recompense externe, cum ar fi: banii, statutul ori informaţiile. Pentru ca atracţia să se producă este nevoie ca rezultatele (recompensele) obţinute să depăşească media rezultatelor anterioare şi să constituie cea mai bună variantă a interacţiunilor prezente.

Teoria atracția prin asociere. Atracţia poate fi explicată şi prin *asociaţiile de asemănare*, *contrast sau contiguitate spaţio-temporală*. Graţie lor, ne putem simţi atraşi de o persoană pe care o asociem cu experienţe recompensatoare chiar şi în absenţa recompenselor directe. Spre exemplu, ne putem simţi atraşi brusc de o persoană datorită producerii unei asociaţii prin asemănare – rapidă şi adesea inconştientă - în virtutea căreia, noi evaluăm similaritatea dintre persoana nou întâlnită şi una din cele deja cunoscute şi atractive.

Aceste două mecanisme ale atracţiei interpersonale - *recompensa directă* şi *atracţia prin asociere* - corespund unor tipuri distincte de învăţare: condiţionarea operantă şi cea clasică (Brehm şi Kassin, 1990). În *condiţionarea operantă*, comportamentul recompensat este întărit. Corespunzător acestui principiu, persoanele care ne provoacă experienţe recompensatoare, întăresc dorinţa noastră de a fi din nou cu ele. În *condiţionarea clasică*, ceea ce a fost asociat cu o experienţă plăcută, recompensatoare, poate să producă cu un răspuns emoţional pozitiv, chiar şi în absenţa unei recompense directe. Persoanele pot stimula dorinţa companiei lor datorită recompenselor probabile pe care ni le pot oferi.

Modelul întăririi afectului. Byrne şi colaboratorii săi (1974, 1988) au considerat că ambele mecanisme ale atracţiei pot fi explicate printr-un singur factor: întărirea afectului. Modelul întăririi afectului susţine că sentimentele pozitive trăite de cineva în prezenţa unei persoane sporesc atracţia resimţită faţă de acea persoană, în timp ce sentimentele negative diminuează atracţia. Byrne a propus o chiar o *lege a atracţiei*, care

stipulează că atracţia faţă de un obiect sau o persoană, X, este o funcţie liniară pozitivă a proporţiei întăririlor primite (sau anticipate) din partea lui X. În urma experimentelor pe care le-a efectuat, Byrne a concluzionat că indivizii sunt atraşi mai ales de persoanele care au atitudini similare cu ale lor.

Teoria echilibrului. O ultimă teorie pe care o menţionăm este cea propusă de Heider (1958). În a sa teorie a echilibrului, autorul sublinia că oamenii caută *consistenţa sau echilibrul* dintre gândurile, sentimentele şi relaţiile lor sociale. Între doi parteneri, echilibrul - creat de *reciprocitatea* dintre ceea ce oferă şi ceea ce primesc – este perceput ca fiind plăcut, atractiv.

Dincolo de beneficiile explicaţiilor oferite de toate aceste teorii, ele prezintă şi importante neajunsuri. Se omite faptul că procesul atracţiei cunoaşte o mare *variabilitate interindividuală*. De asemenea, o altă limită a modului în care atracţia a fost studiată şi măsurată este legată de *variabila temporală*. Majoritatea studiilor asupra atracţiei, efectuate în condiţii de laborator, sunt realizate în cadrul unei singure şedinţe experimentale şi doar puţine dintre ele au mers în ideea repetării lor de-a lungul unei perioade lungi de timp. Multe din relaţiile studiate au fost de scurtă durată: prima impresie, prieteniile accidentale etc. În aceste condiţii, supus analizei a fost doar momentul declanşării atracţiei, nu şi menţinerea acesteia în timp. Doar mai recent, studiul relaţiilor intime (al diadelor formate din parteneri de sex opus, interdependenţi) persistente în timp a devenit mai substanţial. Interdependenţa dintre membrii unei diade este indicată de faptul că partenerii au un impact frecvent unul asupra celuilalt, într-o mare varietate de activităţi, pentru o perioadă relativ lungă de timp, fiecare nouă întâlnire având un impact puternic asupra ambilor parteneri.

INTREBARE

Care sunt principalele limite ale teorii/modele explicative ale atracției?

III.2. ALEGEREA PARTENERULUI

Alegerea partenerului a fost analizată atât de sociologi cât şi de psihologii sociali. Ei au inventariat un număr mare de criterii care ghidează alegerea partenerului din câmpul persoanelor eligibile. Aceste criterii pot intra în funcţiune concomitent sau succesiv şi pot avea consecinţe importante asupra atracţiei, asupra dezvoltării intimităţii şi a sentimentului iubirii mutuale.

1. Un prim criteriu este cel al *proximităţii fizice*. Apropierea fizică şi oportunitatea interacţiunilor pe care aceasta le asigură au un impact important asupra dezvoltării relaţiilor intime. Proximitatea conduce la familiaritatea cu obiceiurile şi preferinţele celorlalţi, iar familiaritatea poate da naştere şi, ulterior, poate spori atracţia.

2. Un alt criteriu vizează *calităţile fizice ale persoanei stimul,* factor care influenţează formarea primei impresii şi alegerea prietenilor. Oamenii tind să asocieze frumuseţea fizică cu trăsături caracteriale şi cu aspecte comportamentale pozitive, conform zicalei: "Ceea ce este frumos este bun". Din studiul lui Dion, Bercheid şi Walster (1972) rezultă faptul indivizii care sunt atractivi fizic sunt percepuţi ca fiind mai sensibili, mai amabili, mai puternici, mai modeşti, mai sociabili, mai deschişi sexual, mai fericiţi, ca având o viaţă mai interesantă şi mai mult succes în activitate, decât persoanele mai puţin atractive din punct de vedere fizic. Acest stereotip este valabil pentru persoanele stimul de ambele sexe şi nu diferă în funcţie de genul percepătorului. Aspectul fizic plăcut este "cel mai important determinant al dorinţei de a întâlni partenerul de cuplu din nou" (Shaver, 1987). Oamenii preferă persoanele atractive fizic, dar se aşteptă, în acelaşi timp, ca acestea să fie mai selective. De aceea, preferinţa pentru indivizii atractivi este moderată de teama de a fi respinşi. În consecinţă, oamenii tind să-şi alega ca partener persoanele ce prezintă o atractivitate fizică similară cu cea proprie. Acesta confirmă aşa-numita ipoteză a potrivirii sau a "uniunilor asortate".

3. *Similaritatea* este criteriul analizat în cadrul teoriei homogamice, în cadrul căreia se consideră că formarea cuplului şi a căsătoriei are loc între partenerii cu caracteristici similare, asemănătoare. Studiile sociologice indică faptul că factorul cel mai important al alegerii partenerului este *similitudinea variabilelor socio-culturale* precum: originea socială, şcolaritatea, clasa de apartenenţă actuală, apartenenţa etnică, religioasă, vârsta, interesele, atitudinile, proximitatea spaţială etc. În societăţile tradiţionale, homogamia a reprezentat regula de asociere a partenerilor conjugali. Acest ansamblu de variabile homogamice delimitează "câmpul persoanelor eligibile", adică populaţia persoanelor cu care relaţiile intime pot fi stabilite. Sociologii descriu acest proces prin formarea "perechilor asortate", relaţiile homogamice fiind mai durabile, comparativ cu cele heterogamice.

Teoria a fost reluată şi de psihologi, care consideră că ar trebui să vorbim mai curând de *homofilie* sau de *tendinţa de a ne plăcea aceleaşi lucruri*. Aceasta indică faptul că, atracţia amoroasă ar fi determinată de faptul că cei doi parteneri se ghidează după aceleaşi valori (cred în aceleaşi lucruri, au acelaşi scop în viaţă, aceleaşi gusturi, aspiraţii şi interese), se satisfac reciproc şi se recompensează mutual, dorindu-şi continuarea relaţiei. Acestei teorii i se reproşează faptul că ea completează teza sociologică a homogamiei fără a explica factorul prim al atracţiei. Ne întrebăm dacă ceea ce contează nu este *supoziţia* cu privire la sistemul de valori al celuilalt şi nu *identitatea efectivă* a valorilor; dacă homofilia nu este un efect al iubirii, din moment ce numeroşi îndrăgostiţi, siguri de identitatea valorilor lor, sunt obligaţi să recunoască - în conflictele conjugale ulterioare - iluziile lor iniţiale. Mai recent, cercetările au arătat că variabilele interpersonale care determină şi sporesc atracţia amoroasă sunt: aprobarea reciprocă a îndrăgostiţilor, existenţa atitudinilor asemănătoare cu privire la problemele exterioare, experienţele anterioare reuşite, *presupunerea* similarităţii atitudinilor celor doi parteneri. Cu alte cuvinte, atitudinea subiectului A, îndrăgostit de B, faţă de obiectul opiniei, X, este determinată de atitudinea pe care A presupune că ar avea-o B cu privire la X sau de presupunerea că B îi aprobă atitudinea.

APLICAŢIE

Analizați diferența dintre abordarea sociologică și cea psihologică a rolului similarității în alegerea partenerului.

Înscriindu-se în această perspectivă teoretică, Murstein (1986) considera că atunci când o persoană întâlneşte o altă persoană, aplică trei filtre, în următoarea ordine: 1. evaluarea caracteristicile externe 2. evaluarea atitudinilor şi convingerilor 3. aprecierea corespondenţei rolurilor. Studiile realizate pe baza modelului lui Murstein au arătat că toate aceste filtre sunt importante, dar că ele nu apar obligatoriu în aceeaşi ordine. Aceste trei aspecte fac de regulă parte dintr-o evaluare iniţială, în cadrul căreia căutarea similitudinilor este evidentă. Cercetările anterioare, precum cele ale lui Byrne şi Blaitlock (1963), au sugerat că iubirea accentuează orice similitudine, oricât de modestă şi au indicat importanţa mare a ideii pe care cineva şi-o face despre atitudinile celuilalt, înainte de a-şi defini şi în scopul definirii propriei luări de poziţii.

4. *Complementaritatea* este criteriul analizat în *teoria heterogamiei*, care prezintă formarea cuplurilor premaritale şi maritale prin relaţionarea unor persoane cu caracteristici socio-culturale diferite. Ca tendinţă generală, în toate societăţile europene sau de cultură europeană, în a doua jumătate a secolului XX, s-a constatat o diminuare a ponderii cuplurilor maritale homogamice şi creşterea cuplurilor heterogamice. Una din variantele heterogamiei este teoria complementarităţii trebuinţelor, propusă de Winch, în 1958. Ea este formulată în termenii "câmpului eligibililor", expresie care îi aparţine. Utilizând o listă a trebuinţelor, stabilită de Murray (autorul "*Testului de apercepţie tematică*"), Winch a demonstrat că, fiecare partener îl iubeşte pe celălalt în măsura în care acesta are o nevoie complementară cu a sa. Boszormenyi-Nagy (1981) adăuga că nevoile complementare influenţează nu numai alegerea partenerului conjugal, ci şi structura relaţiilor maritale şi a celor părinte-copil. Admiţând această teorie, Maisonneuve (1966) dar arăta că, în sensul dat de Winch, complementaritatea nu poate viza şi atitudinile caracteriale sau nevoile sexuale.

5. *Compatibilitatea.* În realitate, aceste două perspective teoretice sunt complementare, mai adecvate fiind ipotezele mixte. Problema alegerii partenerului intim trebuie pusă în termenii personalităţii globale şi nu doar în termenii unei liste de nevoi comparate. De aceea, conceptul central trebuie să fie acela de compatibilitate şi nu de similaritate sau complementaritate. Criteriul compatibilităţii a fost definită de Blood (1962) ca fiind acordul caracteristicilor individuale, dintr-o combinare în care beneficiile sunt mutuale. Cu alte cuvinte, compatibilitatea rezultă, pe de o parte, din similaritatea caracterială, a nevoilor sexuale, a valorilor etc., iar pe de altă parte, din dozajul similarităţii şi complementarităţii în ceea ce priveşte celelalte nevoi, rolurile sexuale, maritale, trăsăturile temperamentale ş.a.m.d. Reuşita conjugală este astfel direct proporţională cu gradul de compatibilitate.

6. *Filtrele*. Acest criteriu se referă la faptul că partenerul posibil este trecut prin site sau filtre tot mai fine, în scopul de a-i evalua calităţile şi compatibilitatea. Diverse contribuţii teoretice au evidenţiat rolul unor *filtre* sau *stadii* ce trebuie parcurse în întregime şi cu succes, înaintea deciziei privind permanentizarea relaţiei de cuplu. Unul dintre modelele teoretice confirmate experimental este cel propus de Kerckhoff şi Davis (1962). Autorii au identificat trei stadii: 1. *alegerea în funcţie de similaritatea socială şi de clasă*, 2. *consensul valoric*, ca factor al atracţiei în fazele iniţiale ale relaţiei de cuplu şi 3. *complementaritatea trebuinţelor*, ca factor major care determină decizia de continuare a relaţiei. Câţiva ani mai târziu, Tennov (1979) a explicat îndrăgostirea prin intermediul a două stadii: 1. *admiraţia* resimţită pentru o persoană care posedă calităţile pe care le

apreciem şi 2. *atracţia sexuală* sau scânteia care face ca un gest, o privire sau cuvintele persoanei atractive să dea naştere stării afective specifice îndrăgostirii. În acest stadiu, este nevoie de confirmarea reciprocităţii. Dacă şi cealaltă persoană simte atracţia, sentimentul poate înflori; dacă celălalt răspunde cu ezitare, dezaprobator sau prin respingere, afectul resimţit intră într-un proces de disoluţie, ca reacţie firească de autoprotecţie.

Pornind de la modelul lui Kerckhoff şi Davis, Murstein (1980) consideră că atunci când cineva întâlneşte o persoană atractivă aplică succesiv trei filtre tot mai fine pe decursul următoarelor stadii: 1. *stadiul „stimulului",* 2. *al „valorii"* şi 3. *al „rolului" (SVR).* Teoria SVR sugerează că relaţiile debutează cu un stadiu iniţial în care atracţia are la bază elemente non-interacţionale, constând în evaluarea caracteristicile externe, fizice ale persoanei-stimul. În al doilea stadiu, interacţional, se realizează evaluarea valorilor, atitudinilor şi convingerilor partenerului şi se apreciază compatibilitatea diadei. Dacă valorile sunt similare, relaţia evoluează spre un al treilea stadiu în care cuplurile apreciază corespondenţa rolurilor, capacitatea partenerului de a-şi juca rolul şi compatibilitatea eroticosexuală. Dacă şi acest stadiu este cu bine trecut, partenerii pot hotărî să-şi permanentizeze relaţia. Fiecare stadiu conţine trei alternative: cuplurile pot rămâne în stadiul în care sunt, pot evolua la stadiul următor sau spre disoluţie. Studiile realizate pe baza diferitelor modele stadiale au arătat că toate aceste filtre sau stadii sunt importante, dar că ele nu apar obligatoriu în aceeaşi ordine. Ele fac parte, de regulă, dintr-o evaluare iniţială, în cadrul căreia *căutarea similitudinilor* este evidentă (în primele două stadii). Complementaritatea rolurilor se construieşte ulterior, ea fiind mai importantă în etapele consecutive debutului relaţiilor apropiate. De asemenea, dacă uneori fiecare stadiu apare distinct şi lent, alteori totul se petrece cu rapiditate, aproape dintr-o dată.

Variabilele precizate sunt necesare dar nu şi suficiente. Uneori ele sunt luate în considerare în cadrul unor evaluări (preponderent) raţionale, în timp ce, alteori, iraţionalitatea poate transforma, nega sau combina toţi aceşti factori.

APLICAŢIE

Analizați aspectele principale ale variabilelor implicate în alegerea partnerului.

III.3. MODELE INTERIOARE ALE PERSOANEI IUBITE

Cercetătorii au discutat adesea în contradictoriu în legătură cu existenţa unui model interior al persoanei iubite. Cei care l-au contestat, susţin că realitatea sentimentului pulverizează forma *a priori* (modelul intern ideal), persoana aleasă impunându-se fără să aibă nimic în comun cu aceasta. Ei au vizat însă o *construcţie intelectuală*, pe care cineva o poate realiza - spre exemplu - prin contrast, pornind de la defectele întâlnite la diverse persoane cunoscute. Idealul visat, construit intelectual, are adesea drept scop justificarea refuzului de a se angaja într-o relaţie. De aceea, cu cât teama de căsătorie este mai mare, cu atât se va înălţa construcţia idealului declarat, la înălţimi practic inaccesibile.

Mucchielli considera (1974) că există şi o altă formă *a priori*, fără legătură cu nivelul intelectual, care este organizatoarea unor aşteptări la nivelul trăirii şi care intră în joc în alegerea persoanei iubite. Este vorba de *modelul afectiv, neconştientizat, al persoanei iubite.*

În analiza originii şi dezvoltării modelului afectiv al persoanei iubite s-au impus trei grupe de factori (Mucchielli, 1974), cu o pondere variabilă asupra alegerii sau a apariţiei şi dezvoltării sentimentului de iubire: influenţa figurilor parentale, influenţa iubirilor din copilărie şi influenţa factorilor auto-proiectivi.

1. Influenţa figurilor parentale, a modului în care părinţii au fost percepuţi.

- *Influenţa pozitivă a părintelui de sex opus* este un factor analizat în psihanaliză. Imaginea mamei fasonează modelul afectiv al persoanei iubite la băiat, imaginea tatălui la fete. Psihanalitic, ar fi vorba de o deplasare prin transfer a investirii libidinale oedipiene. Relaţia pozitivă, de securitate afectivă şi amor filial, cu părintele de sex opus - construită de la naştere la şase ani - asociază trăsăturile morfologice sau cele psihologice provenite din *imaginile-amintiri* ale acestor părinţi (aşa cum au fost ei percepuţi de copil în epocă) cu speranţa obţinerii aceleiaşi securităţi afective şi a sentimentului de iubire. În anii '70, 17% dintre bărbaţi francezi declarau că şi-au ales soţia din cauza unei asemănări fizice cu mama lor şi un procentaj şi mai mare recunoştea similaritatea temperamentului mamei şi soţiei; datele obţinute la femei sunt asemănătoare (Mucchielli, 1974).
- *Influenţa negativă a figurii parentale de sex opus.* În acelaşi sondaj, 33% dintre bărbaţii francezi declarau că sunt fericiţi în căsătorie deoarece soţia lor nu seamănă deloc cu mama lor şi invers, la femei (Mucchielli, 1974). Astfel, relaţia negativă serveşte drept contra-model care va induce trăsăturile opuse ale morfologie sau personalităţii părintelui de sex opus.

- *Influenţa părintelui de acelaşi sex.* Identificarea cu părintele de acelaşi sex - mai ales între trei şi şase ani – asigură acceptarea de către copil a sexului său biologic. Acest părinte, prin calităţile sale idealizate, influenţează construirea unui ideal al personalităţii, a unui ideal moral, care vor fi cuprinse mai întâi în Eu-l ideal, iar apoi, în imaginea ideală a persoanei iubite.
- *Influenţa altor figuri ale mediului familial* sau social, care au servit drept substitute eventuale. Relaţia afectivă arhaică, care fasonează calităţile căutate ulterior la iubită/iubit au putut fi stabilite şi în relaţia cu diverse alte persoane: fraţi, surori mai mari, bunici, bone, unchi, mătuşi etc.

INTREBARE

Cum explicați faptul că influența negativă a figurii parentale de sex opus pare a fi mai mare decât cea pozitivă?

Toate aceste amintiri fragmentare, vizând un anumit detaliu - ce rezumă un context – intervin inconştient pentru a determina atracţia actuală. Ceea ce frapează nu este o calitate prezentă la persoana întâlnită, ci asemănarea ei cu altă figură, întâlnită cândva în trecutul nostru. Această remarcă este valabilă şi pentru "iubirile din copilărie".

2. Influenţa iubirilor din copilărie. Elanurile amoroase reale şi precoce sunt frecvente şi dacă uneori sunt esenţialmente afective, alteori ele au o tentă erotică, ce sporeşte odată cu vârsta, devenind tot mai conştientă. Un băiat de 8 ani poate fi îndrăgostit de o verişoară mai mare, de învăţătoarea lui, de o fetiţă din vecini sau de mama unui prieten. Aceste iubiri infantile sunt intense dar, fiind lipsite de viitor, se pierd în uitare. Rămâne totuşi o fixare inconştientă asupra unor caracteristici fizice (culoarea ochilor, a părului, forma nasului, privirea, mirosul, mersul etc.) sau comportamentale (maniera de a fi, dispoziţiile, atitudini etc.). Iubirile infantile au un rol important, deşi puţin studiat. Ataşamentele de acest gen apar din perioada preşcolară, a primei socializări (4-6 ani) şi se succed neîncetat până la sfârşitul pubertăţii.

3. Influenţa factorilor auto-proietivi.

- *Recunoaşterea propriei noastre imagini în celălalt* declanşează identificarea. Aceasta este baza similitudinii de care s-a vorbit în cadrul teoriei homogamice. Celălalt - iubit - este dublul meu, un suflet geamăn, înfrăţit.
- *Recunoaşterea în celălalt a libertăţii de expresie* a nevoilor, dorinţelor sau atitudinilor pe care le avem, dar pe care nu le putem manifesta (nu ne putem permite sau ne este teamă să le exteriorizăm). În acest caz de identificare este vorba de o atracţia care creează impresia intimă de eliberare. Celălalt - iubit - mă realizează mai bine decât reuşesc eu însămi.
- *Recunoaşterea în celălalt a propriului nostru eu ideal* declanşează o identificare de aspiraţie. Celălalt - iubit - are calităţile sau manierele de a fi pe care am dorit întotdeauna să le avem noi înşine, iar cucerirea lui sau a ei înseamnă intrarea în posesia acestui ideal. În cazul limită, persoana iubită nu mai este sufletul înfrăţit, ci devine "sufletul meu de alt sex".
- *Perceperea la celălalt a nevoilor pe care le putem satisface*, ceea ce provoacă atracţia prin speranţa de a-i oferi ceea ce îi lipseşte.
- *Percepţia la celălalt a capacităţilor complementare propriilor noastre nevoi*, fapt care creează atracţia prin speranţa de a primi ceea ce căutăm. Dar, multe din aceste nevoi sunt infantile şi obsedante, nevrotice.

Ceea ce căutăm este re-crearea actuală a unei situaţii-tip, în care noi am avut un rol, iar celălalt a răspuns rolului aşteptat. Rezultatul global al numeroşilor determinanţi interiori ai modelului afectiv al persoanei iubite este întotdeauna singular. Acest model operează ca un filtru sau selector, ce intervine asupra a două axe convergente: căutarea semnelor fizice şi căutarea rolului. Detaliile fizice sau morfologice, adesea infime, selectate de modelul intern, permit inducerea calităţilor afective aşteptate. La aceasta se adaugă evaluarea intuitivă a rolului pe care celălalt l-ar putea juca, în raport cu calităţile sale şi cu rolurile considerate dezirabile.

Din analiza grupului de factori care contribuie la realizarea modelului interior inconştient şi a modului în care acest filtru funcţionează rezultă că: 1. intrarea rapidă în funcţiune a modelului afectiv inconştient favorizează apariţia dragostei la prima vedere şi 2. în masa mare a determinanţilor, aşteptărilor, nevoilor şi aspiraţiilor se găsesc factori mai mult sau mai puţin nevrotici, care blochează deschiderea autentică spre celălalt, care nu caută decât satisfacţia egocentrică absolută. Dacă aceşti factori devin dominanţi iubirea devine patologică, iar intimitatea se videază de conţinut.

TEST DE AUTOEVALUARE

1. Cu cât fixarea amoroasă este mai rapidă, ca în dragostea la prima vedere, cu atât există mai multă reflexie şi cunoaştere obiectivă, cu atât scade probabilitate erorii şi a decepţiei ulterioare.
a. Adevărat
b. Fals

2. Alegerea partenerului din câmpul persoanelor eligibile se realizează în funcție de o serie de criterii, precum:
a. Proximitatea fizică
b. Calitățile fizice ale persoanei stimul
c. Similaritatea
d. Comunicarea
e. Complementaritatea
f. Compatibilitatea
g. Stilul de atașament
h. Filtrele

3. Modelul afectiv operează ca un filtru sau selector, ce intervine asupra a două axe convergente: căutarea semnelor fizice şi căutarea rolului.
a. Adevărat
b. Fals

Bibliografie obligatorie

Turliuc, M.N. (2004). *Psihologia cuplului şi a familiei*. Iași: Performantica, 248 pg., ISBN 973-7994-80-9.

Bibliografie suplimentară

Boncu, Ș. (2005). *Procesele interpersonale*, Iași: Editura Institutului European.
Mitrofan, I., Ciupercă, C. (1998). *Incursiune în psihosociologia și psihosexologia familiei*, București: Edit Press Mihaela.
Turliuc, M.N. (coord.). (2014). *Gen și diferențe de gen în studii empirice*, Iași: Institutul European, 300 pg, ISBN 978-606-24-0049-1.

Unitatea de învățare 4

IV. INTIMITATEA ȘI DEZVOLTAREA RELAȚIILOR INTIME

IV.1. CONCEPTUALIZARI ALE INTIMITAȚII

Relaţiile intime nu sunt date automat în familie, prietenie sau căsătorie. Ele se construiesc şi se dezvoltă ca rezultat al unor trăiri, gânduri şi comportamente specifice. Nevoia oamenilor de a stabili și dezvolta atașamente și legături intime cu ceilalți este considerată o motivație umană fundamentală (Baumeister și Leary, 1995, Ryan și Deci, 2000).

DEFINIŢIE

Intimitatea reprezintă legătura emoţională dintre doi parteneri, caracterizată prin implicare mutuală şi încredere, prin securitate și recompense personale și relaţionale, care rezultă din procesele interpersonale reciproce de autodezvăluire și responsivitate a partenerului. La nivlul simțului comun, intimitatea este impresia personală subiectivă de a fi conectat cu cineva.

Legătura emoţională construită într-o diadă intimă se caracterizează prin căldură şi apropiere. Ea implică faptul că, persoanele nu mai gândesc (sau vorbesc) în termeni de "eu" şi "tine", ci în sensul profund al pronumelui "noi". Prin identificarea mutuală şi empatia reciprocă, partenerii ajung să se definească prin unitatea cuplului (Hatfield şi colab., 1979). Intimitatea reprezintă o legătură emoţională deoarece, vizează satisfacerea nevoilor emoţionale primare (de suport, grijă şi afecţiune) şi a celor corelate ei (de exemplu, a celor sexual-afective). Ea presupune existenţa ataşamentului reciproc şi a interdependenţei – permanent puse la încercare în decursul timpului.

Securitatea și recompensele personale sunt unele din rezultatele mai semnificative ale unei relaţii intime. Ele oferă persoanei un grad ridicat de securitate, siguranţă şi stabilitate, rezultate din sentimentele de acceptare, apartenenţă şi din faptul de fi dorită de partener. Sentimentele de a fi înţeles şi acceptat de partener generează securitate personală, confort psihic ridicat, satisfacţie sexuală, validarea dezvoltării eului și afirmarea recunoaşterii primite din partea "celuilalt semnificativ". Prin urmare, efectul final al securităţii personale şi a diverselor recompense este crearea sentimentului împlinirii personale.

APLICAŢIE

Analizați principalele recompense personale și securitatea dvs. în relația actuală de cuplu.

Securitatea relaţiei este un alt rezultat al legăturii intime. În dezvoltarea unei relaţii apropiate sunt probate implicarea și angajamentul faţă de celălalt. În cuplu, acestea sunt continuu reafirmate în măsura în care, partenerii evită relaţiile posibile alternative și susțin exclusivitatea relației cu partenerul. Implicarea reală în relaţia intimă apare atunci când ambii parteneri au încetat să numere recompensele şi costurile, când ambii ajung să pună plăcerea celuilalt mai presus de cea proprie (Levinger, 1979). Exteriorizarea angajării în relaţie (comunicarea angajamentului relațional celorlalți) asigură conturarea unui sens al stabilităţii, permanenţei sau duratei şi dezvoltarea încrederii în partener.

Sullivan (1953) a fost primul care a observat creșterea nevoii de intimitate în relațiile interpersonale ale preadolescentului, iar Erikson (1963) menționa că achizițiile stadiului tinereții sunt intimitatea verus izolare. Autorul arăta că adevărata capacitate de a fi intim cu cineva apare la aproximativ 20 de ani, când tânărul își formează o identitate stabilă și este capabil să dezvăluie informații relavante despre sine. Dealtfel, autodezvăluirea este considerată a fi procesul central care conduce la intimitate (Altman și Taylor, 1973). În funcție de accentul pus, intimitatea poate să apară ca o calitate a unei persoane, a unei interacțiuni sau a unei relații. Ca și calitate a unei persoane, intimitatea fost descrisă ca motivația de a fi apropiat de cineva, refelcând o nevoie personală. Intimitatea este și o calitate a interacțiunilor, un rezultat al echilibrului din procesele schimburilor comportamentale. Intimitatea se reflectă în comportamente precum: creșterea sau descreșterea distanței interpersonale, realizarea contactului vizual, oferirea unui zâmbet etc. În fine, ca o calitatea relației, intimitatea constă în împărtășirea experiențelor din numeroase domenii (social, emoțional, intelectual, sexual și recreațional), experințele și relația menținându-se în timp. Waring (1984) definea relația intimă prin opt aspecte: rezolvarea conflictelor Iabilitatea de a rezolva diferențele de opinie), afecțiune (exprimarea apropierii

emoționale), coeziune (angajamentul față de relație), sexualitate (satisfacerea mutuală a nevoilor sexuale), identitate (încrede și stimă de sine), compatibilitate (abilitatea de a lucra și de a se destinde împreună), expresivitate (autodezvăluirea gândurilor, emoțiilor, credințelor și atitudinilor) și autonomie (independența față de familia de origine).

Pentru ca intimitatea să se realizeze, indivizii trebuie să prezinte anumite caracteristici personale, între indivizi trebuie să apară anumite forme particulare de interacţiune și anumite componente situaţionale și culturale pot avea un anumit impact asupra apropierii emoţionale. Intimitatea apare, astfel, ca rezultat al interacţiunii factorilor individuali cu cei interactivi şi situaţionali (socio-culturali). Prin urmare, în modelul dezvoltării intimităţii trebuie să ţinem seama de: 1. unele *caracteristicile individuale prealabile* precum: concepţia de sine pozitivă, acceptarea unui anumit grad de dependenţă personală, încrederea şi percepţii realiste; 2. principalii *factori interactivi*, cum ar fi schimburile pozitive, dezvăluirile senzitive reciproce, empatia mutuală exclusivitatea, plăcerea de a fi împreună, rezolvarea conflictelor şi consensul valoric şi 3. *factorii situaţionali și socioculturali* : cei spaţiali, temporali şi normele cu privire la intimitate.

IV.2. CARACTERISTICI INDIVIDUALE PREALABILE

Relaţiile dintre indivizi poartă amprenta personalităţii lor. Comportamentele individuale, atitudinile, valorile, sentimentele şi percepţiile sunt cruciale în apariţia, dezvoltarea sau disoluţia intimităţii. Astfel de caracteristici nu sunt fixe sau statice, ele putându-se schimba dramatic în decursul vieţii unei persoane. Trăsături selectate şi prezentate în continuare sunt absolut necesare în dezvoltarea intimităţii şi a relaţiilor intime.

1. *Concepţia şi stima de sine pozitivă*. Concepţia despre sine se referă la suma tuturor credinţelor individuale cu privire la propriile atribute. Ea reprezintă o perspectivă subiectivă rezultând din ceea ce gândim şi simţim despre propria noastră persoană. De aceea, concepţia despre sine se află în strânsă legătură cu stima de sine a unei persoane. Prima constituie componenta cognitivă a eu-lui nostru social, cea de-a doua reprezintă componenta lui afectivă. Stima de sine implică, printre altele, autoevaluarea gradului în care persoana este de încredere, capabilă să iubească, să fie iubită. Experienţele socializatore din familia de origine nu predetermină totuşi dezvoltarea nivelului stimei de sine în stadiile ulterioare ale vieţii.

Concepţia asupra propriului eu se dezvoltă în cadrul relaţiilor cu ceilalţi, în funcţie de reacţiile celorlalţi faţă de noi şi de modul în care noi percepem imaginile pe care ceilalţi şi le formează despre noi (Cooley, 1902; Mead, 1934). Prin urmare, indivizii cu o concepţie de sine pozitivă "îşi permit" să fie *vulnerabili*, să se deschidă în faţa celorlalţi şi chiar să fie răniţi. Cei cu o concepţie despre sine mai puţin pozitivă sau negativă evită să se deschidă şi să fie bine cunoscuţi de ceilalţi, de teama respingerii. Ei se pot închide într-o cochilie goală sau într-o relaţie pseudo-intimă.

În mod similar, stima de sine se dezvoltă în cadrul relaţiilor interpersonale, în mod deosebit a celor familiale. Totuşi, experienţele socializatore din familia de origine nu predetermină dezvoltarea nivelului stimei de sine (sau al concepţiei despre sine) în stadiile ulterioare ale vieţii. O persoană trebuie să posede cel puţin o stimă de sine de nivel mediu în scopul de a-şi construi o relaţie intimă, propriu-zisă. Unii psihoterapeuţi (Freud, 1922; Reik, 1944) au considerat că atracţia şi dezvoltarea intimităţii au drept sursă insatisfacţia de sine, în timp ce alţii (Horney, 1939; Sullivan, 1947) au apreciat că atracţia spontană şi dezvoltarea relaţiilor intime au la bază încrederea în propria persoană şi sentimentele securităţii personale. Se pare că şi unii şi alţii au dreptate, doar că, nivelul ridicat sau scăzut al stimei de sine are efecte diferite asupra procesului dezvoltării atracţiei şi intimităţii. Astfel, cei care sunt siguri de sentimentele lor îşi fac mai puţine griji pentru dezaprobarea socială, au încredere în recompensele sociale pe care le pot primi, dincolo de riscurile care există, iar cei cu stimă de sine scăzută, deşi resimt o mai mare nevoie de aprobare şi de recompense sociale, sunt inhibaţi de teama de a nu fi respinşi (Brehm şi Kassin, 1990). Stima de sine pozitivă nu trebuie însă confundată cu aroganţa, cu impresia superiorităţii create de cineva sau cu ascunderea sentimentelor negative faţă de sine.

Peroanele cu o stimă de sine scăzută tind uneori să dobândească o mai pozitivă imagine de sine prin "conectarea" la indivizii atractivi şi performanţi. În acest caz , stima de sine se construieşte prin sau de către cealaltă persoană. Datorită faptului că investesc prea mult în relaţia cu persoana de succes, ele tind să o sufoce. În plus, simţindu-se inadecvate din multe puncte de vedere, aceste persoane cred că nu valorează prea mult, că nu au ce oferi celuilalt şi, de aceea, acceptă cu greu evaluările pozitive sau recompensele celorlalţi.

TEMĂ DE REFLECŢIE

Meditați asupra consecințelor nivelului stimei de sine asupra intimității.

2. *Acceptarea dependenţei personale*. O altă caracteristică prealabilă necesară achiziţiei intimităţii este recunoaşterea nevoii emoţionale de a fi împreună cu ceilalţi. Ca fiinţe sociale avem nevoie de compania altor persoane. Independenţa totală este o iluzie, iar dacă cineva o atinge totuşi, trebuie să plătească preţul singurătăţii. De aceea, conştientizarea dependenţei sau interdependenţei noastră înseamnă recunoaşterea caracterului nostru uman. Admiterea dependenţei personale are drept primă funcţie acceptarea propriei vulnerabilităţi şi a experienţei intimităţii. Cea de-a doua funcţie este aceea de a-l face pe partener să se simtă dorit. În plus, angajamentele şi obligaţiile pe care le presupune o relaţie fixează graniţele libertăţii individuale.

Una din cele mai dificile sarcini pentru mulţi dintre indivizii contemporani este, probabil, aceea de *a consimţi să renunţe un anumit grad de libertate personală*. Crosby (1985) arăta că ar fi o greşeală să credem că avem la fel de multă libertate într-o relaţie intimă aşa cum avem ca persoane ne-ataşate, iar Martison (1981) aprecia că apropierea emoţională reclamă un anumit sens al egalităţii umane. Însă, unii indivizi simt mereu *nevoia de a-şi controla partenerul*, ei extrăgând cele mai multe recompense din momentele în care exercită acest control. Împărtăşirea sentimentelor reale este percepută ca fiind riscantă deoarece, ea poate conduce la pierderea puterii şi a controlului asupra celuilalt. *Dorinţa de a renunţa la control* poate fi percepută ca periculoasă de cei care cred că securitatea lor constă în puterea lor. Dar, inegalitatea prea mare puterii în cuplu poate împiedica apropierea şi dezvoltarea intimităţii dintre parteneri. Chiar şi în condiţiile egalităţii puterii, rolurile efective jucate partenerii în cadrul relaţiei lor intime pot fi destul de diferite. De exemplu, responsabilităţile şi deciziile pot fi împărţite într-o manieră tradiţională şi, cu toate acestea, partenerii să se trateze reciproc ca fiind egali. Altfel spus, doi indivizi nu trebuie să facă exact acelaşi lucru într-o relaţie pentru ca ei să considere echitabilă relaţia lor.

3. *Încrederea*. Încrederea implică sentimentul de siguranţă faţă de cinstea, credinţa şi/sau sinceritatea cuiva. Ea reprezintă una dintre cele mai importante trăsături care va determina modul în care persoanele interacţionează şi evoluţia intimităţii. În lipsa încrederii nu poate exista nici o relaţie semnificativă. Atunci când afirmăm că avem încredere în cineva, noi sugerăm - mai întâi - că putem face predicţii asupra felului în care cealaltă persoană se va comporta şi, în al doilea rând, că nu ne aşteptăm ca persoana să ne facă rău intenţionat.

Caracteristica de avea încredere în partener se dobândeşte prin învăţare. Spre exemplu, persoanele neîncrezătoare în ceilalţi indivizi au trăit în copilăria lor experienţe disruptive şi instabile. Această abilitate evoluează însă pe parcursul vieţii. Încrederea în ceilalţi trebuie întărită pozitiv de-a lungul vieţii. Întreruperile ei diminuează tendinţa şi chiar dorinţa noastră de avea încredere în oameni, în timp ce continuitatea sentimentului de încredere favorizează investiţiile afective în partener. Atunci când nevoia de intimitate a unei persoane (nevoia de stabili relaţii mai restrânse, dar mai calitative) este mai puternică decât cea de afiliere (de a stabili şi menţine cât mai multe relaţii recompensatoare, mai superficiale), suntem în prezenţa unei persoane mai încrezătoare în relaţia ei şi în partener, decât în situaţia inversă (Brehm şi Kassin, 1990). Nici de această dată excesul nu produce efectele cele mai favorabile. Persoanele care sunt prea încrezătoare în ceilalţi, care dezvoltă o perspectivă prea idealistă şi optimistă asupra naturii umane, sunt adesea "prea deschise" şi deci prea vulnerabile. Trebuie adăugat faptul că, intimitatea se dezvoltă armonios şi cuplul poate funcţiona optim atunci când încrederea este continuă şi reciprocă.

4. *Percepţii şi expectanţe realiste*. Conştientizarea propriilor sentimente, gânduri şi comportamente ne permite să le comunicăm celorlalţi informaţii mai acurate despre sine. Dar, cantitatea de informaţii acurate transmise despre sine variază mult de la o persoană la alta. Din acest motiv, percepţia corectă a persoanelor este uneori mai facilă, în timp ce alteori, ea devine extrem de dificilă. Intimitatea necesită ca partenerii să aibă o *percepţie realistă unul asupra celuilalt* şi *conştiinţa realistă a relaţiei lor*. În lipsa unei percepţii acurate asupra partenerului său, persoana îl poate idealiza, trecând cu vederea comportamentul negativ şi acţiunile celuilalt, care pot pune în pericol relaţia. Atunci când faptele sunt în cele din urmă privite cu realism, un val de dezamăgiri, de furie şi de resentimente poate să apară. Intimitatea nu poate fi relaţionată cu cunoaşterea iluzorie. În acelaşi timp, indivizii trebuie să recunoască necesitatea mutualităţii, timpului şi efortului cerute de o relaţie intimă.

În situaţiile de interacţiune, credinţele şi aşteptările credibile ale unei persoane (observator) cu privire la alta (actor) se pot adeveri, graţie intervenţiei *predicţiei care se îndeplineşte*. Ea indică faptul că, aşteptările credibile ale observatorului produc apariţia unui anumit comportament la actor, fapt care confirmă obiectiv şi inconştient aşteptările primului. Acest proces, numit şi *efectul expectanţei interpersonale*, funcţionează şi în contextul relaţiilor intime. Evaluarea gradului de atracţie şi calităţile aşteptate din partea cuiva pot determina măsura în care o persoană este atractivă. Expectanţele unei persoane cu privire la altcineva îi influenţează

propriul comportament faţă de cealaltă persoană, care, la rândul ei, răspunde în maniera în care a fost tratată. Cu alte cuvinte, "ceea ce aşteptăm poate determina ceea ce primim" (Brehm şi Kassin, 1990, p. 210). Aceasta însemnă şi faptul că, uneori, caracteristicile partenerului rezidă nu el sau ea, ci chiar în noi. De aceea, în dezvoltarea relaţiilor intime sunt mai avantajaţi cei care au expectanţe pozitive, întrucât ei au şanse mai mari să creeze posibilitatea succesului social.

5. *Stilul de atașament.* Mai recent, tot mai mulţi cercetători pun accentul asupra rolului *modelelor interne de ataşament*, în calitatea lor de criterii importante în "alegerea" partenerului şi în stabilirea unei relaţii intime. Aceste modele servesc drept ghid în căutarea persoanei iubite. Din această perspectivă, fiecare dintre noi are tendinţa de a re-crea în relaţiile amoroase propriul model intim de ataşament, adesea foarte stabil în timp. Modelul ataşamentului primar apărut în copilărie poate evolua în timp. De exemplu, unii adulţi care anterior au stabilit slabe legături afective cu membrii familiei de origine, legături instabile şi insecurizante sunt capabili să analizeze şi să accepte relaţiile lor din copilărie şi să-şi creeze un nou model interior. Indiferent dacă modelul urmat de tânărul adult este produsul unei re-definiţii sau al ipotezelor precoce, neschimbate, el influenţează aşteptările cu privire la partener, tipul partenerului ales, atitudinea adoptată faţă de acesta şi stabilitatea relaţiei. Terapia centrată pe emoții își propune să faciliteze (re)conectarea emoțională a partenerilor prin lucrul asupra atașamentului.

Hazan şi Shaver (1987, 1990) au evaluat prezenţa celor trei tipuri de ataşament la un număr mare de subiecţi. Astfel, din cei 600 de subiecţi de vârstă adultă, 56% aparţin modelului sau stilul *securizant,* 25% aparţin stilul *evitare/eschivare*, iar 19% stilului *anxios/ambivalent*. Rezultatele obţinute de autorii menţionaţi coincid în mare măsură cu cele obţinute în cazul copiilor. Adulţii puternic ataşaţi, aparţinând stilului securizant, afirmă că au beneficiat de relaţii afective calde şi stabile în copilărie sau îşi definesc relaţiile actuale ca implicând încredere, fericire şi prietenie. Ei au tendinţa de a avea încredere în ceilalţi, de a-şi considera partenerul prieten, iar ca iubiţi, sunt încrezători în reciprocitatea sentimentelor, fiind rareori geloşi. Adulţilor aparţinând stilului evitare/eschivare le este teamă de relaţiile apropiate. Ei sunt neîncrezători în ceilalţi, evită intimitatea, se confesează foarte puţin şi îi acceptă greu pe ceilalţi, fiind mai nefericiţi în relaţiile lor. Adulţii cu un stil anxios/ambivalent sunt nesiguri cu privire la relaţia lor, geloşi şi au dubii cu privire la reciprocitatea sentimentelor. Viaţa lor afectivă este plină de trăiri extreme, opuse, au preocupări obsesive şi un libido puternic.

Collins şi Read (1990) au observat că adulţii care au un model securizant de ataşament au tendinţa de a prefera partenerii cu un stil similar, în timp ce adulţii care aparţin modelelor de ataşament mai slab (evitare/eschivare sau anxios/ambivalent) nu se preferă între ei. Cele mai nefericite relaţii apar în două situaţii: 1. atunci când femeia are un model anxios/ambivalent cuplul este împiedicat să funcţioneze, din cauză că soţia este prea dependentă şi geloasă - caracteristici care displac în mod deosebit bărbaţilor şi 2. atunci când bărbatul are un model de tip evitare/eschivare se instalează tot o relaţie nefericită, ceea ce-i confirmă credinţa că mariajul, viaţa de cuplu nu-i va aduce mare lucru. Un cuplu în care soțul este anxios/ambivalent și soția este evitantă poate sugficient de sataisfăcător și adesea stabil în timp. Totuşi corelaţiile între modelele de ataşament şi calitatea unei relaţii sau între modele şi comportamentul partenerilor este în general scăzută.

TEMĂ DE REFLECŢIE

Analizați variatele combinații posibile ale stilurilor de atașament ale pertenerilor lor din perspectiva satisfacției maritale.

IV.3. FACTORII INTERACTIVI

1. *Schimburile pozitive.* În interacţiunile noastre cu ceilalţi, schimburile constau în a oferi şi a primi recompense şi costuri, iar indivizii diferă mult în abilităţile lor de a realiza schimburi interpersonale. Unii se focalizează pe "a primi", iar alţii pe "a da". Cei care ştiu să realizeze schimburi pozitive - să ofere şi să primească, în egală măsură - şi-au interiorizat conceptul de "cunoaşterea a propriului interes" (Lenski, 1966), fiind capabili să coopereze cu ceilalţi, ţinând seama şi de interesele lor. Astfel, cei care realizează schimburi bune recunosc că: 1. ceilalţi caută recompense, la fel ca şi ei, 2. recompensele pot fi obţinute prin sau de la alţi indivizi şi 3. cooperarea cu aceşti indivizi este avantajoasă. Recompensele pot fi definite prin conceptele de plăcere, satisfacţie şi gratificaţie pe care o persoană le primeşte (Thibaut şi Kelley, 1959). Dar, semnificaţia atribuită unei anumite acţiuni poate fi extrem de diferită, de la o persoană la alta. Recompensa cuiva poate fi reprezenta costul altcuiva. Dar, în relaţiile intime, indivizii îşi pot gratifica, adesea, simultan dorinţele.

Abilitatea cuiva de a realiza schimburi pozitive depinde de capacitatea sa de a-şi asuma o serie de angajamente şi de a-şi îndeplini obligaţiile şi responsabilităţile. Cei care întâmpină dificultăţi în aceste domenii au, în general, probleme în stabilirea relaţiilor apropiate. În plus, relaţiile intime au şanse mai mari de a se dezvolta atunci când partenerii realizează echilibrul recompenselor.

2. *Auto-dezvăluirea reciprocă*. Auto-dezvăluirea poate cunoaşte mai multe niveluri, de la cele mai superficiale, spre cele mai profunde (de la stereotipuri sau clişee verbale, fapte, opinii şi până la sentimente). Adâncimea sentimentelor comunicate reciproc reprezintă, probabil, cel mai important element din dezvoltarea intimităţii. De aceea, apropierea necesită relevarea celor mai personale gânduri şi sentimente, împărtăşirea celor mai intime secrete. Desigur, cu cât auto-dezvăluirea creşte mai mult în profunzime, cu atât pot să apară mai multe probleme. Cu alte cuvinte, deşi este adevărat faptul că prezentarea sinceră şi profundă facilitează înţelegerea, sensibilitatea şi empatia dintre parteneri, există şi riscul apariţiei dezacordurilor şi conflictelor. De aceea, auto-dezvăluirea adecvată este şi flexibilă. Acesta presupune abilitatea persoanei de a-şi ajusta nivelul dezvăluirii în funcţie de solicitările momentane, interpersonale şi situaţionale.

Dezvăluirea flexibilă necesită ca persoana care confesează să fie, concomitent, un bun ascultător al partenerului, astfel încât ea să poată sesiza şi înţelege feed-back-urile primite. Ascultarea reciprocă este la fel de importantă ca şi dezvăluirea mutuală. Doar în aceste condiţii putem vorbi de existenţa premiselor unei deschideri echilibrate.

INTREBARE

Care sunt caracteristicile autodezvălurii care asigură dezvoltarea intimității partnerilor?

3. *Empatia mutuală.* Prin intermediul empatiei avem putinţa de a înţelege mai bine partenerul, de a-i intui gândurile şi trăirile afective, de a-i anticipa comportamentul şi de a acţiona corespunzător acestuia. Indivizii mai puţin empatici tind să fie preocupaţi de propriile lor nevoi, emoţii sau sentimente, iar în cuplurile în care empatia mutuală este mai slabă, partenerii nu vor ajunge la înţelegerea acurată reciprocă şi, de aceea, vor fi mai îndepărtaţi afectiv.

Cei care au studiat fenomenul, au subliniat faptul că empatia desăvârşită nu este doar un proces activ, ci şi unul interactiv – format şi rafinat prin jocul intercomunicării (Janis, 1969; Marcus, 1971, 1987, 1997). În trăirea empatică mutuală se poate constata o potenţare a capacităţii empatice medii a partenerilor, conducând la mai buna comunicare şi la interacţiuni mai satisfăcătoare. "Refuzul empatiei" conduce la cantonarea tot mai mult în sine, după cum, exagerata permeabilitate socială conduce la pierderea identităţii eului.

4. *Compania plăcută*. Partenerii intimi resimt plăcerea de a realiza activităţi comune numeroase. Ea nu se rezumă la petrecerea timpului împreună, ci implică apropierea fizică şi afectivă, împărtăşirea lumii interioare a celuilalt, cu stările sale afective, cu speranţele şi temerile sale. Multe cupluri căsătorite resimt activităţile, considerate plăcute de ambii soţi, ca fiind o provocare, dar repetarea lor le transformă adesea în rutină. Atunci când interesele soţilor se dezvoltă în direcţii opuse când apar presiuni legate de responsabilităţile profesionale, de creştere a copiilor sau gospodăreşti, multe activităţi odinioară plăcute devin superflue. Dar, pentru dezvoltarea intimităţii, cuplul trebuie să descopere şi să realizeze activităţi plăcute şi interesante pentru ambii soţi, separat de restul familiei (Margolin, 1982).

5. *Rezolvarea conflictelor*. Dacă o mare parte a timpului pe care o familie îl petrece împreună este consumată în cadrul conflictelor şi schimburilor negative, intimitate nu se poate dezvolta. Jignirile, resentimentele sau furia nu creează terenul fertil al sporirii apropierii afective. Totuşi, unele conflicte sunt inevitabile, iar întrebarea care se pune este aceea privind modul optim de gestionare a acestora, în scopul menţinerii intimităţii. Dacă soţii reuşesc să rezolve cu succes probele lor, sentimentul de apropiere se menţine, putând chiar să crească. Cei care fac faţă conflictelor sunt nu numai capabili să discute fiecare aspect al problemei cu care se confruntă, ci pot şi să acţioneze astfel încât să se producă o schimbare dezirabilă de comportament (Margolin, 1982). Pentru iertarea unor greşeli sau răniri este nevoie de un anumit nivel al securităţii personale şi al stimei de sine a membrilor familiei.

6. *Consensul valorilor şi atitudinilor*. Valorile, scopurile, aşteptările şi priorităţile similare facilitează comunicarea, empatia şi sensibilitatea dintre parteneri. Dacă în alegerea partenerului impresia similarităţii valorilor şi atitudinilor constituie un criteriu suficient al selecţiei, în cazul dezvoltării şi întreţinerii intimităţii important devine consensul efectiv, valoric şi atitudinal. Cercetătorii au sugerat chiar faptul că, *atitudinile şi valorile împărtăşite pot fi mai importante în succesul unei relaţii decât natura particulară a acestora*. Comparând cuplurile premaritale care împărtăşeau atitudinile tradiţionale privind rolurile de gen, cu cele care

prezentau atitudini liberale, Hill, Rubin şi Peplau, (1976) au concluzionat că nu există diferenţe semnificative între nivelul satisfacţiei prezente în cele două tipuri de cupluri premaritale sau ceea ce priveşte rata dizolvării lor. Consensul atitudinal este deci extrem de important.

APLICAŢIE

Analizați principalii factori interactivi în dezvoltarea intimității cu partenerul dvs. actual.

IV.4. FACTORII SITUAȚIONALI ȘI SOCIOCULTURALI

Dintre factorii situaţionali care afectează relaţiile interpersonale, timpul, spaţiul şi normele culturale sunt factorii asupra cărora individul poate exercita un control relativ scăzut. Spre exemplu, normele culturale pot încuraja sau descuraja intimitatea, pot influenţa alegerea persoanei cu care relaţia apropiată poate fi stabilită şi modul de comportament în acest context. Aceşti factori nu sunt suficienţi, prin ei înşişi, pentru apariţia intimităţii, mai ales atunci când există un deficit al condiţiilor individuale sau al factorilor interactivi.

1. *Factorii spaţiali*. *Proximitatea* este des invocată printre condiţiile necesare alegerii parterului intim şi formării cuplului. Mai întâi, este nevoie de o proximitate fizică a persoanelor, deşi în condiţiile dezvoltării tehnologiei comunicării la distanţă şi a călătoriilor rapide, distanţele fizice apar ca fiind mai mici. Totuşi, lipsa *continuităţii contactului*, evidentă în relaţiile la mare distanţă, împiedică dezvoltarea intimităţii. Pe de altă parte, apropierea spaţială prea mare (în cadrul aceleiaşi locuinţe) poate, la rândul ei, avea efecte negative asupra calităţii relaţiei interpersonale.

Un alt aspect, conex proximităţii, este *nevoia de izolare a cuplului*. Pentru dezvoltarea intimităţii, diada trebuie să dispună de un spaţiu privat, în care să poată dezvolta şi savura interacţiuni plăcute complete. Cuplurile pot fi împiedicate să se dezvolte şi să funcţioneze, în condiţiile prezenţei permanente în prejma lor a părinţilor, copiilor sau a altor persoane.

2. *Timpul*. Istoria comună a existenţei în cuplu le procură partenerilor baza comună a experienţelor pe care ei îşi pot clădi relaţia afectivă. Pentru a avea o relaţie afectivă apropiată, avem nevoie de un partener cu care să fi împărtăşit o mare parte din viaţa noastră adultă, atât crizele cât şi succesele. Nu există intimitate care să survină brusc. Evoluţia ei este lentă şi, uneori, dureros atinsă. Ea necesită o investiţie în timp, iar persoanele cu grade diferite de maturitate sau de vârste diferite pot cunoaşte dificultăţi în realizarea intimităţii. Un alt factor legat de timp este ritmul veghe-somn al partenerilor unei diade. De exemplu, faptul că soţia este matinală, iar soţul se culcă foarte târziu poate constitui un obstacol în existenţa cuplului. “Persoana matinală” poate prefera să adoarmă la ora 22, pentru ca la ora 6 să facă *jogging* sau să aibă timp pentru o unele tabieturi. “Persoana nocturnă” poate dori să discute cu partenerul/partenera, să aibă o activitate sexuală sau să se uite la televizor la ore târzii. Această problemă este dificil de reglat, din moment ce fiecare persoană are propriul ei ceas biologic, care o transformă fie în privighetoare, fie în bufniţă. Din procesul de ajustare al acestui aspect, apar frecvent o serie de resentimente.

3. *Normele privind intimitatea*. În dezvoltarea relaţiilor intime, subestimăm adesea rolul valorilor socio-culturale şi al rol-statusurilor (specifice unei culturi sau sub-culturi) în determinarea persoanelor cu care stabilim relaţii apropiate şi a modului în care reacţionăm faţă de acestea. Cu toate aceste, normele dintr-o cultură pot influenţa pozitiv sau negativ dezvoltarea intimităţii. Normele privind apropierea fizică (atingerea), echilibrul puterii între bărbaţi şi femei, comunicarea interpersonală, partenerul intim adecvat (legitim) etc. influenţează intimitatea diadei. Dacă un anumit individ poate transcende expectaţiile culturale, înseamnă că acestea nu sunt universale într-un grup social. De altfel, normele cunosc un proces de schimbare de-a lungul timpului.

Normele patriarhale, care susţineau ideea superiorităţii bărbatului şi faptul că o femeie trebuie să caute un bărbat cu un statut social ridicat, au exercitat cu siguranţă o anumită influenţă asupra relaţiilor intime dintre reprezentanţii celor două sexe. Actualmente, ele trec printr-un proces lent de disoluţie. Normele actuale tind să admită, de exemplu, un anumit echilibru al puterii în cuplu şi, implicit, o mai apropiată egalitate a partenerilor.

Importante sunt şi tipurile de relaţii intime valorizate într-o societate. Dacă accentul este pus pe relaţiile de rudenie şi familiale, se poate presupune faptul că indivizii îşi satisfac nevoia de intimitate în cadrul acestora şi că nu mai nevoie de prieteni în acest scop. Prietenia poate fi privită chiar ca o ameninţare la adresa unităţii familiale (Bell, 1981). Dacă societatea valorizează tot mai mult prietenia, relaţiile de rudenie şi cele familiale pot fi minimalizate, indivizii căutând intimitatea oferită de prieteni.

Şomajul, boala unui membru al familiei, sau prezenţa unui copil cu probleme speciale în familie pot reduce preocuparea pentru intimitate. Cu toate acestea, în unele cupluri sau familii, intimitatea poate creşte ca urmare a crizelor traversate. În general însă, *nevoia apropierii devine mai posibilă atunci când nu au prioritare nevoile altcuiva*.

Potrivit ierarhiei trebuinţelor, elaborată de Maslow (1970), factorii sociali şi economici din mediul de viaţă al unei persoane determină în ce măsură nevoia de iubire şi intimitate va deveni o prioritate. Dacă satisfacerea nevoilor de bază fiziologice şi de securitate a fost asigurată, atunci şi numai atunci o persoană va fi capabilă să caute şi satisfacerea nevoii de intimitate. Nu întâmplător, creşterea puternică a nivelului de trai în ultimele decenii ale secolului trecut a favorizat căutarea în mai mare măsură a experienţelor satisfăcătoare, indivizii fiind tot mai preocupaţi de rezolvarea problemei fericirii şi intimităţii personale.

TEST DE AUTOEVALUARE

1. În cadrul modelului dezvoltării intimităţii trebuie să ţinem seama de caracteristicile individuale prealabile, factorii interactivi şi factorii situaţionali.
a. Adevărat
b. Fals

2. Factorii interactivi ai intimității includ:
a. Schimburile pozitive
b. Autodezvăluirea reciprocă
c. Încrederea
d. Empatia mutuală
e. Percepțiile și expectanțele realiste
f. Compania plăcută
g. Consensul valorilor
h. Rezolvarea conflictelor
i. Normele privind intimitatea

3. Recompensele și securitatea relației asigurate de intimitatea dintre parteneri implică un grad ridicat de siguranţă şi stabilitate, sentimentele de fi înțeles și acceptat de partener, sentimetele de apartenenţă, faptul de fi dorit de partener etc.
a. Adevărat
b. Fals

Bibliografie obligatorie

Turliuc, M.N. (2004). *Psihologia cuplului şi a familiei*. Iași: Performantica, 248 pg., ISBN 973-7994-80-9.

Bibliografie suplimentară

Boncu, S. (2005). *Procesele interpersonale*, Iași: Editura Institutului European.
Leleu, G. (2003). *Cum să fim fericiți în cuplu. Intimitate, senzualitate și sexualitate*, București: Editura trei.
Nuță, A. (2002). *Suprafaţa şi adâncimile cuplului*, Bucureşti: Sper.
Mitrofan, I., Ciupercă, C. (1998). *Incursiune în psihosociologia și psihosexologia familiei*, București: Edit Press Mihaela.
Turliuc, M.N. (coord.). (2014). *Gen și diferențe de gen în studii empirice*, Iași: Institutul European, 300 pg, ISBN 978-606-24-0049-1.

Unitatea de învățare 5
V. IUBIREA ȘI SEXUALITATEA

Dacă foarte mult timp iubirea a fost puternic idealizată, astăzi ea este tratată în manieră mai realistă atunci când sunt analizate componentele, caracteristicile sau chiar legătura ei cu presiunile practice sau economice ale căsătoriei.

V.1. IUBIREA: DIFICULTĂȚILE ANALIZEI SALE ȘTIINȚIFICE ȘI DEFINIȚII

În 1950, Maslow critica cercetătorii sociali pentru faptul de a fi neglijat studiul iubirii. Walster, Walster şi Berschie (1978) au sugerat că această neglijare are cel puţin trei motive. Primul este acela de a se fi considerat că iubirea aparţine domeniului literaturii şi nu celui ştiinţific. În această perspectivă, s-a considerat că persoana este atrasă de o forţă misterioasă spre partenerul predestinat ei. Al doilea motiv este acela că, până nu demult, iubirea romantică era considerată tabu. Autorii prezentau cazul unui profesor de la Universitatea din Minnesota care în anii '20 a fost concediat pentru că aprobase aplicarea unui chestionar privitor vizând iubirea pasională. Deşi în 1970 iubirea devenise un subiect de studiu mai acceptabil, când psihologilor sociali Walster şi Berscheid le-a fost acordată prima bursă guvernamentală în scopul studierii iubirii-pasiune şi a iubirii-companie senatorul de Wisconsin, William Proxmire, s-a arătat a fi extrem de vexat. El a ironizat public primirea acestei burse, în valoare de 84.000 $, astfel: "Aduc obiecţii acestui fapt pentru că nimeni – nici măcar Fundaţia Naţională pentru Ştiinţă – nu poate demonstra că a te îndrăgosti ţine de ştiinţă, pentru că sunt sigur că şi dacă s-ar cheltui de 84 mii de ori 84 de miliarde de dolari nu s-ar obţine răspunsuri credibile. De asemenea, sunt împotrivă, deoarece eu nu doresc să aflu acest lucru. Cred că 200 de milioane de alţi americani doresc să păstreze ceva misterios în viaţa lor…" (apud Walster, Walster, 1978, p. VIII). Al treilea motiv a fost acela că, cercetătorii pur şi simplu nu au ştiut cum să studieze un fenomen atât de complex. Definițiile iubirii variază foarte mult, în funcție de autor.

DEFINIŢIE

Iubirea este o constelație de comportamente, cogniții și emoții asociate cu nevoia de a intra sau menține o relație apropiată cu o anumită persoană.

Iubirea se poate exprima față de familie (părinți, copii, alte rude), prieteni, parteneri romantici, divinitatea, animale, obiecte, frumos, patrie etc. În relația de cuplu, intervine și sexualitatea ca modalitate de exprimare a iubirii și dovadă a intimității și exclusivitatea sau nevoia de fuziune cu o anumită persoană şi nu cu altcineva. Iubirea și dragostea sunt adesea utilizate interșanjabil, fiind considerate sinonime. Totuși, iubirea se referă mai mult la conținut, la atașament, emoții și gânduri despre persoana iubită, în timp ce dragostea sau amorul se referă preponderent la forma de manifestare a iubirii, la comportament (de unde și expresia "a face dragoste").

Ataşamentul, ca fapt de interacţiune, este elementul comun al iubirii conjugale, parentale sau filiale. El reprezintă legătura emoţională care uneşte două fiinţe. Orice obiect al iubirii implică un anumit ataşament. Fiind fiinţe sociale, oamenii nu doresc să fie singuri. Singurătatea sau teama de singurătate motivează majoritatea indivizilor să-şi dezvolte diverse ataşamente. Ataşamentul există în diferite proporţii în toate mariajele şi, odată dezvoltat, poate persista chiar şi după ce cuplul s-a separat sau a divorţat. Pierderea ataşamentului provoacă "teama de separare" atât la copii, cât şi la soţi. De asemenea, soţia poate rămâne ataşată de soţul ei chiar şi atunci când acesta a abuzat de ea.

Cel mai frecvent, iubirea este considerată a fi *un sentiment* complex, manifestat prin afecțiune puternică, printr-o trăire afectivă pozitivă, profundă, durabilă și constantă. Ca orice trăire afectivă, sentimentul iubirii este acompaniat de anumite modificări organice sau răspunsuri comportamentale, care diferă foarte mult de la o formă a sentimentului la alta. În iubirea-pasiune sau în cea romantică, creşterea nivelului de adrenalină, al presiuni sanguine şi a ritmului bătăilor inimii sunt evidente, spre deosebire de iubirea filială. Iubirea ca sentiment nu poate fi în întregime controlată conştient, iar sentimentele, datorită orientării lor spre momentul prezent, nu impun întotdeauna obligaţii sau responsabilităţi pentru viitor.

Aspectul cognitiv al iubirii este intim legat de cel afectiv. Toate stările afective sunt ghidate de procesele informaţionale. Trăirea sentimentului de iubire faţă de partener este însoţită de gândurile cu privire la acesta. În interacţiunile cu ceilalţi, ne lămurim şi obţinem informaţii asupra propriilor noastre afecte. Altfel spus, învăţăm cognitiv despre propriile noastre trăiri afective. Oamenii percep câştigurile şi costurile reale sau

potenţiale din cadrul interacţiunilor (Rubin, 1973). Fanteziile cognitive pot totuşi influenţa negativ, prin îndepărtarea persoanei de realitate (spre exemplu, iluzia "persoanei perfecte" - "singura" iubire a vieţii cuiva). Conflictele dintre aspectul afectiv şi cel cognitiv al iubirii sunt frecvente (A. Lowen, 1972). O tânără poate simţi că iubeşte şi că are nevoie de o anumită persoană, dar gândurile ei îi pot spune că nu va obţine nici măcar minimum de recompense din partea ei. Aceasta nu înseamnă că stările afective sunt întotdeauna iraţionale şi că gândurile ar fi doar pură activitate cognitivă. Nu există nimic iraţional în faptul că o persoană trăieşte sentimentul de fericire în ziua nunţii sale sau cel de teamă atunci când îi este ameninţată viaţa.

Un aspect foarte important al iubirii este şi cel *comportamental*. Dacă iubirea nu se exprimă în comportament, ea nu reprezintă decât cuvinte sau sentimente goale. Iubirea înseamnă *a te dărui*, dorinţa de a face totul pentru persoana iubită, ea făcând parte din categoria comportamentului de întrajutorare, altruist. În mod paradoxal, diverşi autori au constatat faptul că multe căsătorii s-au destrămat deoarece unul dintre parteneri a crezut că celălalt trebuie să-l iubească în mod altruist, să ofere necondiţionat, fără a primi prea mult.

Unul din cele mai neglijate particularităţi ale comportamentului iubirii în lucrările de specialitate este cel privitor la modul de *a primi* iubirea. Schimburile în planul iubirii nu pot avea loc în lipsa comportamentului care să ilustreze acceptarea lor de către partener. De aceea, majoritatea oamenilor aşteaptă un comportament recompensator din partea persoanelor de care sunt iubite şi nu acceptă un astfel de comportament atunci când îl consideră ne-meritat. Concepţia şi stima de sine determină nivelul capacităţii noastre de a primi manifestările de iubire. Cei care nu acceptă aceste manifestări nu pot avea o relaţie apropiată, de iubire.

Iubirea este un criteriu important al evoluţiei cuplului spre căsătorie, dar nu singurul. Frumuseţea partenerului (valorizată în special de bărbaţi) şi aspectele economice (statutul economic al partenerului, confortul fizic şi banii de care cuplul va dispune) - valorizate mai ales de femei (deşi mai puţin astăzi decât în perioadele istorice anterioare) - sunt alte criterii importante ale decizie tinerilor de a se căsători.

V.2. IUBIREA ROMANTICA *VERSUS* IUBIREA MATURA

Analizând modul de tratare al iubirii romantice în scrierile literare şi filosofice, Rubin (1970, 1973) a identificat două teme comune: aceea a nevoii puternice de partener şi cea a grijii şi dăruirii faţă de acesta. Ulterior, la Universitatea din Michigan, el a realizat un număr de 182 de interviuri şi a studiat în condiţii de laborator comportamentul a trei categorii de cupluri: foarte îndrăgostite, puţin îndrăgostite şi aleator formate. Supunând rezultatele obţinute analizei factoriale, Rubin (1973) a extras trei componente ale *iubirii romantice*:

- *Ataşamentul* sau *nevoia de asociere şi de dependenţă*, care indică existenţa unei interdependenţe absolut normale în cadrul iubirii. Ea se exprimă prin nevoia de a fi împreună, care asigură durabilitatea legăturii şi consacrarea ei.
- *Dăruirea de sine* sau *predispoziţia de a oferi securitate,* care se exprimă prin dorinţa de a fi pentru celălalt, de a-l sprijini şi susţine, înainte de a fi pentru sine. Dăruirea nu are legătură cu pulsiunile egocentrice sau cu datoria impusă de conştiinţa morală.
- *Intimitatea* sau *exclusivitatea şi absorbţia în celălalt,* care vizează nevoia de fuziune cu o anumită persoană şi nu cu altcineva, dorinţa de a-i comunica sentimentele şi gândurile. Ea este diferenţiată de alte sentimente pozitive precum: admiraţia, prietenia sau afecţiunea - ce nu presupun nici exclusivitate şi nici absorbţia în celălalt.

În cursul experimentelor de laborator, ultimul factor a apărut în ceea ce Rubin a numit "*contemplare mutuală*" a cuplurilor foarte îndrăgostite (care vizează faptul că partenerii se privesc mai intens şi mai frecvent decât în alte cupluri) şi în "*concentrarea mutuală*" din cadrul acestora (care sugerează faptul că privirile unui partener spre celălalt şi invers au loc simultan).

APLICAŢIE

Asociaţi afirmaţiile următoare cu cele trei componente ale iubirii autentice menţionate de Z. Rubin: 1. "Simt că îi pot spune totul, iar când sunt cu partenerul meu simt mereu nevoia de a-l privi", 2. "Dacă nu aş mai fi împreună cu partenerul meu, m-aş simţi nefericită" şi 3. "Dacă el ar fi trist, prima mea grijă ar fi aceea de a-l consola".

Din moment ce iubirea romantică are, în mod potenţial, efecte eruptive importante asupra stratificării sociale şi a structurilor de rudenie, asupra moştenirii, puterii şi onoarei familiale, societatea a dezvoltat o serie de *mecanisme de control social al iubirii*. Unul dintre cele mai simple mijloace este obiceiul căsătoriilor

aranjate de la naştere sau dinainte de pubertate, deoarece ataşamentele emoţionale puternice apar foarte rar înainte de această perioadă/vârstă (de exemplu, la sfârşitul secolului al XIII-lea, Dante Alighieri a fost logodit de la 8 ani, timp de 12 ani, cu Gemma Donati, cu care s-a şi căsătorit. Presupusa sursă de inspiraţie pentru frumoasa Beatrice, pe care se pare că a întâlnit-o prima dată la vârsta de 9 ani, a fost de timpuriu măritată cu un bancher în vârstă, notau Sichtermann şi Schwotzer (2001)). Alte mijloace utilizate în mediile tradiţionale sunt: cel al limitării categoriei partenerului eligibil, menţinerea izolată a tinerilor de potenţialii parteneri, supravegherea apropiată a adolescenţilor (în mod deosebit, grija pentru castitatea fetelor).

Şi în societăţile de tip occidental, în care iubirea romantică este încurajată şi considerată o condiţie prealabilă a căsătoriei, în care alegerea este *formal* liberă, funcţionează mecanisme (mult mai fine) ale controlului social. Acesta din urmă este adesea indirect, exercitându-se prin alegerea zonei rezidenţiale, a cartierului în care familia locuieşte sau a şcolii/universităţii pe care copilul o urmează. De asemenea, în afara părinţilor, o altă sursă a controlului social se află în prietenii individului. Aceştia evaluează şi critică, adesea, persoana aleasă, indiferent dacă au fost sau nu întrebaţi. În concluzie, nici o societate, nici cele mai democratice, nu îngăduie alegerea liberă, în întregime, a partenerului.

EXEMPLU

Efectul Romeo şi Julieta. În mod ironic, sentimentul romantic poate să crească în urma opoziţiei (părinţilor, de regulă) la menţinerea tânărului cuplu. Atunci când familiile îndrăgostiţilor se opun cu putere tânărului cuplu, efectul acestei intervenţii este cel contrar dorinţei părinţilor. Opoziţia pare să întărească şi să sporească sentimentul iubirii romantice. Astfel, implicarea şi opoziţia deschisă a părinţilor în relaţiile amoroase ale copiilor tind să sporească dorinţa tinerilor de a menţine relaţia cu partenerul romantic. Cu cât lumea întreagă pare să se opună mai mult relaţiei lor, cu atât mai mult tinerii vor dezvolta un *in-group* romantic, care să lupte *cu out-group*-ul ostil alegerii lor. Amestecul părinţilor tinde să producă un „efect de bumerang" (Walster şi Walster, 1978, p.86). Este important de notat şi faptul că, atunci când părinţii se retrag sau când intervin tot mai puţin, interesul îndrăgostiţilor - unul pentru celălalt - începe să scadă. Efectul se inversează însă după căsătoria tinerilor, intervenţia şi opoziţia părinţilor conducând la slăbirea sentimentului iubirii şi nu la întărirea lui. Dacă atitudinea defavorabilă a părinţilor faţă de partenerul marital al copilului lor se manifestă puternic şi constant, ea poate provoca slăbirea legăturii conjugale a tânărului cuplu şi disoluţia acestuia.

În orice societate, cu cât piedicile sau barierele sunt mai numeroase, cu cât mecanismele controlului social sunt mai numeroase şi mai rigide, cu atât mai mult cresc şansele ca iubirea romantică să devină mai profundă, dorinţa mai puternică, curajul şi forţa deciziei mai mari. Cresc şi şansele ca pasiunea să nască suferinţa distrugătoare, ruina sentimentală şi vieţile distruse.

Presupunând o extraordinară tensiune emoţională, iubirea romantică studiată de Rubin este specifică tinerilor îndrăgostiţi. Ea debutează cu atracţia interpersonală, continuă cu dezvoltarea unei relaţii intime (ce presupune, cum am văzut deja, creşterea interdependenţei dintre parteneri şi trăirea satisfacţiei depline în doi) şi poate sfârşi cu de-cristalizarea afectivă şi disoluţia cuplului erotic sau cu transformarea ei treptată într-un alt tip de iubire – iubirea matură (Mitrofan şi Ciupercă, 1997). Aceasta din urmă se caracterizează prin stabilitate, respect, admiraţie, încredere, ataşament, autoasumarea obligaţiilor şi grija faţă de celălalt. Ea poate da naştere unui angajament existenţial şi viitorului comun.

Referindu-se strict la iubirea matură, Mucchielli (1974) a selectat patru caracteristici specifice ale acesteia:

1. *Orientarea spre viitor*, care implică intenţionalitatea şi voinţa construirii şi consolidării vieţii în doi. Prin această caracteristică iubirea matură este speranţă şi temporalitate.

2. *Nevoia de a crea* vizează realizarea unui cămin, a celorlalte bunuri comune, conceperea şi educarea copiilor. Dorinţa de a avea copii cu o anumită persoană este puternic corelată cu iubirea matură maritală, iar atunci când satisfacţia sexuală devine scopul exclusiv, este parţial negată dorinţa de a crea, durata legăturii şi viitorul ei (aşa cum se întâmplă în cuplurile fără descendenţi).

3. *Acceptarea unei transcendenţe*, aceea a unităţii superioare a cuplului. Unitatea cere efort voluntar şi abandonarea unei părţi a egocentrismului. Această caracteristică este prezentă şi în uniunea liberă sau concubinaj. Acceptarea depăşirii eu-lui egocentric trece prin unitatea personală şi prin acceptarea de sine.

4. *Coresponsabilitatea* sugerează faptul că iubirea conjugală nu este acuzatoare şi nu comportă satisfacţii solitare sau disimulate. Partenerii se simt coresponsabili pentru rezultatele tuturor acţiunilor lor, începând cu cele ale activităţii sexuală şi terminând cu consecinţele deciziilor riscante.

INTREBARE

Care sunt caracteristicile iubirii romantice? Dar cele ale iubirii mature?

Am văzut care sunt componentele iubirii ce favorizează evoluţia cuplului spre căsătorie şi menţinerea relaţiei maritale şi care sunt caracteristicile specifice ale iubirii conjugale. În continuare, ne oprim asupra a ceea ce nu este sau nu ar trebui să fie iubirea conjugală, altfel spus, asupra unora dintre definiţiile sale negative:

- *Iubirea conjugală nu este iubire-pasiune*. Dacă iubirea pasiune este subită, dureroasă şi adesea tragică, cea conjugală este activă, fericită şi optimistă. Iubirea pasiune (afectivă şi sexuală) tinde să se menţină şi în solitudine, ea hrănindu-se din aşteptările nefericirii. Atunci când satisfacţia sexuală constituie scopul unic, cuplul nu mai trăieşte decât clipa, de dragul ei. Cuplul se confundă cu plăcerea, având sentimentul înaintării în vid.

Mitul lui Tristan şi Isolda pare să fi contribuit cel mai mult la răspândirea ideii potrivit căreia adevărata dragoste este iubirea-pasiune. El a inspirat întreaga literatură romantică, care a favorizat apariţia unei nostalgii a acestei forme de sentiment şi, concomitent, devalorizarea iubirii conjugale.

- *Iubirea conjugală nu este alienantă*. Sub influenţa psihanalizei, mariajul a fost înţeles ca o alienare a individului, ca o formă de depersonalizare intolerabilă. În acest context, realizarea de sine, apărută din satisfacerea fără oprelişte a nevoilor Sinelui, este împiedicată de conştiinţa morală (instanţă represiv-agresivă, de inspiraţie socială). Astfel, orice sacrificiu de sine, orice dependenţă apar ca fiind constrângătoare, devenind preferabilă evitarea lor în numele libertăţii individuale.

În realitate, iubirea conjugală trebuie definită prin intermediul cuplului şi a unităţii sale, în permanentă devenire.

- *Iubirea conjugală nu este o repetiţie permanentă a trecutului personal*. Maturitatea afectivă ar trebui să debaraseze individul de atitudinile infantile, egoiste, egocentrice sau de laşitatea în faţa responsabilităţilor care trebuiesc asumate. Căsătoria reprezintă o viaţă nouă, o detaşare de trecut, ce nu ar trebui să continue să se impună insistent, spre exemplu, prin autoritatea mamei soţului sau a soţiei. Iubirea este îndreptată spre viitor şi nu spre trecut, iar cuplul în care partenerii nu au capacitatea de a-şi depăşi trecutul personal este pus sub semnul întrebării.

Este evident faptul că, doar iubirea matură autentică şi mutuală permite dezvoltarea eu-lui fiecărui partener, depăşirea şi împlinirea de sine. Funcţia esenţială a iubirii romantice este realizarea cuplului, în timp ce, funcţia esenţială a iubirii mature este crearea unităţii superioare a cuplului, prin depăşirea individualităţii, a narcisismului egocentrismului.

V.3. TIPURILE DE IUBIRE

În efortul de a înţelege conceptul de iubire, cercetătorii relaţiilor apropiate au încercat să identifice numeroasele componente şi tipuri sau laturi ale iubirii. Modul în care iubim este influenţat de personalitatea noastră, dar un individ poate iubi diferite persoane, în moduri diferite. Mai mult, din moment ce relaţiile interpersonale sunt dinamice şi nu statice, un individ poate iubi chiar o singură persoană în moduri diferite, pe parcursul stadiilor ciclului vieţii.

Sternberg (1988), de pildă, a identificat trei componente de bază ale iubirii: pasiunea, angajamentul şi intimitatea. Din diferitele lor îmbinări apar mai multe tipuri de iubire: iubirea asociativă (în care domină intimitatea şi angajamentul), naivă (în care domină angajamentul şi pasiunea), romantică (în care domină intimitatea şi pasiunea) şi cea completă (în care cele trei componente se află în echilibru). Un alt exemplu este cel al lui Fehr (1988), care a încercat să studieze prototipul conceptului de iubire prin investigarea sub-tipurilor iubirii. Autorul a ajuns la concluzia că, trăsăturile centrale care apar în definiţiile pe care subiecţii le dau conceptului de "iubire" sunt încrederea, sprijinul, onestitatea, prietenia şi respectul. Ulterior, Fehr şi Russell (1991) au ajuns la concluzia că noţiunile preferate celorlalte subspecii ale conceptului de iubire sunt *iubirea maternă* şi *iubirea prietenească*.

Încă în 1973, Lee a identificat şase tipuri diferite de iubire sau atitudini diferite faţă de iubire şi relaţiile romantice, acceptate de un număr mare de cercetători. Aceste sunt : *iubirea erotică* (iubirea-pasiune, intensă), *ludică* (iubirea-joc), *storgică* (iubirea prietenească), *pragmatică* (iubirea practică), *"maniacă"* (iubirea dependentă) şi *agapică* (iubirea altruistă). Pe baza acestei tipologii, Hendrick şi Hendrick (1986) au dezvoltat "Scala atitudinii faţă de iubire" (*Love Attitudes Scale*), care permite măsurarea în cazul fiecărui individ a ponderii fiecărei atitudini şi evidenţierea dominantelor.

Pornind de la tipologia iubirii oferită de Lee, vom prezenta cele şase atitudini faţă de iubire în termenii sentimentelor, gândurilor şi schimburilor comportamentale.

Iubirea erotică este una *idealistă*, întrucât lipseşte percepţia realistă a partenerului, a propriei persoane, a relaţiei şi situaţiei. Ea are la bază imagini false sau naive. Persoanele care iubesc în acest mod au tendinţa "de vedea lumea în roz", de a fi foarte romantice şi *pasionale*. Iluziile, idealizarea partenerului sunt frecvente şi datorită faptului că implicarea puternică emoţională şi sexuală este adeseori timpurie. În ciuda obstacolelor care pot să apară la un moment dat, indivizii la care această atitudine este dominantă simt că iubirea lor poate depăşi orice dificultate, iar fanteziile de salvare a partenerului care prezintă probleme de personalitate sunt frecvente. Unii idealişti cred chiar că pot avea mai mulţi iubiţi în acelaşi timp. Aceste persoane se îndrăgostesc, adesea, de visele şi fanteziile lor.

Iubirea erotică este mai des întâlnită la adolescenţi, dar nu lipseşte nici la vârsta adultă. Adolescenţii, de exemplu, se proiectează într-o lume imaginară, în care schimburile cele mai imposibile (cu vedetele din domeniul filmului, muzicii sau sportului) par a fi realizabile. În cadrul acestor reverii, recompensele intrinseci (sau anticiparea celor extrinseci) sunt construite imaginar, în ciuda evidenţei contrariului. Specificul acestui tip de iubire constă în faptul că, implică unele iluzii cognitive combinate cu sentimente foarte intense, dimensiunea comportamentală putând fi minimală (ori preponderent sexuală) sau nulă (atunci când ea este "realizată" doar la nivelul fanteziilor).

INTREBARE

Care este specificul constelației comportamentelor, gândurilor și emoțiilor corespunzătoare iubirii erotice?

Iubirea ludică sau iubirea ca joc este specifică persoanelor cu libido flotant, care sunt predispuse la infidelitate. Preferând concomitent mai multe relaţii, îndrăgostitul ludic refuză să devină prea dependent sau să-i permită celuilalt să se ataşeze prea mult de el. În acest caz, plăcerea apare mai curând din joc, distracţie şi mai puţin din activitatea sexuală. De altfel, persoanele care prezintă această atitudine faţă de iubire pot avea relaţii sexuale numeroase, fără prea mult ataşament. Ele au o bună imagine de sine, susţinută de felul plăcut de a fi şi de "cuceririle" lor numeroase.

Ludicul nu este preocupat de cunoaşterea partenerului şi de auto-dezvăluirea propriei persoane, fiind dornic de variaţie, fantezie şi seducţie. Deşi preferă să aibă un bun control asupra stărilor lor afective, iubirea în sine este valorizată. El tinde să atragă persoanele dependente, a căror nevoie de altul poate fi rapid satisfăcută, dar pentru o perioadă scurtă de timp. Atunci când "recompensa afectivă" s-a consumat, ei tind să rupă brusc relaţia. Aspectul cognitiv, ghidat de unele tendinţe subiective şi iluzii cognitive, împreună cu aspectul intracţional comportamental, domină o componentă afectivă menţinută la intensitate redusă sau superficială.

Iubirea storgică sau iubirea prietenească este, de obicei, relaxantă, lipsită de pasiune şi emoţii intense. Asumarea unei obligaţii informale este suficientă. Acest tip de iubire implică frecvent o istorie îndelungată a susţinerii mutuale, căldură şi auto-dezvăluire profundă. Se poate conta pe faptul că celălalt va fi dispus să ne sprijine atunci când avem nevoie. Dar, elementul de bază al acestui stil de iubire este *compania*. Îndrăgostiţilor le face plăcere să discute totul împreună, iar relaţia lor sexuală începe târziu. În unele mariaje indivizii îşi definesc iubirea preponderent în termenii prieteniei însă, cel mai adesea, acest tip de iubire există în afara căsătoriei.

În prietenia dintre un bărbat şi o femeie gradul de apropiere şi tipul schimburilor pot fi extrem de variate, implicarea sexuală lipsind de regulă. Totuşi, prietenia profundă, autentică se realizează mai curând între membrii aceluiaşi sex. În general, femeile îşi doresc mai mulţi prieteni bărbaţi, dar tendinţa bărbaţilor de a include activitatea sexuală în cadrul relaţiei, diminuează puternic această posibilitate. Nu întâmplător, unele femei au prieteni homosexuali pentru a elimina riscul hărţuirii sexuale (K.K. Kersten şi L.K. Kersten, 1981). Sentimentele, gândurile şi comportamentul sunt prezente în iubirea storgică într-o proporţie mai echilibrată.

Iubirea pragmatică este o combinaţie între iubirea storgică şi cea ludică. Persoanele care aparţin acestei atitudini faţă de iubire îşi aleg partenerul după criterii practice, foarte clare, ţinând de clasa socială, venit, interese etc. Ele pot recurge conştient la manipulări diverse pentru a obţine partenerul dorit. În momentul căsătoriei, persoana pragmatică încearcă să încheie cea mai bună "afacere", asigurându-se că toate contractele perfectate o favorizează. Relaţia poate continua şi persoana aparţinând acestui tip se poate considera îndrăgostită atâta timp cât relaţia este profitabilă. În momentul în care relaţia nu mai corespunde aşteptărilor şi intereselor materiale, îndrăgostitul pragmatic îşi va căuta un alt partener.

Abordarea pragmatică nu este atât de rece pe cât pare. În familie, iubirea faţă de partener coexistă cu necesitatea de a regla toate problemele economice şi de a asigura confortul membrilor familiei. Aceste responsabilităţi apar deseori în prim plan. Iubirea de acest tip creşte de-a lungul anilor. Atunci când accentul se pune în mod prea mare pe interesele materiale şi când iubirea nu este prea intensă, membrii sistemului familial (soţul, soţia sau copiii) se pot simţi frustraţi. Iubirea parentală insuficientă poate da naştere unor schimburi negative reciproce între părinţi şi copii. În acest caz, componenta cognitivă este mai puternică comparativ cu cea afectivă sau cu cea comportamentală.

Iubirea "maniacă" sau *dependentă* este specifică persoanelor care simt o mare nevoie de cineva, fiind o combinaţie între iubirea erotică şi cea ludică. Este vorba de indivizii care se simt nesiguri, cărora le lipseşte stima şi încrederea de sine, şi care, din punct de vedre emoţional, sunt izolaţi. Ei sunt extrem de senzuali şi de dornici să se implice sexual, iar un nivel ridicat de stimulare şi excitabilitate este legat de pasiune şi iubire. Dragostea la prima vedere poate fi frecventă la aceste persoane, cărora le place să fie îndrăgostite. În plus, sunt extrem de posesive, geloase şi doresc ca sentimentele lor intense să devină reciproce. Este vorba de un tip extrinsec de iubire: de găsire a fericirii prin altul, de a fi împlinit prin altcineva.

Indivizilor prea dependenţi emoţional le este adeseori teamă că nu sunt acceptaţi de ceilalţi. Anxietatea, competiţia şi puternica lor posesivitate le întăreşte teama de abandon şi de a fi respins. Adeseori, ei trăiesc o iubire sufocantă pentru partener, fiind agresivi în manifestarea sentimentelor lor. Îşi caută insistent partenerul, fiind uneori în situaţia ca sentimentele lor să fie ne-împărtăşite. Prin urmare, *emoţia* guvernează iubirea dependentă.

Iubirea agapică este proiectată adesea ca un ideal. Conceptul grecesc "agape" desemnează iubirea predispusă la sacrificiu. Iubirea agapică este *necondiţionată, ne-egoistă, chiar altruistă*, fiind o combinaţie între iubirea erotică şi cea storgică. Ea constă în recompensarea voluntară a partenerului fără aşteptarea vreunei recompense din partea acestuia şi fără diminuarea costurilor personale. Din acest motiv, iubirea altruistă nu implică schimburi reale, profunde. Dacă acest stil de a iubi există teoretic, nu ne putem aştepta să-l întâlnim prea des în realitate. Cei care caută un partener care să-i iubească în manieră agapică au "revelaţii negative", fiind puternic dezamăgiţi. Acest tip de iubire subliniază excesiv dimensiunea comportamentală, neglijând "sentimentele" şi "cogniţia".

"Care sunt trăsăturile de personalitate asociate diferitelor atitudini faţă de iubire?" este întrebarea care a stat la baza studiului lui Taraban şi Hendrick (1995). În acest scop au fost utilizate două grupe de subiecţi, dintre care primul a avut drept sarcină să descrie trăsăturile de personalitate a şase persoane ţintă, fiecare din acestea reprezentând una din cele şase tipuri de iubire, în timp ce, al doilea a trebuit să stabilească importanţa variatelor trăsături asociată fiecărei persoane ţintă. Rezultatele acestui studiu sunt prezentate în tabelul de mai jos.

Tabel. *Trăsăturile asociate tipurilor de iubire, în ordinea rangului importanţei lor.*

Eros	**Ludus**	**Storge**	**Pragma**	**Mania**	**Agape**
Sexual	Imprudent	Onest	Familist	Gelos	Responsabil
Excitant	Secretos	Loial	Planificator	Posesiv	Darnic
Drăgăstos	Nesincer	Matur	Grijuliu	Obsedat	Grijuliu
Fericit	Egoist	Grijuliu	Muncitor	Emotiv	Se sacrifice
Optimist	Periculos	Drăgăstos	Preocupat	Dependent	Drăgăstos
Înţelegător	Imatur	Înţelegător	Inteligent	Nesigur	Altruist
Romantic	Neatent	Prietenos	Calculat	Infatuat	Chibzuit
Grijuliu	Nepăsător	Meditativ	Neliniştit (agitat)	Neîncrezător în sine	Amabil
De încredere	Independent	Sigur de sine	Egoist	Nesigur	Meditativ
Uşuratic	Rece	Inteligent	Plictisitor	Slab	Dependent
	Iresponsabil	Emotiv		Egoist	Oferă ajutor
	Nesigur			Singuratic	
	Nostim			Imatur	
	Inteligent			Grijuliu	
				Drăgăstos	
				Timid	

APLICAŢIE

Pornind de la trăsăturile de mai sus, arătaţi cărui tip preponderent (sau căror tipuri preponderente) de iubire credeţi că aparţineţi. Argumentaţi răspunsul d-voastră.

Studiul întăreşte afirmaţia făcută de Lee (1973), potrivit căreia, cele şase tipuri de atitudini faţă de iubire reprezintă şase perspective diferite cu care indivizii operează asupra iubirii. Fiecare atitudine este percepută diferit, ea prezentând chiar un grup structurat de trăsături unice dominante. Astfel, atitudinea erotică este percepută ca implicând o mare deschidere sexuală; cea ludică este percepută ca implicând imprudenţa şi firea ascunsă, plină de secrete; cea storgică este percepută ca implicând onestitatea, loialitatea şi maturitatea; cea pragmatică este asociată cu orientarea spre familie şi planificarea chibzuită; cea maniacă este percepută ca implicând gelozia, posesivitatea, firea obsesională şi emoţională; în fine, atitudinea agapică este asociată cu responsabilitatea autoasumată şi cu predispoziţia de a dărui, oferi. Un grad sporit de satisfacţie relaţională apare, probabil, atunci când partenerii împărtăşesc acelaşi tip de atitudine faţă de iubire (sau unul apropiat), când dau aceeaşi definiţie iubirii sau una asemănătoare.

V.4. IUBIREA ȘI SEXUALITATEA PREMARITALA

Sexualitatea joacă un rol important în iubirea pasională. Multe aspecte ale iubirii psionale sunt de natură sexuală. Cu toate acestea, iubirea și sexualitatea sunt conceptual și empric distincte, sexualitatea putând contribui parțial la explicarea iubirii.

În epoca victoriană de la sfârşitul secolului al XIX-lea, activitatea sexuală era considerată murdară, periculoasă şi distructivă. Plăcerea sexuală era etichetată ca fiind malefică şi păcătoasă, iar sexualitatea premaritală și fanteziile sexuale un lucru rău, condamnabil. Actul sexual era acceptat doar în cadrul căsătoriei, dar nu foarte des, în poziţii acceptabile şi în condiţiile evitării practicilor „ne-naturale". Grija pentru dezvoltarea caracterului moral al omenilor a fost întreţinută nu numai de reprezentanţii bisericii, ci şi de medicii şi oamenii de ştiinţă ai epocii. Pe acest fundal, s-au profilat primele modificări semnificative ale sexualităţii, începând cu debutul secolului al XX-lea.

Au existat două perioade în care transformările din planul sexualităţii premaritale au fost mai vizibile: 1915-1920 şi 1965-1970. Ira Reiss (1960) considera că, după primul război mondial, preponderente au fost *modificările atitudinilor faţă de sexualitate*, mai importante calitativ şi cantitativ. Oamenii acţionează la fel dar încep să abordeze mai deschis aspectele sexualităţii, cu mai multă toleranţă. În cea de-a doua perioadă, putem vorbi mai curând de *o evoluţie a comportamentului sexual*, care a accentuat multe din tendinţele apărute în prima parte a secolului.

Perioada 1915-1920. Normele tradiţionale ale societăţii victoriene interziceau sexualitatea premaritală, în mod deosebit, în cazul fetelor. Astfel, dintre femeile născute înainte de 1900, 86% au fost virgine în noaptea nunţii şi doar 14% au întreţinut relaţii sexuale înainte de căsătorie, în timp ce, dintre femeile născute după 1900, aproape 50 % dintre ele întreţinuseră relaţii sexuale premaritale, conform datelor lui Kinsey (1953). Proporţia bărbaţilor care au fost activi sexual înainte de căsătorie era şi mai mare. Aceasta nu indică şi o creştere a promiscuităţii, deoarece aproape jumătate din cele 50% de femei care au avut o experienţă sexuală premaritală au afirmat că singurul lor partener a fost bărbatul cu care s-au şi căsătorit, o treime a avut de la doi la cinci parteneri şi doar 13% au avut mai mult de cinci parteneri.

Schimbarea atitudinii faţă de sexualitate, din preajma anului 1920, a presupus: 1. faptul că oamenii au început să discute mai liber acest subiect, 2. reducerea regretelor şi a sentimentelor de vinovăţie legate de sexualitatea premaritală, mai ales în cadrul diadelor intime, stabile şi pline de afecţiune, 3. creşterea permisivităţii faţă de raporturile sexuale (mai frecvente) în prejma căsătoriei şi 4. modificarea semnificaţiei activităţii sexuale premaritale dinspre sexul centrat pe corpul fizic, pe cel centrat pe iubire şi împărtăşirea acestui sentiment. În ceea ce priveşte comportamentul sexual, a crescut semnificativ frecvenţa contactelor sexuale premaritale şi s-a dezvoltat practica stimulării erotice prin contactul interpersonal. Aceasta presupune atingerea fizică a partenerilor, stimularea manuală sau orală în scopul satisfacţiei erotice (care nu este, neapărat, şi sexuală). Această excitare sexuală poate face parte din preludiul actului sexual, dar poate fi şi un scop în sine, ca substitut al actului propriu-zis. Kinsey (1953) consideră că practica stimulării erotice s-a extins după 1900, iar incidenţa sa a crescut treptat până în momentul realizării cercetărilor sale. Ea pare a fi cea mai mare schimbare apărută în conduita sexuală premaritală. Chiar şi cei mai mari susţinători ai abstinenţei sexuale dinainte de căsătorie au devenit mai permisivi faţă de această practică, care îngăduia menţinerea virginităţii.

Perioada 1965-1970. După 1960, permisivitatea faţă de sexualitatea premaritală a continuat să crească, astfel încât, în 1985, 81% dintre americanii sub 30 ani (şi doar 37% dintre cei trecuţi de 50 de ani) erau de acord cu sexualitatea premaritală (*Gallup Report*, 1985; apud Scanzoni şi Scanzoni, 1988). În planul conduitei sexuale cele mai importante schimbări au fost: 1. creşterea promiscuităţii actului sexual premarital, partenerul fiind frecvent schimbat (în S.U.A., în perioada *flower power* şi *hippy* au apărut şi comunităţile sexuale) şi 2. modificarea mai puternică a comportamentului sexual feminin, comparativ cu cel masculin (Scanzoni şi Scanzoni, 1988). În legătură cu prima schimbare, cercetătorii menţionează creşterea incidenţei activităţii sexuale premaritale şi scăderea vârstei la care are loc primul act sexual (de pildă, Clayton şi Bokemeier, 1980). Schimbările mai importante ale comportamentului feminin s-au realizat în direcţia obţinerii autonomiei sexuale, a controlului asupra propriului destin sexual şi asupra propriului corp (ca urmare a dezvoltării tehnicilor contraceptive), în direcţia egalitarismului pe plan sexual (care include dreptul la exprimarea propriilor trebuinţe, la o atitudine sexuală activă şi dreptul la obţinerea plăcerii sexuale). Dacă înainte de 1960, fetele refuzau contactele sexuale premaritale mai ales din teama de nu-şi pierde partenerul, după 1960, tot mai multe fete au acceptat contactele sexuale premaritale din acelaşi motiv (Tavris și Offir, 1977). În planul sexualităţii masculine, cea mai importantă schimbare în conduita sexuală premaritală după 1960-1965 a fost scăderea numărului de tineri care aleg să-şi înceapă viaţa sexuală cu o prostituată.

Este uşor de observat faptul că ambele intervale (1915-1920 şi 1965-1970) corespund unor perioade de rapide schimbări sociale şi că există o corelaţie pozitivă între perioadele de creştere a permisivităţii faţă de activitatea sexuală premaritală şi de modificare mai rapidă a conduitei sexuale şi cele ale marilor mişcări feministe.

INTREBARE

Care sunt schimbările înregistrate la nivelul sexualității premaritale în cele două perioade de modificări mai puternice?

Mitrofan şi Ciupercă (1997, p.157) prezentau rezultele unui studiu în care au fost identificate patru *tipuri de atitudini parentale* privind începerea vieţii sexuale la părinţii adolescenţilor liceeni care au debutat în activitatea lor sexuală:

- dezaprobare: 79% în cazul fetelor şi 30 % în cazul băieţilor;
- aprobare: 11% în cazul fetelor şi 39% în cazul băieţilor;
- susţinere: 10% în cazul fetelor şi 11% în cazul băieţilor;
- ignorare: 0% în cazul fetelor şi 20 % în cazul băieţilor.

Părinţii adolescenţilor care nu şi-au început viaţa sexuală erau mai restrictivi şi mai puţin implicaţi în educaţia sexuală a copiilor lor. Datele prezentate sugerează faptul că: 1. există standarde relativ clare pe care societatea le cultivă în privinţa sexualităţii premaritale, 2. acestea sunt puternic diferenţiate în funcţie de sexul adolescentului şi 3. presiunile psihologice şi sociale pe care familia le exercită în direcţia stopării tentaţiei iniţierii sexuale, în creştere la adolescenţi, sunt mai mari în cazul fetelor.

Ira Reiss (1960) a analizat mai atent normele existente cu privire la sexualitatea premaritală, inventariind cinci standarde diferite:

1. *standardul abstinenţei*, care a constituit norma în societăţile tradiţionale, interzicea categoric actul sexual înainte de căsătorie. El a fost susţinut de persoanele care credeau că sexualitatea premaritală este nocivă atât pentru femei, cât şi pentru bărbaţi.
2. *dublul standard*, care a reprezentat norma ne-oficială alternativă abstinenţei totale, a fost larg răspândit. El implică existenţa unor standarde diferite în funcţie de sexul subiecţilor: bărbaţii au dreptul la experienţa sexuală premaritală, în timp ce, femeilor li se interzice categoric acest lucru.
3. *permisivitatea cu implicarea afectivă a partenerilor* a fost reclamată în societatea modernă de tineri de ambele sexe. Această normă sugerează faptul că, atunci când cei doi parteneri au o relaţie stabilă bazată pe iubire, când sunt logodiţi sau au intenţia de a se căsători, ei au dreptul să-şi exprime sentimentele şi pe calea actului sexual.
4. *permisivitatea în lipsa implicării afective a partenerilor* împinge toleranţa faţă de sexul premarital un pas mai departe. Cei doi parteneri se pot angaja în activitatea sexuală indiferent de natura şi calitatea relaţiei lor sau de sentimentele partenerilor. Atracţia sexuală puternică resimţită la un moment dat, urgenţa impulsului sexual sau o simpatie mai puternică ar fi suficiente pentru iniţierea relaţiei sexuale.

5. *permisivitatea non-exploatatoare în absenţa afecţiunii* a apărut ca urmare a nevoii de a introduce o anumită ordine morală în relaţiile lipsite de constrângeri sociale şi juridice. Acest standard sugerează că legătura sexuală este imorală atunci când una dintre părţi doreşte să se angajeze în activitatea sexuală şi să obţină angajamentul partenerului într-o relaţie stabilă, iar cealaltă nu vizează decât realizarea actului sexual. Atunci când cel din urmă este conştient de aşteptările partenerului său, iar relaţia lor sexuală se produce totuşi, sexualitatea celui dintâi este exploatată, fapt considerat inacceptabil.

Aceste standarde se regăsesc pretutindeni, inclusiv în metalitatea românească. Standardul oficial al abstinenţei este treptat înlocuit de cel al „permisivităţii cu implicarea afectivă a partenerilor", includiv în mediul rural. De asemenea, norma ne-oficială a dublului standard tinde să fie detronată de „permisivitatea în lipsa implicării afective a partenerilor". Cert este faptul că standardele pot fi diferite de la un segment al populaţiei la altul, în funcţie de nivelul socio-economic, cultural, de nivelul instrucţiei subiecţilor sau de atitudinile lor religioase şi nu doar în funcţie de sexul, vârsta şi mediul rural/ urban de provenienţă.

INTREBARE

Care sunt standardele actuale cu privire la sexualitatea premaritală?

V.5. IUBIREA ȘI SEXUALITATEA MARITALĂ

Dacă relaţiile sexuale premaritale sunt mai des întâlnite, ele nu sunt la fel de frecvente sau de regulate precum cele maritale. Mai mult, sexualitatea premaritală este calea spre cea conjugală din moment ce un număr mare de indivizi care se angajează în relaţii sexuale premaritale sfârşesc prin a se căsători.

În general, sexualitatea maritală implică mai puţin aventura sau negocierea, apropiindu-se mai mult de rutină, acţional şi emoţional. Această rutină le poate permite soţilor să aibă relaţii sexuale frecvente şi satisfăcătoare, dar ea poate deveni şi sursa frustrării lor sexuale. Satisfacţia (sau insatisfacţia) sexuală conjugală depinde de o multitudine de factori, pe care îi vom prezenta succint în continuare.

Intimitatea și afecțiunea sunt un factor important al satisfacţiei sexuale. Cel mai adesea, sexualitatea maritală presupune un puternic sentiment al implicării, multă încredere, empatie, interdependenţă, autodezvăluiri sensibile, căldură şi numeroase manifestări de tandreţe. Dacă apropierea emoţională nu asigură neapărat o mai bună calitate orgasmului, ea contribuie la amplificarea dimensiunii emoţionale a sexualităţii. Intimitatea contribuie la creşterea calităţii actelor sexuale prin dimensiunea lor emoţională, ce poate afecta şi funcţionarea fizică. Uneori, experienţele sexuale sunt mai plăcute atunci când partenerii se cunosc intim, când unul dintre parteneri este deschis şi vulnerabil, iar celălalt are încredere în el şi nu îl dezaprobă sau respinge, când au grijă reciproc de nevoile şi sentimentele lor, când plăcerea partenerului devine propria plăcere.

Bărbaţii tind să-şi „ascundă sentimentele sub masca agresivităţii sexuale, a încrederii reci şi a liniştii puternice" (Zilbergeld, 1978. p.39). Comunicarea este „mediul" intimităţii dar multe persoane au contacte sexuale în linişte. Aşa cum nuditatea este o formă de autodezvăluire, împărtăşirea nevoilor şi dorinţelor sexuale ajută la creşterea intimităţii din cadrul activităţii sexuale, iar interacţiunile sexuale deschise contribuie, mai departe, la apropierea emoţională.

Dacă activitatea sexuală poate fi realizată individual (prin masturbare), în diadă sau în grup, intimitatea este întotdeauna diadică. Dar şi cuplurile intime (inclusiv cele căsătorite) se pot angaja într-o serie de practici sexuale care sunt mai puţin sau deloc intime, ca în cazul schimbului voluntar şi temporar al partenerilor, în scop sexual („swingers"). Activitatea sexuală a cuplurilor căsătorite poate fi extrem de non-intimă şi în lipsa semnificaţiei emoţionale ataşate acesteia (aşa cum se întâmplă frecvent în Japonia, unde indiferenţa sexuală este apreciată mai ales de bărbaţi).

Frecvenţa contactelor sexuale este un indicator general al funcţionalităţii conjugale. Ea variază foarte mult de la un cuplu la altul, în funcţie de vârsta partenerilor, de durata căsniciei lor, de categoria socială de apartenenţă etc. După 1965, frecvenţa contactelor sexuale maritale pare să fi crescut, la toate categoriile de vârstă şi nu doar la tineri (Westoff, 1974), iar femeile angajate profesional, în mod deosebit cele de carieră, raportează o mai mare frecvenţă a contactelor sexuale. Acest lucru a fost explicat prin folosirea pilulelor contraceptive, care au devenit populare în anii respectivi şi prin disponibilitatea mai mare a subiecţilor de a vorbi despre viaţa lor sexuală. De asemenea, aşa cum arătam şi în cazul sexualităţii premaritale, amploarea tot mai mare a mişcării feministe nu a avut efecte anti-sexuale, aşa cum au sugerat unii din criticii ei, ci dimpotrivă.

Frecvenţa contactelor sexuale descreşte odată cu vârsta. Cuplurile foarte tinere raportează cea mai mare frecvenţă a actelor sexuale (aproape zilnic) pentru ca, ulterior, aceasta să scadă la mai puţin de un contact pe săptămână, la persoanele care se apropie de şaizeci de ani (Westoff, 1974). În general, majoritatea cuplurilor au cel puţin ocazional perioade de activitate sexuală mai intensă, de pildă, în concedii sau vacanţe.

Se poate întâmpla ca, într-o relaţie în care activitatea sexuală a debutat satisfăcător, să asistăm la dispariţia interesului sexual, pe măsură ce cuplul devine mai apropiat, mai intim. Acest lucru se poate întâmpla după ce persoanele încep să locuiască împreună, după logodnă sau căsătorie (de exemplu, în perioada sarcinii sau după naşterea copilului). Dificultăţile pe care unul sau altul dintre membrii cuplului le manifestă în legătură cu apropierea emoţională şi angajarea în relaţie pot fi una dintre cauze. Stingerea interesului sexual pentru partener apare ca un mod de a crea distanţă, de autoprotecţie împotriva ameninţărilor intimităţii. Evident, ea poate fi generată şi de alţi factori precum: intervalorizarea insuficientă a partenerilor, slaba cunoaştere reciprocă, instalarea unor ritualuri şi obiceiuri stereotipe, confruntarea cu diverse probleme de viaţă sau aspectele dezagreabile ale intimităţii fizice (mirosul neplăcut corporal sau oral, urâţenia fizică congenitală dobândită sau ceva resimţit astfel).

Contrar părerii conform căreia persoanele din categoriile populare sunt mai puţin inhibate sau mai directe cu privire la sex, acestea raportează o frecvenţă mai scăzută a actelor sexuale. Segregarea rolurilor tradiţionale de sex se află în raport invers proporţional cu categoria socio-economică a individului. Astfel, bărbaţii din grupurile defavorizate consideră că „sexul este plăcerea bărbatului şi datoria femeii". Ei sunt mai puţin preocupaţi de nevoile partenerei lor şi centraţi pe propria lor plăcere. De asemenea, mai multe persoane din categoria de mijloc şi superioară preferă contactul sexual în totală nuditate şi cu lumina aprinsă. Totuşi, există studii care sugerează o descreştere a diferenţelor de clasă sau categorie socială în planul conduitei sexuale.

Durata preludiului, a actului sexual propriu-zis şi a postludiului sunt factori importanţi ai satisfacţiei sexuale, în mod deosebit la femei. Aceştia favorizează satisfacţia sexuală a femeii, mai dificil de atins, mai puternic dependentă de priceperea sexuală a partenerului.

Preludiul apare ca o fază indispensabilă pregătirii erotice a corpului, constând în atingerile, mângâierile şi/sau sărutările, pe fundalul cărora tandreţea, afecţiunea şi autodezvăluirile profunde pot fi realizate. Din punct de vedere psihologic, această pregătire afectivă este la fel de importantă ca şi cea sexuală. Nu întâmplător, G. Leleu (2003, p. 32) afirma că „tandreţea reprezintă cel mai potrivit afrodiziac".

În ceea ce priveşte postludiul, intimitatea şi tandreţea sunt şi mai importante. Complicitatea inerentă actului, lărgirea câmpului conştiinţei ca efect al plăcerii şi al dispariţiei limitelor individuale şi starea de bine resimţită facilitează exprimarea iubirii şi a preţuirii faţă de partener. Retragerea imediată a celor care au încheiat actul sexual nu sugerează decât o valoare instrumentală acordată celuilalt, faptul de a se fi folosit reciproc.

Satisfacţia sexuală a femeii este în raport direct proporţional cu satisfacţia cuplului: femeia satisfăcută sexual este mai fericită, căsătoria ei mai durabilă, iar femeia fericită atinge mai uşor satisfacţia sexuală în cadrul relaţiei sale conjugale. În urma unei ample cercetări, Gebhard (1966) ajungea la următoarele concluzii: 1. fericirea conjugală recunoscută de ambii soţi este cu atât mai mare cu cât femeia atinge mai des orgasmul; 2. disocierea în menaj este cu atât mai rapidă cu cât procentajul satisfacţiei sexuale a femeii este mai slab (fapt remarcat şi în Rapoartele Institutului Kinsey) și 3. un procentaj important al femeilor nefericite în menaj (38,1%) ating totuşi, în mod regulat, orgasmul. Acest rezultat tinde să demonstreze că sursele nefericirii pot fi altele şi că satisfacţia sexuală nu este suficientă pentru a o compensa.

APLICAŢIE

Analizați principalele caracteristici ale sexualității maritale.

Toate aceste observaţii ne permit să afirmăm faptul că armonia sexuală este mai uşor de obţinut atunci când există premisa iubirii reciproce, a cunoaşterii şi înţelegerii psihologice şi afective, când partenerii renunţă la defense şi la mecanismele de apărare. În aceste condiţii, actul sexual devine mai puţin riscant, reflexele pot funcţiona mai bine, iar abandonul de sine se realizează mai uşor.

TEST DE AUTOEVALUARE

1. Care dintre aspectele de mai jos au fost identificate de Rubin ca fiind componente ale iubirii romantice:
a. Ataşamentul sau nevoia de asociere şi de dependenţă
b. Atracția și simpatia
c. Dăruirea de sine sau predispoziţia de a oferi securitate
d. Intimitatea sau exclusivitatea şi absorbţia în celălalt
e. Concentrarea și contemplarea mutuală.

2. Orientarea spre viitor, ca trăsătură a iubirii mature, implică intenţionalitatea şi voinţa construirii şi consolidării vieţii în doi.
a. Adevărat
b. Fals

3. R. Sternberg (1988) a identificat următoarele componente de bază ale iubirii:
a. pasiunea,
b. intimitatea,
c. exclusivitatea,
d. angajamentul,
e. erotismul.

Bibliografie obligatorie

Turliuc, M.N. (2004). *Psihologia cuplului şi a familiei*. Iași: Performantica, 248 pg., ISBN 973-7994-80-9.

Bibliografie suplimentară

Druță, F. (1998). *Psihosociologia familiei*, Bucureşti: Editura didactică şi pedagogică S.A.
Mitrofan, I., Ciupercă, C. (1998). *Incursiune în psihosociologia și psihosexologia familiei*, București: Edit Press Mihaela.
Mitrofan, I., Ciupercă, C. (1997). *Psihologia relaţiilor dintre sexe*, Bucureşti: Editura Alternative.
Turliuc, M.N. (coord.). (2014). *Gen și diferențe de gen în studii empirice*, Iași: Institutul European, 300 pg, ISBN 978-606-24-0049-1.

Resurse on-line pentru cursanţi

Vasile, D.L. (2005). Introducere în psihologia familiei și psihosexologie, http://www.luciantrasa.ro/doc/psihologiafamiliei.pdf

VI. CICLUL VIEȚII FAMILIALE

Stadiile dezvoltării individuale au fost explicate de psihologi precum Erik Erikson, care a analizat stadiile dezvoltării psihosociale, și Jean Piaget, care a explicat stadiile dezvoltării cognitive. Cunoașterea acestor stadii individuale ale dezvoltării este utilă pentru consilierii de cuplu și familie, deoarece le oferă fundamentul pentru înțelegerea problemelor tipice cu care se confruntă membrii familiilor în fiecare etapă de dezvoltare. Astfel, ei pot acorda o atenție specială progresului sau stagnării individuale într-o anumită zonă, modului în care se prezintă simptomul în prezent la un client și în care îi va afecta viitorul. Dar, stadiile individuale nu sunt singurele cărora consilierii de cuplu și familiei trebuie sa le acorde atenție. Ei trebuie să înțeleagă că familia are propriile sale stadii și sarcini de dezvoltare.

VI.1. CICLUL VIEȚII FAMILIALE

Ciclul vieţii familiale, aidoma celui al vieţii individuale, se prezintă sub forma unei succesiuni de stadii specifice. Dacă ordinea parcurgerii lor este comună tuturor familiilor, realitatea efectiv trăită în cadrul lor poate fi extrem de diferită. Această realitate este o produsul unei construcţii, care nu este nici facilă sau lipsită de griji şi nici scutită de insatisfacţii sau conflicte. Problemele şi conflictele apar în mod normal, ele putând avea un rol important în stabilirea direcţiei de evoluţie a sistemului conjugal şi familial. Din perspectiva ciclului vieții familiale, simptomele și disfuncțiile sunt interpretate în relație cu funcționarea normală anterioară, de-a lungul timpului, problemele fiind formulate în funcție de cursul pe care familia l-a urmat în dezvoltarea sa anterioară, de sarcina pe care încearcă să o rezolve și de viitorul spre care îndreaptă (Carter și McGoldrick, 1988).

Cea mai complexă diviziune a ciclului vieții familiale a fost propusă de Rogers (1960, apud Carter și McGoldrick, 1988), care a menționat 24 de stadii distincte, ținând seama de trecerea câtorva dintre copii prin evenimentele nodale ale vieții. Teoria cea mai răspândită, mult timp, îi aparține lui Duvall (1977), care a definit opt stadii ale vieții familiale: căsătoria, nașterea și creșterea copiilor, familia cu copii de vârstă preșcolară, familia cu copii de vârstă școlară, familia cu adolescenți, lansarea copiilor sau stadiul părăsirii casei părintești, stadiul părinților de vârstă mijlocie și stadiul îmbătrânirii membrilor familiei, incluzând pensionarea și moartea. Stresul familial este de obicei foarte mare în mometele de tranziție de la un stadiu la altul de dezvoltare, simptomele apărând cu predilecție atunci când se produce o întrerupere sau o ruptură în desfășurarea ciclului vieții familiale.

Unul din primele studii care au explorat natura dezvoltării familiale în diferitele stadii ale ciclului vieţii este cel realizat de Hill şi Rogers (1964). Autorii au avut în vedere următoarele criterii în stabilirea fazelor dezvoltării: prezenţa/absenţa copiilor în familie, vârsta lor şi schimbările corespunzătoare apărute pe măsura maturizării copiilor. Olson şi McCubbin (1989, p. 21) au nuanțat acest punct de vedere precizând următoarele criterii:

- *Vârsta celui mai mare copil*. Familiile sunt văzute ca având, de regulă, mai mulţi copiii, primul născut fiind catalizatorul schimbărilor familiale. De aceea, nevoile de dezvoltare ale sistemului familial sunt puternic determinate de vârsta celui mare copil.
- *Intensitatea tranziţiei sau schimbării cerute ca răspuns la schimbarea nevoilor de dezvoltare a membrilor familiei*. Procesul schimbării, survenit în mediul familial, este mai amplu în momentul în care copiii dobândesc un statut social (cum ar fi acela de şcolar, în momentul intrării copiilor în pubertate ori în cel al părăsirii mediului familial) sau la pensionarea părinţilor.
- *Schimbările în scopurile privind orientarea şi direcţionarea familiei*. Familiile ocupate cu creşterea şi educarea copiilor mici sunt privite ca fiind orientate spre scopuri mai puternice decât acelea preocupate de educarea şi integrarea copiilor în comunitate sau angajate în susţinerea acestora în rolurile mature, din afara mediului familial.

INTREBARE

Care sunt principalele criterii avute în vedere în stabilirea stadiilor ciclului vieții familiale?

Ținând seama de aceste criterii, Olson şi McCubbin (1989, p. 22) au stabilit următoarele şapte stadii:

1. Cuplul tânăr fără copii. Cuplurile aflate în acest stadiu sunt preocupate de formularea şi negocierea scopurilor individuale şi de cuplu şi a stilurilor de viaţă reciproc acceptabile.

2. Familiile cu copii mici şi preşcolari. În acest stadiu, cea mai mare parte a timpului acordat muncii în casă este orientat spre copii, spre creşterea şi hrănirea lor. Părinţii sunt prima sursă de informaţii şi control, familia fiind centrată pe copii (copil).

3. Familiile cu copii de vârstă şcolară. În decursul acestui stadiu, familia este văzută ca fiind focalizată asupra educaţiei şi socializării copiilor. Cel mai în vârstă copil din familie are între 6-12 ani.

4. Familiile cu adolescenţi (care trăiesc împreună cu părinţii lor). Familiile sunt preocupate cu pregătirea adolescenţilor pentru viaţa independentă, separat de familia de origine. Nevoi considerabil de mari apar tocmai datorită provocărilor relaţionării cu adolescenţii.

5. Familiile "lansatoare". Adolescenţii sau tinerii se pregătesc să părăsească mediul familial pentru a-şi stabili identităţi şi roluri în afara unităţii familiale. Rolurile şi regulile parentale se schimbă, iar familia este preocupată de "lansarea" socială şi profesională a copiilor.

6. Cuiburile familiale "goale". Familia este definită acum prin absenţa copiilor în casă. Părinţii îşi păstrează încă unele roluri anterioare, dar sunt puternic orientaţi spre nevoile cuplului şi spre stabilirea unor relaţii mai diferenţiate cu copiii şi nepoţii.

7. Familiile de pensionari. Părinţii şi-au încheiat cariera, contribuţiile majore profesionale şi sunt preocupaţi de menţinerea cuplului şi a relaţiilor cu familia extinsă şi cu prietenii.

Combrick-Graham (1985) a indicat existența unor diferențe între stadiile centripete și centrifuge în dezvoltarea familiei. Nașterea sau instalarea unei boli cronice la un membru al familiei necesită strângerea relațiilor familiale, în timp ce altele, precum intrarea în adolescență a copiilor sau începerea unei noi slujbe, necesită un accent mai mare pus pe individualitate. Apariția unei infirmități într-o fază centrifugă crează un stres sporit familiei, deorece tendința firească era orintarea spre individualitate și nu spre întărirea unității familiale.

VI.2 STADIILE CICLULUI VIETII FAMILIALE LA CARTER ȘI MCGOLDRICK

Reducând numărul fazelor de dezvoltare, concomitent cu extinderea lor şi asupra tânărului adult celibatar, Carter și McGoldrick (1988, p.176) subliniau modificările sau sarcinile principale şi secundare care trebuie să se producă în statusul unei persoane şi sarcinile pe care ea trebuie să le îndeplinească pentru ca ciclul vieţii sale familiale să se realizeze cu succes. Cele şase stadii predictibile ale dezvoltării familiei "normale" sintetizează punctul lor de vedere cu privire la procesele centrale ale evoluţiei familiei: expansiunea, contracţia şi realinierea sistemului de relaţii, care să sprijine intrarea, ieşirea şi dezvoltarea membrilor familiei într-un mod funcţional.

Tabel 2. Stadiile ciclului vieţii familiale (Carter și McGoldrick, 1988)

Stadiile ciclului vieţii familiale	**Principiile-cheie ale tranziţiei proceselor emoţionale**	**Schimbările de rang secund ale statutului familei**
Între familii: tânărul adult celibatar	Acceptarea separării părinţi-adolescenţi	a. Diferenţierea eului în raport cu familia de origine; b. Dezvoltarea relaţiilor diadice intime; c. Stabilirea eului profesional.
Formarea noii familii prin căsătorie: cuplul tânăr	Asumarea noilor responsabilităţi	a. Formarea sistemului marital; b. Restabilirea relaţiilor cu familia extinsă şi cu prietenii, în acord cu noul statut de persoană căsătorită.
Familia cu copii mici	Acceptarea intrării noilor membri în familie	a. Ajustarea sistemului familial: crearea spaţiului pentru copii; b. Asumarea rolurilor parentale; c. Restabilirea relaţiilor cu familia extinsă: includerea rolurilor părinţilor şi bunicilor.
Familia cu adolescenţi	Creşterea flexibilităţii graniţelor familiale: acceptarea independenţei copiilor şi a slăbiciunilor bunicilor	a. Modificarea relaţiilor părinţi-copii. Acceptarea intrărilor şi ieşirilor adolescenţilor din sistemul familial; b. Concentrarea atenţiei asupra aspectelor vieţii maritale şi profesionale; c. Apariţia preocupărilor privind generaţia în vârstă.
„Lansarea" copiilor și deplasarea familiei mai deaprte	Acceptarea unei multitudini de intrări şi ieşiri din sistemul familial	a. Re-negocierea sistemului marital ca diadă; b. Dezvoltarea relaţiilor adult-adult, între părinţi şi adolescenţi; c. Restabilirea relaţiilor şi includerea ginerelui/norei şi nepoţilor; d. Confruntarea cu bolile şi moartea părinţilor (bunicilor).

Familia la vârsta a treia și a patra	Acceptarea modificărilor rolurilor generaţionale	a. Menţinerea funcţionării personale şi a cuplului; explorarea noilor opţiuni privind rolurile familiale şi sociale; b. Suport pentru copii; c. Dobândirea înţelepciunii şi susţinerea celor mai în vârstă; d. Confruntarea cu pierderea partenerului, bilanţul vieţii şi pregătirea pentru moarte.

APLICAŢIE

Gândindu-vă la familia dvs. nucelară (de origine sau de procreare), în care dintre stadiile de mai sus vă aflați? Care sunt apectele de dezvoltare care vi s-au părut mai dificile? De ce?

Dacă multe familii parcurg toate etapele mai sus menționate, cea mai mare variație de la normă este generată de divorț. Deși rata divorțialității din țara noastră este una moderată la nivel european, ea a fost în creștere după 1989. În cazul divorțului intervin următoarele stadii (Carter și McGoldrick, 1988):

Faze	**Atitudinile necesare în tranziţia proceselor emoţionale**	**Sarcini de dezvoltare**
	Divorț	
1. Decizia de a divorța	Acceptarea inabilității de a rezolva tensiunile maritale sufficient pentru continuarea relației.	Acceptarea propriei contribuții la eșecul mariajului.
2. Planificarea separării sistemului	Susținerea unor aranjamente viabile pentru toți membrii sistemului.	a. Cooperarea în rezolvarea problemelor legate de custodie, vizite, susținere financiară. b. A face față discuțiilor despre divorț cu familia extinsă.
3. Separarea	a. Dorința de a continua cooperarea coparentală și siportu financiar comun al copiilor b. Lucrul la rezolvarea atașamentului față de soț/soție	a. Doliul după pierderea familiei intacte. b. Restructurarea finanțelor și a relațiilor. maritale și părinte-copil. Adaptarea la viața separată. c. Reorganizarea relațiilor cu familia extinsă.
4. Divorțul	Lucrul mai departe asupra divorțului emotional: sentimental de fi rănit, furie, vină etc.	a. Doliul după pierderea familiei intacte; renunțarea la fantezia reunirii. b. Retragerea speranțelor, viselor, așteptărilor cu privire la căsătorie. c. Menținerea legăturii cu familia extinsă.
	Familia postdivorț	
5. Părintele custodial	Dorința de a menține responsabilitățile financiare, de a continua contactul parental cu fostul soț/fosta soție și susținerea contactului copilului cu fostul soț/fosta soție și familia sa.	a. Realizarea unui program de vizitare flexibil împreună cu părintele necustodial și familia sa. b. Refacerea propriilor resurse financiare. c. Refacerea rețelei sale sociale.
6. Părintele necustodial	Dorința de a menține contactul părintele custodial și de a susține relația sa cu copilul.	a. Găsirea căilor de a continua relațiile parentale cu copiii. b. Menținerea responsabilităților financiare față de parintele custodial și copiii. c. Refacerea rețelei sale sociale.

Multe persoane căsătorite care au trecut prin experiența divorțului se recăsătoresc. În medie, bărbații se recăsătoresc în mai mare măsură și mai repede decât femeile deoarece, ei sunt cel mai adesea părinții necustodiali. Familiile în care aspectele emoționale ale divorțului nu se rezolvă adecvat pot rămâne blocate emoțional ani de zile, chiar generații. În tranziția spre recăsătorie apar temerile proprii, ale partenerului și ale copiilor de a investi într-o noua familie, încercarea de a face față reacțiilor ostile ale copiilor și foștilor soți/soții, lupta cu ambiguitatea noii structuri și cu posibilitatea reapariției atașamentului față de fostul soț/fosta soție.

Stadiile formării familiilor recăsătorite sunt următoarele (Carter și McGoldrick, 1988):

Etape	**Atitudini necesare**	**Sarcini de dezvoltare**
1. Intrarea într-o nouă relație	Refacerea de pe urma pierderii primului mariaj (a dirțului emotional).	Reangajarea față de căsătorie și față de ideea formrii unei noi familii ; a fi gata să facă

		față complexității și ambiguității.
2. Conceptualizarea și planificarea noii căsătorii și familii	Acceptarea propriilor frici a celor ale partenerului și copiilor cu privire la recăsătorie și noua familie. Acceptarea nevoii de timp și răbdare în fața adaptării la complexitatea și ambiguitatea următoarelor aspecte : 1. Rolurile noi multiple 2. Granițe: spațiu, timp, autoritate 3. Aspectele emoționale: vină, loialitate, conflict, dorința de reciprocitate, rănile nerezolvate.	a. Lucrul deschis la noile relații pentru a evita pseudomutualitatea. b. Planul de menținere a cooperării financiare și a relației coparentale cu fostul soț/fosta soție. c. Planul de a ajuta copii de a face față fricii, conflictelor de loialitate și de a fi membrii în doua sisteme. d. Restructurarea relației cu familia extinsă penteu a include noul soț/noua soției și copiii săi. e. Planul de a menține legătura copiilor cu familia extinsă a fostului soț/fostei soții.
3. Recăsătoria și reconstrucția familiei	Renunțarea finală la atașamentul față de fostul partener și la idealul familiei intacte. Acceptarea unui model diferit de familie cu granițe permeabile.	a. Restructurarea granițelor familiale pentru a permite includerea noului soț/ părinte. b.Reorganizarea relațiilor și aranjamentelor financiare pe subsisteme care să permită funcționarea întregului sistem. c. A crea condiții pentru dezvoltarea relațiilor tuturor copiilor cu părinții biologici necustodiali, cu bunicii și alți memebrii ai familiei extinse. d. Împărtășirea amintirilor și poveștilor pentru a asigura integrarea familiei noi.

INTREBARE

Care dintre sarcinile de dezvoltare menționate în cazul divorțului și recăsătoriei sunt mai greu de rezolvat de către copii?

VI.3. STADIILE CICLULUI VIETII FAMILIALE LA MUCCHIELLI

Rezumând stadiile dezvoltării la doar patru, Mucchielli (1974, pp. 44-49) le-a precizat sarcinile distincte astfel:

1. "***Luna de miere"*** (de la câteva săptămâni la aproximativ un an). Stadiul se caracterizează prin instalarea în statutul social de persoană căsătorită, prin idealizarea viitorului (trăit ca o eternizare a prezentului), prin dezinteresul pentru lumea exterioară şi printr-un narcisism în doi. Comunicarea nonverbală, predominantă, exprimă bucuria de a fi împreună. Agresivitate este mai rară dar, atunci când ea se produce, generează puternice stări depresive. Frecvenţa mare a divorţurilor imediat după primul an de căsătorie, sugerează faptul că prima perioadă critică are loc între primul şi cel de-al doilea stadiu al ciclului vieţii familiale.

Sarcinile specifice lunii de miere sunt:

- intensificarea relaţiilor afective şi a comunicării;
- întărirea şi reafirmarea unei promisiuni esenţiale: aceea de a plasa satisfacţia celuilalt mai presus de propria satisfacţie.

Dorinţa de a plăcea, extrem de importantă în acest stadiu, nu ţine de o motivaţie narcisistă (cum este dorinţa de a ne complace în propria reflexie sau de a iubi imaginea pe care celălalt şi-o formează despre noi) şi nici de teama de a nu plăcea (în general, asociată cu un complex de abandon sau respingere). Ea este uitare de sine şi dăruire celuilalt, dorinţa eu-lui de a exista pentru celălalt.

2. ***Stadiul existenţei conjugal angajate*** (în general, limitată la primii 5-7 ani de căsătorie, iar în particular, la perioada în care cuplul nu are încă copii). Este perioada de "rodaj" a cuplului, caracterizată prin reîntoarcerea la realism şi reintegrarea în lumea socială, externă. Acum sunt formulate primele decizii cu privire la organizarea vieţii în doi.

Sarcinile celei de-a doua etape de evoluţie a cuplului constau în punerea în mod clar şi tratarea prin acordul părţilor a următoarelor probleme:

- relaţiile sexuale în scopul obţinerii satisfacţiei reciproce;
- modul de realizare a menajului, organizarea muncii casnice;
- relaţiile cu familiile celor doi soţi;

- relaţiile cu vechii amici, stabilirea relaţiilor comune (prietenii cuplului) şi a modului de comportament al soţilor ca şi cuplu la reuniunile amicale;
- activitatea profesională a fiecărui soţ şi etapele profesionale tranzitorii;
- planul de procreare: când va apărea primul copil sau când se va discuta problema apariţiei lui şi discutarea adoptării unor măsuri anti-concepţionale – atunci când soţii nu-şi doresc deocamdată copii;
- gusturile, tabieturile, ritualurile alimentare etc.;
- gestionarea banilor, organizarea bugetului, şi maniera de rezolvare a problemelor financiare;
- atitudinea comună adoptată în privinţa opiniilor politice, religioase şi a specializării/formării profesionale;
- intimitatea fizică, ce include obiceiurile privind dormitul, ora culcării şi trezirii, curăţenia, modul de a se îmbrăca în interior etc.;
- regula regulilor este cea care permite revenirea, în anumite condiţii, asupra unei soluţii, pentru a fi adoptată una mai bună şi precizează modul în care sunt tratate dificultăţile, în care sunt rezolvate problemele ocazională.

Soluţiile la aceste probleme cer realizarea unui proces de negociere între autonomia şi nevoile individuale şi nevoile şi existenţa în cuplu. Cu cât libertatea de opinie va fi solicitată mai mult, cu atât există şanse mai mari pentru ca diada maritală să se afirme ca o unitate. Este probată astfel capacitatea de comunicare interpersonală, de înţelegere şi gradul de egalitate al persoanelor. O a două criză în viaţa cuplului apare spre sfârşitul acestui stadiu şi începutul celui următor.

3. ***Stadiul căutării stabilităţii şi organizării pe termen lung*** (între 5-7 şi 15-20 de ani de căsătorie; în particular, după naşterea copiilor, când cuplul trece în stadiul familial propriu-zis şi când se confruntă cu noi probleme sau odată cu necesitatea organizării pe termen lung, în funcţie de planurile profesionale). Viitorul se prefigurează mai clar, cuplul organizându-şi teritoriul, relaţiile şi viaţa interioară în funcţie de eşecurile şi reuşitele stadiului anterior. Cuplul caută să atingă "viteza sa de croazieră", dar crizele interne pot şubrezi unitatea maritală. Disocierea afectivă se poate stabili în formă acută sau cronică, deschisă sau ascunsă, ceea ce favorizează organizarea unor diverse compensări sau o existenţă paralelă, extraconjugală, atunci când divorţul nu se poate realiza, din varii motive. De altfel, o a treia criză mai puternică intervine, de regulă, în preajma vârstei cuplului de 15-20 de ani de căsnicie.

Sarcinile specifice acestui stadiu necesită formularea şi tratarea următoarelor probleme:

- perspectiva carierelor, a formării, promovării şi a consecinţelor lor asupra organizării materiale;
- achiziţiile definitive sau durabile care vor deveni proprietatea comună şi planul prin care se va accede la ele;
- definirea sau re-definirea rolurilor specifice, aspect deosebit de important în momentul apariţiei copiilor;
- atitudinile privind copii, educaţia lor, reacţiile la problemele multiple pe care ei le ridică;
- formularea sistemului de aşteptări reciproce;
- protejarea intimităţii în condiţiile în care soţii trebuie să facă faţă obligaţiilor exterioare, tot mai acaparatoare;
- modul de tratare şi reglare a tensiunilor interne.

4. ***Stadiul îmbătrânirii cuplului*** (după 15-20 de ani căsătorie). Atunci când este abordată în unitatea cuplului, realizată în timp, această ultimă perioadă este lipsită de crizele violente precedente. Existenţa cuplului nu mai este pusă sub semnul întrebării, iar partenerii acceptă definitiv ideea îmbătrânirii împreună şi construirea unor proiecte pe termen scurt. În decursul acestui ultim stadiu de dezvoltare, se declanşează de regulă o criză de conştiinţă care va realiza bilanţul anilor scurşi. Cel mai adesea, problemele sunt exterioare, în sensul că, ele provoacă o reacţie comună (a cuplului), fără a provoca sciziunea. Sunt împărtăşite durerea şi tristeţea, grijile şi bucuria.

Sarcinile acestui stadiu necesită tratarea unor probleme precum:

- susţinerea ascendenţilor, a părinţilor bătrâni care intră în "vârsta a patra";
- caracterizată prin pierderea autonomiei datorată îmbătrânirii, prin instalarea dependenţei de anturaj;
- susţinerea descendenţilor, a copiilor care sunt în momentul hotărârii viitorului lor profesional şi marital, al proiectelor pe termen lung;
- gestionarea muncii casnice şi a bunurilor dobândite;
- cariera profesională şi, mai târziu, pensionarea;
- preocupările privind sănătatea.

Atunci când disocierea afectivă s-a produs într-o fază anterioară şi divorţul nu s-a produs, comunicarea rămâne grav perturbată, cele două existenţe structurându-se în mod paralel.

Modul în care cuplul face crizelor are importanţă decisivă. Ele pot fi provocate de comportamentul surprinzător, neaşteptat şi inadecvat al unuia sau altuia dintre parteneri, de problemele imprevizibile sau evenimentele grave precum naşterea unui copil anormal, maladia de lungă durată a unuia dintre soţi, ruina financiară etc. Am văzut că, în general, crizele cuplului intervin în trecerea de la prima la cea de-a doua fază, de la a doua la treia şi de la a treia la a patra. Dar, ele pot căpăta valenţe pozitive sau negative. Crizele pot fi utilizate (după dramatizarea imediată şi reacţiile individuale brutale) pentru înţelegerea tipurilor de frustrare, a rădăcinilor ascunse şi profunde ale dezacordului actual, a sistemelor de aşteptări, în scopul re-definirii regulilor sau unora dintre soluţiile anterioare. În acest caz ele sunt pozitive şi fecunde. Dacă sunt refulate şi doar provizoriu depăşite, amintirile lor toxice se acumulează în trăirea ne-exprimată verbal, care va căpăta sensuri şi dimensiuni diferite la cei doi soţi, minând şi distrugând lent unitatea cuplului.

În contextul numeroaselor sarcini, probleme şi crize cu care cuplul se confruntă , care sunt şansele lui de mai fi fericit? Răspunzând parcă acestei întrebări, celebrul terapeut Milton H. Erickson afirma că: “Premisa esenţială este aceea că există mariaje reuşite. Dar ceea ce este un mariaj reuşit pentru voi poate fi un eşec pentru mine. Şi mariajul reuşit pentru mine ar fi un eşec pentru voi. Altfel spus, un mariaj fericit este posibil pentru fiecare dintre noi” (Haley, 1997, p. 20) Cu alte cuvinte, nu există o normă a succesului aplicabilă tuturor, ci doar un echilibru subtil al unor numeroşi factori, echilibru construit lent de fiecare cuplu.

Fericirea conjugală este rezultatul mai multor factori, precum: calitatea legăturii conjugale şi fericirea de a fi împreună. Intervin însă şi unele satisfacţii exterioare intimităţii, cum ar fi: mulţumirea de sine, de munca prestată, de genul de viaţă, de locul şi climatul în care locuieşte, de oamenii din preajma sa, de relaţiile cu părinţii şi alte aspecte extrinseci relaţiei conjugale propriu-zise. Conform principiului potrivit căruia frustrările şi insatisfacţiile a căror origine este exterioară familiei se exprimă în mediul familial, persoanele cele mai apropiate afectiv pot servi drept ţinta defulărilor, intimitatea conjugală fiind astfel afectată de nemulţumirile exterioare. Concomitent, calitatea relaţiei şi fericirea de a fi împreună au o extraordinară putere de a consola şi compensa.

La nivelul sensului comun, succesul mariajului este definit prin absenţa conflictelor care fac problematică co-existenţa şi prin impresia subiectivă a fericirii, prezente la cei doi soţi. Aşa subiectivă cum este, această “impresie de fericire” este în fapt criteriul absolut deoarece, doar soţii sunt în măsură să aprecieze dacă sunt sau nu fericiţi.

TEMĂ DE CONTROL OBLIGATORIE (3h)

Sintetizați cele două perspective stadiale ale ciclului vieții familiale prezentate Carter & McGoldrick și Mucchielli. Gândiţi-vă la două cupluri cunoscute (fără a preciza identitatea acestora), aflate în două stadii diferite ale ciclului vieţii familiale(oricare ar fi acestea), conform stadialităţii propuse de Carter și McGoldrick sau Mucchielli. Analizaţi câte o problemă care apare mai frecvent în fiecare cuplu şi arătaţi din ce sarcinile ale dezvoltării, insuficient rezolvate, decurg acestea.

VI.4. SARCINI LA DEBUTUL VIEȚII ÎN CUPLUL CONJUGAL

În momentul căsătoriei, cuplul conjugal nu există decât în mod potenţial. În măsura în care acesta îşi rezolvă, de la începutul existenţei sale, într-o manieră care să asigure satisfacţia mutuală, următoarele trei sarcini: angajarea/implicarea în relaţie, distribuţia puterii şi distanţa optimă dintre parteneri, el va putea aborda mai uşor stadiile ulterioare ale ciclului vieţii familiale.

Angajarea şi asumarea rolurilor adecvate vizează faptul că membrii fiecărui cuplu îşi asumă o serie de obligaţii, ca şi promisiunea permanenţei, ei trebuind să acţioneze astfel încât *relaţia de cuplu să devină legătura lor primară, fundamentală*. Acest proces al angajării include o re-orientare a angajamentului primar, al fiecăruia dintre soţi, dinspre familia de origine spre relaţia lor maritală şi asumarea rolurilor conjugale şi familiale. Gradul în care această sarcină a dezvoltării a fost realizată de ambii parteneri influenţează viitorul relaţiei lor.

A doua sarcină a dezvoltării pe care partenerii trebuie să o rezolve de la începutul relaţiei lor este aceea a *alocării puterii* - sarcină realizează, adesea, într-o manieră implicită. “Cine decide?” şi “Cum sunt rezolvate conflictele?” sunt întrebări care apar din nevoia unei abordări sistematice a procesului de luare a deciziei. Satisfacţia mutuală este însă esenţială.

A treia sarcină care trebuie rezolvată la începutul mariajului este *stabilirea echilibrului dintre distanţa şi apropierea* care trebuie să existe între partenerii cuplului marital, între părinţi şi copii. Separarea/distanţarea este în general legată de procesul individualizării, în cadrul căruia, fiecare încearcă să stabilească diferenţele dintre propriile experienţe şi cele ale altora. Căutată este deci individualizarea experienţelor. Distanţarea caută să asigure libertatea de gândire sau simţire şi posibilitatea de a acţiona diferit, în paralel cu surprinderea asemănărilor. Apropierea se referă la implicare, căldură şi încredere, la căutarea şi găsirea similarităţilor la nivelul intereselor, experienţelor şi acţiunii.

INTREBARE

Care sunt principalele probleme ce trebuie rezolvate chiar de la debutul vieţii conjugale?

Dintre aceste trei provocări ale dezvoltării, cea mai dificilă este, probabil, aceea a *reglării raportului dintre apropiere şi distanţă*. Ea este un aspect extrem de important - după unii autori aspectul central - al formării structurii organizaţionale de bază a cuplului şi a familiei. O abordare sistematică a acestui aspect o găsim în lucrarea lui Kantor şi Lehr, "*Insight the Family*" (1975), în care autorii au introdus conceptul *reglării distanţei*. Din această perspectivă, fiecare cuplu trebuie să ajungă la o poziţie mutual satisfăcătoare privind nu numai mărimea distanţei şi ataşamentului din relaţia maritală, ci şi la o înţelegere amiabilă asupra procesului care asigură reglarea distanţei.

Disfuncţionalitatea maritală se poate instala şi atunci când nevoile de ataşament şi separare ale membrilor familiei apar deseori în momente diferite (Lewis, 1986). De exemplu, dacă într-un cuplul, care se reuneşte la sfârşitul zilei de muncă, soţia simte mai întâi nevoia de apropiere şi ulterior pe cea de separare, iar soţul invers, această de-sincronizare este sursă de conflict şi stres. Cu toate acestea, în orice familie există o fluctuaţie firească a gradelor de sincronizare/de-sincronizare.

TEST DE AUTOEVALUARE

1. Olson şi McCubbin au avut în vedere următoarele criterii în stabilirea fazelor dezvoltării: prezenţa/absenţa copiilor în familie, vârsta lor şi schimbările corespunzătoare apărute pe măsura maturizării copiilor.
a. Adevărat
b. Fals

2. Stadiile ciclului vieții familiale menționate de Carter și McGoldrick (1988) sunt:
a. tânărul adult celibatar
b. căsătoria,
c. cuplul tânăr,
d. familia cu copii mici
e. familia cu copii de vârstă preșcolară,
f. familia cu copii de vârstă școlară,
g. familia cu adolescenți,
h. lansarea copiilor,
i. stadiul părinților de vârstă mijlocie
j. familia la vârsta a treia și a patra.

3. Cuplul marital trebuie să rezolve de la începutul existenţei sale, într-o manieră care să asigure satisfacţia mutuală, următoarele trei sarcini: angajarea/implicarea în relaţie, distribuţia puterii şi distanţa optimă dintre parteneri.
a. Adevărat
b. Fals

Bibliografie obligatorie

Turliuc, M.N. (2004). *Psihologia cuplului şi a familiei*. Iași: Performantica, 248 pg., ISBN 973-7994-80-9.

Bibliografie suplimentară

Ciupercă, C. (2000). *Cuplul modern – între emancipare şi disoluţie*, Bucureşti, Editura TIPOALEX.
Mitrofan, I., Ciupercă, C. (1998). *Incursiune în psihosociologia și psihosexologia familiei*, București: Edit Press Mihaela.
Mitrofan, I., Ciupercă, C. (1997). *Psihologia relaţiilor dintre sexe*, Bucureşti: Editura Alternative.
Mitrofan, I., Vasile, D. (2001). *Terapii de familie*, București: Editura Sper.

Resurse on-line pentru cursanţi

Vasile, D.L. (2005). Introducere în psihologia familiei și psihosexologie, http://www.luciantrasa.ro/doc/psihologiafamiliei.pdf

Unitatea de învățare 6
VII. ROLURILE DE GEN FAMILIALE

Studiile antropologice şi culturaliste din prima jumătate a secolului XX au arătat că diferenţierea rolurilor de gen s-a realizat de timpuriu în specia umană (M. Mead), că această diferenţiere este *o realitate transculturală strâns legată de diviziunea funcţională a muncii* (G.P. Murdock). Feminitatea şi masculinitatea nu sunt doar produsele unui dresaj parental şi al presiunii sociale, ci și formalizarea diferenţelor biologice dintre sexe (M. Mead).

VII.1. CONCEPTUL DE ROL ȘI COMPLEMENTARITATEA ROLURILOR MARITALE

Orice abordare a structurii conjugale şi familiale necesită şi analiza rolurilor familiale. Cele mai simple observaţii empirice permit sesizarea faptului că rareori soţii sunt în egală măsură competenţi în toate rolurile lor familiale. Cel mai adesea competenţele sunt inegale şi, dacă nu există un proces dialectic graţie căruia să se ajungă la o complementaritate a rolurilor în diversele domenii domestice, problemele pot apărea curând.

DEFINIŢIE

Rolul de gen este un ansamblu de aşteptări consensuale care, funcţionând ca o normă, delimitează un set de comportamente şi atitudini adecvate (permise sau dezirabile) şi inadecvate (interzise sau indezirabile) pentru băieţi sau bărbaţi, fete sau femei.

Rolul de gen este ținta unor numeroase stereotipuri. Stereotipurile de gen asociate masculinităţii şi feminităţii sunt credinţele, clişeele prezente la nivelul simţului comun cu privire la modul de existenţă masculin sau feminin.

În abordarea conceptului sociologic de „rol" s-au conturat două mari perspective teoretice: modelul structuralist iniţiat de Linton şi cel interacţionist, dezvoltat în mod deosebit în cadrul psihologiei sociale a lui Mead. Diferenţele dintre aceste două perspective ţin de accentul pus şi de tipul contextelor sociale în care rolul este analizat. *În perspectiva structuralistă*, conceptul de rol este definit ca aspectul dinamic al status-ului sau ca suma totală a pattern-urilor culturale asociate unui status particular. Rolul este prezentat deci ca un model comportamental, ca ansamblul expectanţelor culturale (normative) asociate unui status dat. *În abordarea interacţionistă*, rolurile sunt înţelese ca fiind regularităţile comportamentale care rezultă din interacţiunile sociale. De aceea, aspectele conduitei de rol precum procesualitatea, dezvoltarea şi caracterul său creativ sunt mai bine evidenţiate în cadrul acestei perspective. Regularităţile comportamentale observate sunt acelea care dau naştere expectanţelor comportamentale ale membrilor unui grup social şi nu invers.

Diferenţele de accent dintre cele două abordări teoretice pot explica existenţa a *două categorii de roluri familiale*: cele care pot fi deduse din expectanţele culturale asociate unor statusuri şi cele care nu pot fi derivate din acestea. Primele sunt mai puţine la număr, deşi extrem de importante, de exemplu: rolurile de gospodină şi cel de îngrijire a copiilor sunt de regulă asociate cu poziţiile de soţie şi de mamă. Cele din a doua categorie sunt mult mai numeroase, de pildă: rolul de susţinător, agresor, mediator, tiran, supus etc.

Ţinând seama de tipul contextului social în care rolul a fost analizat, perspectiva structuralistă este mai adecvată pentru studiul rolurilor în organizaţii sau în *grupurile formale*, în timp ce interacţioniştii analizează cu predilecţie rolurile din *grupurile informale*, relativ ne-structurate. Familia este „un context privilegiat al studiului rolurilor, din moment ce ea are puternice elemente atât din structurile formale, cât şi din interacţiunile informale" (Nye şi Gecas, 1976, p.6).

Literatura de specialitate sugerează că unele roluri asociate cu poziţiile parentale sau conjugale sunt în curs de schimbare: unele sunt în *ascensiune* (de ex., rolul sexual, reacţional sau cel temperamental), în timp ce altele sunt în *declin* (spre exemplu, cele de rudenie sau rolul de gospodină al femeii). Totuşi, dacă grupul familial şi-a micşorat dimensiunile, familia extinsă devenind nucleară, există studii care prezintă mai nuanţat modificarea raportului dintre grupul conjugal sau familial nuclear şi cel parental, de origine. Acesta există încă la nivel afectiv, nu şi la cel funcţional. Chiar şi în această variantă, coeziunea familiei extinse rămâne destul de puternică (Touzard, 1975).

TEMĂ DE REFLECŢIE

Gândiți-vă și descrieți un alt rol familial în ascensiune și unul în declin.

Susţinând ideea complementarităţii rolurilor familiale masculine şi feminine, Touzard (1975) afirma că echilibrul în cuplu şi în familie este dat de găsirea şi restabilirea în permanenţă a *complementarităţii rolurilor membrilor familiei*. *Echilibrul presupune ca întreaga conduită de rol a unui soţ să corespundă aşteptărilor celuilalt şi invers*. Cu alte cuvinte, în perspectiva unei perfecte complementarităţi, comportamentul de rol al unuia dintre soţi este dedus în întregime şi direct din expectanţele celuilalt, în timp ce lipsa echilibrului antrenează apariţia conflictelor şi neînţelegerilor. Totuşi, echilibrul în cuplul marital rezultă şi din compatibilitatea personalităţilor partenerilor.

Parsons şi Bales au indicat existenţa a altor două tipuri de roluri complementare: *rolul instrumental şi cel socio-afectiv sau expresiv*. Primul este orientat spre scopurile care trebuiesc atinse, liderul instrumental fiind cel care împinge grupul spre realizarea scopurilor. Rolul expresiv asigură coeziunea grupului. Aceste două tipuri de roluri sunt cel mai frecvent asumate în grupurile restrânse, care au de rezolvat o problemă. În contextul familiei, soţul ar apărea ca lider instrumental, în timp ce soţiei i-ar reveni rolul socio-afectiv. Această precizare este însă prea tranşantă, ceea ce face ca distincţia celor doi autori să nu fie întotdeauna operantă. Spre exemplu, soţia îşi poate adeseori asuma roluri instrumentale, în raport cu copiii mici sau cu planurile sale casnice, gospodăreşti.

Un model asemănător, dar mai nuanţat este elaborat de Eagly (1987). Autoarea consideră că rolul atribuit fiecăruia dintre sexe este un ansamblu de aşteptări consensuale funcţionând ca o normă, care ar institui o anumită diviziune socială şi familială a muncii. Aceasta determină bărbatul şi femeia să se comporte în conformitate cu rolurile socialmente atribuite lor. Asemenea lui Bakan, Eagly caracterizează femeile prin predominanţa *trăsăturilor comunitare*, iar bărbaţii ca fiind, în principal, *agentivi*. Preocuparea pentru binele celorlalţi este un aspect al dimensiunii comunitare sau expresive feminine, descrisă în termenii altruismului, grijii pentru ceilalţi şi ai dorinţei de a se simţi la unison cu membrii grupului său. Deşi dimensiunile comunitare şi agentive nu sunt considerate trăsături exclusiv feminine sau masculine, atributele comunitare sunt legate de viaţa domestică, la fel cum trăsăturile agentive sunt legate de sfera publică. Peste tot în lume, femeile consacră familiei mai mult timp decât bărbaţii, întrucât asupra lor cade, în cea mare parte, responsabilitatea creşterii copiilor şi îndeplinirea sarcinilor gospodăreşti. Bărbaţii sunt mai frecvent activi în domeniul public şi în asigurarea resurselor materiale ale familiei. Nu întâmplător, componentele negative ale trăsăturilor stereotipice de personalitate ale femeilor pot fi descrise ca exagerări ale aspectelor comunitare (acestea fiind descrise ca molatece, plângăcioase, uşor de amăgit etc.). În cazul bărbaţilor, caracteristicile negative rezultă din exagerarea aspectelor agentive, din afirmarea exagerată de sine în defavoarea celorlalţi (bărbatul poate fi egoist, ostil, dictatorial etc.), cu întregul lor cortegiu de consecinţe asupra vieţii intime, conjugale şi familiale.

INTREBARE

Potrivit lui Parsons, Bales și Eagly, ce rol își asumă preponderent femeile? Dar bărbații?

VII.2. STRUCTURA ROLURILOR DE GEN CONJUGALE

Rolurile de gen maritale prescriu diferenţierea strictă între ceea ce este „adecvat" şi „inadecvat" pentru bărbaţii şi femeile căsătorite. Astăzi, ele sunt tot mai puţin impuse din exterior, mai puţin elaborate anterior şi, de aceea, mai generatoare de confuzii, neînţelegeri şi conflicte. Repunerea în discuţie a rolurilor prestabilite, patriarhale, a condus la conflictul deschis din domeniul relaţiilor afective dintre bărbaţi şi femei. Aşa cum nota Corneau (2000, p.8), „într-un fel, aveam nevoie de acest război pentru a rupe cu dinamicile perimate care ne hotărau vieţile dinainte. Dar, în acelaşi timp, e clar că orice criză reprezintă un risc".

Pe baza revizuirii literaturii de specialitate, Nye şi Gecas (1976) au identificat mai multe roluri corespunzătoare statusurilor de soţ/soţie și părinte. Acestea sunt cele de susţinător economic, de gospodină, de îngrijire şi de socializare a copiilor, rolul sexual, recreaţional, terapeutic şi de rudenie. În mod tradiţional, munca în gospodărie și rolul de îngrijire a copiilor au fost destinat normativ soţiei, rolul de susţinător economic a fost destinat soţului, iar rolul de socializare a copiilor şi cel de rudenie ambilor. Actualmente, bărbaţii tind să se implice tot mai mult în munca din gospodărie şi în îngrijirea copiilor, în timp ce femeile contribuie tot mai mult la susţinerea economică a familiei.

1-2. *Rolurile de îngrijire şi cel de socializare a copiilor* sunt prezentate împreună, fiind considerate extrem de importante în funcţionarea vieţii familiale şi în atingerea finalităţilor sale. În timp ce *rolul de îngrijire* a copiilor se referă la satisfacerea nevoilor fizice şi psihologice ale copiilor (la menţinerea curată a copilului, la

hrănirea lui, la protejarea de stimulii fizici periculoşi, de experienţele negative etc.), *cel de socializare* vizează dezvoltarea abilităţilor sociale şi psihologice ale copiilor; ambele sunt strâns legate de statutul de părinte.

Sancţiunile acestui rol sunt mai mari decât cele ale rolului de socializare, ceea ce indică faptul că părinţii valorizează mai mult acest rol parental, comparativ cu cel de socializare. În legătură cu *jocul efectiv al acestui rol*, marea majoritate a soţiilor şi o majoritate mai restrânsă a soţilor apreciază că femeile se ocupă mai mult decât bărbaţii de realizarea activităţilor de îngrijire a copiilor. Dar 62% dintre soţi şi 44% dintre soţii au răspuns că cei doi soţi trebuie să aibă responsabilităţi egale în creşterea copiilor (Gecas, 1976). Însă, atunci când problema îngrijirii copiilor a fost fragmentată în sarcini specifice, a apărut o diferenţiere normativă a responsabilităţilor. Soţiile trebuie să fie în primul rând responsabile cu curăţenia, hrana şi satisfacerea nevoilor afective ale copiilor, în timp ce bărbaţii trebuie să asigure în mod egal (după părerea soţiilor) sau primordial (după părerea soţilor) protecţia fizică a copiilor. *Competenţa de rol* nu pare să ridice probleme, din moment ce ambii parteneri tind să se auto-perceapă ca fiind pricepuţi în acest rol. *Tensiunile rolului* de îngrijire a copiilor sunt mai reduse, iar *conflictele dintre părinţi* sunt mai puţin frecvente comparativ cu cele apărute în cadrul rolului de socializare.

În cazul rolului de socializare a copiilor, *definiţia normativă* prevede ca rolul să fie împărtăşit de ambii părinţi, deşi mamei îi revine, şi în acest caz, o mai mare responsabilitate. *Sancţiunile de rol* indică puterea normelor care guvernează comportamentul de rol. Ele sunt aplicate celor care nu reuşesc să joace într-o manieră acceptabilă rolul şi tind să fie aplicate mai curând de soţii şi mai puţin de către soţi. *Conduita acestui rol* rezultă din diferenţele dintre ceea ce ar trebui făcut şi ceea se realizează efectiv. Deşi rolul ar trebui împărtăşit într-o manieră mai egalitară, studiile indică faptul că soţiile acoperă o sferă mai largă a acestui rol. În privinţa *competenţei de rol*, părinţii se autoevaluează, cel mai adesea, într-o manieră pozitivă. *Tensiunile de rol* sunt puternic întărite de credinţa populară conform căreia „Nu există copii răi, ci doar părinţi răi". Această idee, asociată cu lipsa liniilor-ghid ale comportamentului parental produc tensiune şi anxietate la mulţi dintre părinţii îngrijoraţi de performanţele lor în acest rol. În legătură cu gradul de *identificare cu rolul* de socializare, mulţi părinţi consideră astăzi că acest rol aparţine mai ales familiei şi nu altor agenţi educativi, din afara mediului familial. Acest rol creează numeroase *conflicte* între soţi, iar atunci când neînţelegerile apar, soţului îi aparţine de obicei decizia finală prin care e rezolvată disputa (Gecas, 1976).

INTREBARE

Cum diferă tensiunile de rol și conflictele dintre soți între rolul de îngrijire și cel de socializare?

3. *Rolul de rudenie*. Obligaţiunile de rudenie au fost amplu studiate, scopul şi natura lor variind atât între diferitele societăţi, cât şi în interiorul fiecăreia dintre acestea. Lista normelor privind „relaţiile ideale de rudenie", întocmită de Farber (1994, p.196), include: 1. participarea la ritualuri şi ceremonii; 2. promovarea bunăstării membrilor familiei; 3. punerea la dispoziţia membrilor familiei a resurselor personale; 4. încrederea între rude şi 5. maximizarea comunicării.

Cercetările de după 1960 pun în evidenţă faptul că relaţiile de rudenie sunt acum mai slabe şi mai puţin importante decât au fost înainte. Legăturile familiale sunt definite prin intermediul obligaţiilor familiale. De exemplu, Leichter şi Mitchell (1967) defineau legăturile de rudenie prin obligaţiile şi sentimentele de rudenie dintre cei care ocupă statusuri reciproce. 63% dintre subiecţii chestionaţi de cei doi autori recunosc că există puternice obligaţii familiale, cum sunt cele dintre fraţi şi/sau surori, iar 3/4 dintre parteneri (atât soţii, cât şi soţiile) recunosc existenţa sancţiunilor care se aplică în cazul în care ele sunt ignorate.

4. *Rolul de susţinător economic* este unul dintre cele mai bine definite roluri familiale. El implică producerea resurselor materiale necesare satisfacerii nevoilor membrilor familiei. Tradiţional, era rezervat soţului/tatălui, în timp ce astăzi, există expectanţa clară potrivit căreia bărbatul trebuie să-şi asume *cea mai mare parte* a acestei responsabilităţii (Pleck, 1983,1985). Deşi marea majoritate a femeilor sunt angajate profesional, datele atestă că în multe, dacă nu în majoritatea situaţiilor, munca femeii este cel mai adesea privită de ambii soţi ca suplimentară şi nu ca primară sau egală cu cea a bărbatului (Slocum şi Nye, 1976). Mai mult, stima de sine a majorităţii bărbaţilor se bazează, în mare măsură, pe capacitatea lor de a satisface cu succes nevoile economice ale familiei lor, iar dezaprobarea socială în cazul în care nu munceşte este mai puternică în cazul bărbaţilor, decât al femeilor.

5. *Rolul privind realizarea sarcinilor domestice* a fost tradiţional rezervat femeilor. Astăzi, există o normă clară ce indică faptul că femeile trebuie să-şi asume *cea mai mare parte* a responsabilităţilor gospodăriei. Chiar şi atunci când ambii soţi muncesc cu normă întreagă, există expectanţa ca femeile să-şi

asume cele mai numeroase responsabilităţi gospodăreşti. Din moment ce femeile şi-au asumat o parte din rolul de susţinător economic, bărbaţii au fost tot mai mult solicitaţi să participe la sarcinile casnice. Imperativele vieţii economice, afective şi ideea egalităţii sexelor au determinat soţii să se implice în munca domestică, activitatea gospodărească fiind sensibil reabilitată. Riscul de surmenaj pentru soţia care munceşte este evident mai mare, comparativ cu soţia casnică. Practic, bărbaţii au fost nevoiţi să participe la realizarea sarcinilor casnice şi pentru a-şi proteja soţia.

INTREBARE

Cum explicați implicarea în creștere a bărbaților în realizarea sarcinilor domestice?

Deşi *sancţiunile de rol* rămân puternice, atât soţii, cât şi soţiile exprimă sentimente tot mai slab negative faţă de femeile care nu sunt suficient de competente în realizarea acestui rol. Nici unul dintre cele două sexe *nu sunt în mod deosebit de mândre de performanţele lor în jocul acestui rol*. Explicația tine de faptul că aportul bărbaţilor rămâne relativ scăzut, în timp ce femeile (aflate masiv în câmpul muncii) conştientizează timpul adeseori insuficient acordat acestui domeniu. Atât femeile, cât şi bărbaţii raportează rare *conflicte* pe tema activităţii casnice (Slocum și Nye, 1976).

VII.3. ROLURILE DE GEN ÎN DINAMICA VIEȚII CONJUGALE

Există suficiente date pentru dezvoltarea unei teorii referitoare la relaţia dintre dinamica conjugală şi presiunile exercitate de rolurile de gen tradiţionale. Această teorie trebuie să aibă în vedere, pe de o parte, corelaţiile dintre interacţiunile maritale şi rolurile de gen conjugale şi, pe de alta, impactul sancţiunilor de rol în menţinerea conformării la rolul de gen marital. Chiar dacă nu mai sunt la fel de puternice astăzi, condiţionările rolurilor de gen tradiţionale rămân suficient de puternice pentru a mai influenţa sau afecta (mult) conduitele partenerilor maritali/părinţilor. Iată câteva dintre efectele lor cele mai importante:

1. *Condiţionările rolurilor de gen tradiţionale exercită o influenţă negativă asupra relației maritale prin inhibarea dezvoltării şi/sau exprimării anumitor comportamente ale bărbaţilor şi femeilor.*

În cazul femeilor, principalele conduite inhibate sunt:

a. *Comportamentul instrumental sau de rezolvare a problemelor*. Rolul feminin prescrie sensibilitate, subiectivitate, supunere şi dependenţă şi inhibă conduitele de tip instrumental. Atunci când sunt implicaţi într-o discuţie în contradictoriu, soţii şi soţiile tind să facă la fel de multe enunţuri de respingere ale partenerului, dar bărbaţii tind să ofere mai multe soluţii de reconciliere şi rezolvare a problemelor, decât soţiile lor.

b. *Conduita asertivă* constă în apărarea drepturilor personale şi în exprimarea gândurilor, sentimentelor şi credinţelor, într-un mod deschis, sincer, ce nu violează drepturile altor persoane. Rolul de sex feminin favorizează apariţia obedienţei şi a agresivităţii preponderent verbale, non-constructive (Mucchielli, 1974). Cu cât atitudinile de rol de gen marital sunt mai tradiţionale, cu atât comportamentul femeilor-soţii va avea un caracter mai slab asertiv (Scanzoni şi Scanzoni, 1988).

c. *Independenţa matură*. Abilitatea de a gândi şi reacţiona independent este minimalizată de rolul feminin tradiţional. Femeile sunt pregătite să joace rolul de persoană supusă şi să accepte atitudinea dominatoare a soţului. Acest „antrenament" interferează cu dezvoltarea în cuplu a relaţiilor egalitare și independența la vărsta adultă.

APLICAŢIE

Analizați cum afectează conduitele inhibate de mai sus femeile și bărbații.

În cazul bărbaţilor, principalele comportamente inhibate sunt:

a. Expresivitatea emoţională. Există studii ale interacţiunii maritale care indică faptul că, în medie, soţii sunt mai puţin expresivi emoţional în relaţia cu soţia lor, decât invers. Studiile asupra orientării rolului de sex la bărbaţi au condus la concluzia că bărbaţii care sunt mai masculini în orintarea rolului lor gen sunt mai puţin expresivi emoţional, verbal sau nonverbal, comparativ cu cei care se apropie de androginia psihologică (Orlofsky şi Windle 1978; Weitz, 1976).

b. Empatia emoţională este definită prin capacitatea de a simţi ceea ce simte celălalt, în timp ce componenta predictivă se referă la capacitatea de a identifica şi eticheta corect emoţiile şi sentimentele

celuilalt. Dacă în cazul acesteia din urmă nu au fost găsite diferenţe de gen, în cazul empatiei emoţionale, bărbaţii au apărut, în medie, mai slab empatici decât femeile (Mehrabian şi Epstein, 1972). Atât intensitatea, cât şi frecvenţa experienţelor emoţionale sunt mai scăzute la bărbaţi.

c. Dependenţa matură. Abilitatea de a căuta şi de a rămâne deschis faţă de suportul emoţional, fizic şi/sau financiar este o caracteristică puternic inhibată în cadrul rolului de gen masculin. Bărbaţii sunt mai puţin dispuşi să apeleze la rolul terapeutic al soţiei, decât invers. De asemenea, bărbaţii sunt condiționați să devină în cadrul mariajului dominatori, iar femeile supuse.

2. *Condiţionările rolurilor de gen tradiţionale favorizează dezvoltarea şi exprimarea unor atitudini şi comportamente disfuncţionale.*

În cazul femeii, din această categorie fac parte:

a. *Cicăleala* – tendinţa femeilor/soţiilor de a corecta sau de a se plânge de comportamentul soţilor lor este mai puternică decât în cazul bărbaţilor (Komarovsky, 1976). Condiţionările rolului feminin şi consecinţele sale (inhibarea conduitei afirmative şi a independenţei) favorizează dezvoltarea la femei a nemulţumirii excesive, a reproşurilor şi a cicălelii.

b. *Exercitarea unei presiuni psihologice* asupra partenerului este condiţionată de rolul de sex feminin. În unele studii asupra rezolvării conflictelor maritale s-a observat faptul că soţiile exercită o presiune emoţională mai ridicată asupra soţului decât invers şi tind să se opună eforturilor lui conciliatoare (Raush şi colab., 1974). Ele sunt mai puţin dispuse să-şi înfrâneze descărcarea emoţională, chiar dacă soţul se oferă să discute deschis şi constructiv problema.

În cazul bărbatului, din această categorie fac parte:

a. *Comportamentul pasiv-agresiv*, în mod deosebit amânările, întârzierile şi uitările lipsite de consideraţie (a zilei de naştere sau a aniversărilor), reflectă anumite atitudini derivate din condiţionările rolului de sex masculin. Conform uneia dintre acestea, principala responsabilitate în cuplu şi în familie este aceea de a munci şi câştiga, orice altceva având o mai mică importanţă.

b. *Violenţa fizică* este favorizată în cadrul rolului de sex masculin. Potrivit părerii lui Straus (1976), violenţa soţului asupra soţiei este legitimată de normele culturale cu privire la rolul de gen masculin. Nu întâmplător, la data la care Straus şi-a publicat studiul, în unele state americane soţul mai dispunea de imunitate în faţa legii în scopul prevenirii tentativelor soţiei de a-i intenta procesul de divorţ. Coleman (1980) a investigat atitudinile bărbaţilor violenţi cu soţiile lor sugerând că, aceştia consideră că un bărbat trebuie să fie puternic şi dominator, superior şi de succes. Adesea, bărbatul recurge la violenţă atunci când nu mai face faţă sentimentelor de inadecvare, în scopul de a se asigura că cel puţin în domeniul marital mai deţine puterea şi controlul.

TEMĂ DE REFLECŢIE

Pornind de la condiționările rolurilor de gen tradiționale, comentați afirmația lui Leleu (2003, p. 150-151) formulată în limbajul tipic jungian: „fiecare sex trebuie să năzuiască a-şi dezvolta polul deficitar: la femeie, animus, la bărbat, anima. În această perioadă de tranziţie, redozările care sunt în curs nu au dus încă la un bun echilibru… În viitor, femeia şi bărbatul, continuând să evolueze, se vor raporta altfel unul la celălalt şi vor sfârşi prin a găsi un echilibru cu adevărat fericit”.

3. *Condiţionările de rol de gen tradiţional inhibă dezvoltarea şi/sau exprimarea anumitor forme de comportament parental la ambii părinţi şi, concomitent, favorizează unele interferenţe cu metodele educative constructive.*

a. În cazul mamelor, comportamentele inhibate sunt, mai ales, cele din registrul *disciplinei* şi *autorităţii parentale*. Nye şi colaboratorii săi (1976) arătaseră că soţii de ambele sexe se aşteaptă ca mamele să aibă mai puţine responsabilităţi în disciplinarea copiilor şi învăţarea acestora să-şi asume responsabilităţi. Totuşi, atunci când a fost examinat comportamentul efectiv jucat, s-a constatat că mamele intervin mult în acest domeniu, deoarece îşi petrec mai mult timp cu copiii, comparativ cu soţii lor. Această diferenţă dintre expectanţele de rol şi jocul de rol poate indica faptul că multe mame îşi pot asuma aceste responsabilităţi pentru care nu se simt suficient de pregătite. În privinţa disciplinei, răspunsurile copiilor indică faptul că pedepsele sunt cel mai adesea aplicate de taţi şi mai puţin de mame, iar numărul cerinţelor formulate de mame este mai mic (Shepard, 1980). Impactul negativ al expectanţelor de rol de gen asupra stilului educativ matern conduce la accentuarea supraprotecţiei şi supracontrolului. Chiar şi atunci când femeile sunt implicate

profesional ele pot privi rolul lor social ca fiind secundar celui matern. În plus, dacă femeile sunt încurajate să fie supuse în relaţia cu soţul lor, ele pot fi tentate să exercite prea multă putere în raport cu copiii.

b. Principalele comportamente paterne inhibate de expectanţele de rol de gen sunt cele ţinând de *expresivitate* şi *grija faţă de celălalt.* Stilul educativ patern tinde să fie accentuat de condiţionările rolului de gen tradiţional în direcţia rigidităţii şi autorităţii excesive. Bărbaţii sunt recompensaţi direct sau indirect pentru conduita lor care impresionează şi generează teamă, inclusiv atunci când ceilalţi sunt proprii lor copii. Britton şi Britton (1971) sugerau că, în general, copiilor le este mult mai teamă de taţii lor decât de mame, iar în studiul lui Shepard (1980), copiii consideră că respingerea şi rigiditatea paternă sunt mai puternice decât variantele lor materne, că taţii sunt mai puţin iubitori, susţinători sau protectori, comparativ cu mamele.

În dinamica rolurilor de gen familiale, inhibarea autorităţii rolului matern şi exagerarea autorităţii şi rigidităţii rolului patern se întăresc reciproc în cadrul unui *pattern circular*. Deşi tot mai mulţi bărbaţi tind să fie nemulţumiţi de rolul lor de „părinte rău" şi să-şi dorească o mai mare apropiere emoţională de copiilor, evitarea efectelor presiunilor de rol de gen nu este chiar atât de facilă.

TEST DE AUTOEVALUARE

1. În contextul familiei, soţul își asumă un rol socio-afectiv, în timp ce soţia își asumă rolul instrumental.
a. Adevărat
b. Fals

2. Rolul terapeutic al soților se referă la ascultarea problemelor partenerului, la oferirea siguranţei, susţinerii, afecţiunii şi la oferirea ajutorului în rezolvarea problemelor sale.
a. Adevărat
b. Fals

3. Condiționările rolurilor de gen tradiționale conduc la inhibarea următoarelor comportamente masculine:
a. Independența matură
b. Expresivitatea emoțională
c. Dependența matură
d. Comportamentul pasiv agresiv
e. Empatia emoținală
f. Violența fizică

Bibliografie obligatorie

Turliuc, M.N. (2004). *Psihologia cuplului şi a familiei*. Iași: Performantica, 248 pg., ISBN 973-7994-80-9.

Bibliografie suplimentară

Ciupercă, C. (2000). *Cuplul modern – între emancipare şi disoluţie*, Bucureşti, Editura TIPOALEX.
Mitrofan, I., Ciupercă, C. (1998). *Incursiune în psihosociologia și psihosexologia familiei*, București: Edit Press Mihaela.
Turliuc, M.N. (coord.). (2014). *Gen și diferențe de gen în studii empirice*, Iași: Institutul European, 300 pg, ISBN 978-606-24-0049-1.
Turliuc, M.N. (coord.). (2013). *Gen, muncă, familie și schimbare*, Iași: Institutul European, 300 pg., ISBN 978-606-24-0012-5.

Resurse on-line pentru cursanţi

Vasile, D.L. (2005). Introducere în psihologia familiei și psihosexologie, http://www.luciantrasa.ro/doc/psihologiafamiliei.pdf

Unitatea de învățare 8
VIII. AUTORITATEA ȘI PUTEREA ÎN CUPLUL CONJUGAL

Viaţa familială constă în mare măsură în a oferi şi a primi. Dar cine şi cât oferă? Cine şi cât primeşte? Cine decide şi cine execută? Aceste aspecte sunt reglate prin procesul negocierii (adesea implicite), iar autoritatea şi puterea sunt în mod intim implicate în acest proces. Într-adevăr, cele două concepte sunt „cheia" înţelegerii şi explicării relaţiilor familiale. Care este, mai întâi, distincţia dintre autoritate şi putere?

VIII.1. FENOMENUL AUTORITĂȚII ȘI PUTERII

„Autoritatea" circumscrie o gamă largă de conduite şi raporturi sociale. Înţelesul termenului variază între două limite: *„recunoaşterea şi respectul liber consimţit al unui comandament şi/sau al unei valori" şi „supunerea necondiţionată faţă de autorităţi, oricare le-ar fi baza legală sau îndreptăţirea morală"* (Bourceanu, 1985, p.23). În perspectiva interacţională, autoritatea este percepută ca relaţie de influenţă, comunicare şi schimb reciproc, din care nu pot lipsi tensiunea, conflictul, contradicţia. Atributele personalităţii se modifică sensibil în raport cu datele contextului situaţional. În perspectiva psihosociologică, persoanele devin actori în situaţie, personaje care joacă roluri sociale determinate, iar autoritatea, ataşată rolului şefului, se constituie ca *leadership.* Aşadar, ca fenomen social, ***autoritatea*** *semnifică dreptul de a comanda, de a impune ascultarea sau spiritul de ordine care se instituie în orice colectivitate umană, inclusiv în cea familială*. Autoritatea nu aparţine exclusiv unuia dintre soţi, ci fiecăruia dintre ei, în funcţie de rolurile socialmente atribuite şi de competenţele lor în diferitele domenii ale vieţii familiale. Raportul de autoritate variază, întotdeauna, de la o familie la alta.

Autoritatea poate fi de numeroase tipuri: normală (funcţională) sau patologică (disfuncţională), autocratică (a conducătorului sau monarhului absolut) sau democratică, de tip arhaic sau modern, epistemică (autoritatea celui care ştie) sau deontică (autoritatea care decurge din „funcţie") etc. Oprindu-se la ultimele două forme ale autorităţii, Ciupercă (2000, p.61) aprecia că, în familia patriarhală, „autoritatea bărbatului asupra femeii este mai mult deontică decât epistemică, neînţelegându-se de aici că aceasta din urmă îi lipseşte". Egalizarea raportului dintre bărbat şi femeie, produsă semnificativ în ultimele decenii, s-a realizat şi în planul autorităţii lor familiale.

INTREBARE

Cum a afectat egalizarea raportului dintre sexe exercitarea autorității femeii și bărbatului în mediul familial?

Aflate într-o corelaţie intimă cu autoritatea, relaţiile structurale ale puterii în cuplu şi în familie sunt numite organizări ale puterii acestora. *Distribuţia puterii* în familie poate fi extrem de diversă, fiind capabilă să se exprime într-o multitudine de modalităţi. Funcţionarea efectivă a puterii este asemănătoare celei a gramaticii vorbirii: ea face posibile conversaţiile ordonate, dar nu prevede conţinutul lor. Ea nu oferă reguli care să determine ceea ce poate sau trebuie să fie spus în diferite contexte. În plus, indivizii nu trebuie să cunoască regulile gramaticale pentru a se putea exprima corect. În mod analog, structura puterii familiale asigură, într-o anumită măsură, potenţialele aranjamente ordonate ale puterii familiale într-o unitate dată (Sprey, 1975).

Puterea poate fi privită ca atribut al indivizilor sau relaţiilor. În ambele cazuri, ea implică asimetria. Ca noţiune relaţională, puterea dobândeşte proprietăţi sistemice. În acest sens, ea este definită prin *abilitatea de a influenţa direcţia sau rezultatele acţiunii în desfăşurare a unei alte persoane sau grup.* În teoria câmpului, puterea este înţeleasă atât ca potenţial al modificărilor comportamentale, cât şi ca exercitare a controlului sau a puterii în scopul producerii unei schimbări (comportamentale) dezirabile. Dar utilizarea puterii ridică problema disponibilităţii anumitor resurse, a deciziei de a le folosi, a condiţiilor în care puterea este utilizată şi a costurilor ei.

Formulată iniţial de Wolfe şi, ulterior, de Blood şi Wolfe, *teoria resurselor* a fost puternic influenţată de lucrarea lui Herbst asupra inegalităţii familiale. Ea reprezintă o variantă a teoriei schimbului, focalizată asupra resurselor. Acestea sunt definite prin tot ceea ce un membru al familiei îi poate oferi altuia, în scopul împlinirii nevoilor şi scopurilor sale. Cei care dispun de mai multe resurse pe care le utilizează pentru satisfacerea nevoilor celorlalţi membri ai familiei deţin şi mai multă putere. Indivizii care doresc să ajungă la resurse trebuie

să accepte exercitarea puterii. Viaţa maritală şi familială presupune atingerea anumitor obiective, relaţiile persistând atâta timp cât raportul dintre costuri şi beneficii este considerat acceptabil sau favorabil de ambele părţi.

Ce fel de resurse sunt utilizate în cadrul familiei? Resursele generale disponibile - menţionate de autorii teoriei - sunt: venitul, nivelul educaţiei şi statutul profesional. Alte resurse utilizate în cadrul unităţii familiale pot fi: atractivitatea fizică, iubirea, afecţiunea, compasiunea, puterea fizică, atenţia etc. Puterea fizică, de pildă, reprezintă posibilitatea de a abuza de o altă persoană (bărbatul de soţia lui, părinţii de copiii sau, invers, copiii de părinţii în vârstă). Puterea fizică superioară a bărbaţilor şi obligativitatea satisfacerii nevoilor sexuale ale acestora nu sunt însă relevante în distribuţia puterii din cadrul contextelor culturale care *interzic* bărbatului dominaţia fizică asupra soţiei sale sau supunerea necondiţionată a acesteia dorinţelor sexuale ale soţului.

APLICAŢIE

Gândiți-va la cuplul dvs. actual și analizați cinci resurse proprii și cinci ale partenerului pe utilizați în diadă sau în familie.

Distribuţia puterii în familie este dictată nu numai de resurse, ci şi de alţi factori sociali. Normele şi valorile ideologiei tradiţionale sau egalitare sunt un bun exemplu în acest sens. În primul caz, bărbatul poate aştepta mai mult respect şi consideraţie în virtutea simplului fapt că este bărbat şi, deci, „capul" familiei. În cadrul ideologiei tradiţionale, cel mai adesea, femeia consideră că bărbatul „are dreptul" să exercite puterea şi, prin urmare, ea are „datoria morală" de a-i accepta dominaţia. Acesta nu înseamnă că femeia nu a exercitat întotdeauna o influenţă subtilă, dar extrem de puternică.

Din perspectiva *abordării existenţialiste*, toţi indivizii şi toate relaţiile se confruntă cu slăbiciunile, durerea, tristeţea sau cu serioase dileme existenţiale. Orice individ, inclusiv cel mai competent şi mai plin de succes, este *un amalgam de semnificativă putere şi de semnificativă slăbiciune.* Managementul acestor slăbiciuni este o sarcină dificilă şi chiar atunci când există cele mai bune intenţii şi mai intense eforturi, rezultatul poate fi un eşec. În căsătorie, întâlnirea celor doi indivizii care constituie sistemul marital va da naştere *unui pattern de putere şi slăbiciune, pornind de la resursele personale ale celor doi parteneri, de la domeniile în care ei se dovedesc a fi competenţi – în care îşi exercită puterea – şi de la slăbiciunile şi domeniile pentru care competenţele le lipsesc*.

Câmpul experienţelor comune, împărtăşite de cei doi soţi, poate fi descris în termenii tăriei şi slăbiciunii. Un cuplu nu reuşeşte să funcţioneze la fel de competent în toate rolurile sale familiale. Teoria existenţialistă, ca şi cea a conflictului, susţine că toate cuplurile se confruntă cu serioase probleme. Calităţile şi competenţele personale sau cele ale cuplului pot genera probleme neaşteptate, ca atunci când o persoană se focalizează excesiv asupra uneia din competenţele sale, în defavoarea altora şi a slăbiciunilor sau lipsurilor proprii. O mamă, care poate fi extrem de competentă ca părinte, poate deveni (în virtutea legii întăririi) supraimplicată în rolul său maternal, în dauna altor roluri (poate neglija nevoile sexuale ale soţul sau poate fi mai puţin interesată de aspectul ei fizic); un cuplu, care este deosebit de capabil să realizeze managementul familial, poate deveni excesiv de interesat de domeniul economic familial, în dauna altor roluri pe care cei doi soţi ar trebui să le realizeze, de exemplu, conceperea sau educarea propriilor copii. Mai binele este şi în acest caz duşmanul binelui. Perspectiva existenţialistă atrage atenţia asupra faptului că şi atunci când un cuplu a reuşit să-şi ia în stăpânire şi să-şi controleze propriile slăbiciuni, anulându-le, noi fisuri sau probleme pot oricând să apară.

VIII.2. DISTRIBUŢIA PUTERII ÎN CUPLUL CONJUGAL

Relaţiile structurale observabile ale puterii în cuplu şi în familie sunt numite organizări ale puterii acestora. Distribuţia puterii în familie poate fi extrem de diversă, fiind capabilă să se exprime într-o multitudine de modalităţi. Puterea poate fi privită ca atribut al indivizilor sau ale relaţiilor. În ambele cazuri ea implică asimetria. Ca noţiune relaţională, puterea este definită prin *abilitatea de a influenţa direcţia sau rezultatele unei acţiuni în desfăşurare a altcuiva*. Utilizarea puterii ridică problema disponibilităţii anumitor resurse, a deciziei de a le utiliza, a condiţiilor în care puterea este utilizată şi a costurilor ei.

Herbst a propus o metodă de analiză obiectivă a distribuţiei puterii în cuplul şi în familia din mediul australian. Este vorba de un chestionar (intitulat "O zi petrecută acasă"), aplicat unui număr foarte mare de copii de la 10 la 15 ani, pe tema vieţii în familie. Obiectivul era acela de a şti cine ia deciziile în diverse

probleme şi dacă acestea induc creşterea tensiunii. Utilizând această metodă şi adaptând chestionarul pentru a fi aplicat în Franţa, Hubert Touzard (1975) a ajuns la rezultate asemănătoare în ceea ce priveşte gestionarea puterii în diferite structuri familiale.

Din punctul de vedere al deciziilor luate şi al acţiunilor realizate în familie, H. Touzard (1975) distinge următoarele structuri ale autorităţii şi puterii:

- *Autonomia soţului*. Soţul ia toate deciziile şi acţionează singur. Structura este de tipul **BdBa** (soţul, bărbatul decide şi tot el acţionează).
- *Autonomia soţiei*. Soţia ia toate deciziile şi tot ea acţionează, deci o structură de tip **FdFa**.
- *Autocraţia soţului*. Soţul ia deciziile, iar soţia le execută. Structura este tip **BdFa**.
- *Autocraţia soţiei*. Soţia ia deciziile şi soţul le execută. Structura este tip **FdBa**.
- *Conducerea soţului*. Soţul ia deciziile, iar execuţia este repartizată între soţ şi soţie. Structura este de tip **BdAa** (soţul decide şi ambii acţionează).
- *Conducerea soţiei*. Femeia ia deciziile, iar execuţia este împărţită între soţ şi soţie. Structură de tip **FdAa**.
- *Diviziunea sincretică a rolurilor după decizia comună, soţul având responsabilitatea principală a acţiunii*. Structură de tip **AdBa**.
- *Diviziunea sincretică a rolurilor după decizia comună, soţia având responsabilitatea principală a acţiunii*. Structură de tip **AdFa**.
- *Cooperarea sincretică în decizie şi acţiune.* Structura este tipul **AdAa**.

Studiul statistic al tensiunilor intra-conjugale şi intra-familiale în funcţie de tipul structurii deciziei şi acţiunii evidenţiază următoarele concluzii: 1. Formaţiunile în care unul dintre soţi impune celuilalt deciziile sale, celălalt fiind considerat executant/sclav (Bd Fa, Fd Ba, BdAa, FdAa), produc cele mai mari tensiuni şi 2. Structura cooperării complete (AdAa) este aceea în care tensiunea este medie, celelalte fiind caracterizate printr-o tensiune scăzută. Minimum tensiunii indică slaba funcţionare a cuplului, fragilitatea unităţii conjugale. El se datorează indiferenţei faţă de celălalt, refuzului sau sărăciei comunicării conjugale.

Familia actuală se caracterizează printr-o tot mai mare flexibilitate a relaţiilor de putere, în contextul general al unui egalitarism reclamat şi, din ce în ce mai mult, pus în practică (Ciupercă, 2000). Dacă în cuplul tradiţional decizia aparţinea prin excelenţă bărbatului, variaţiile fiind date de implicarea în acţiune a celor doi soţi, actualmente femeia participă tot mai mult şi la procesul de luare a deciziilor. Contribuţia celor doi parteneri rămâne însă relativ inegală, existând întotdeauna tendinţa unuia dintre soţi de a-l domina pe celălalt (aşa cum se întâmplă în orice altă diadă). De altfel, ideea de egalitate nu poate anula diferenţele interindividuale, competenţele diferite sau complementaritatea rolurilor maritale.

Analiza structurii de putere în cuplu poate fi aprofundată prin luarea în considerare a regiunilor în care este divizat câmpul familial. Câmpul este simetric (polii simetriei fiind regiunile domestice ale soţului şi soţiei) şi polarizat în jurul rolurilor de sex maritale. Regiunile sunt în număr de şase (Touzard, 1975):

- *Regiunea domestică a soţului*, care cuprinde activităţile din casă ce sunt parte din domeniul quasi-exclusiv al soţului/tatălui, include activităţi precum: micile reparaţii din gospodărie, grădinăritul, micile reparaţii auto etc.
- *Regiunea domestică a femeii* regrupează toate activităţile care sunt lăsate în casă la iniţiativa şi execuţia femeii/mamei, cum ar fi: procurarea alimentelor şi pregătirea hranei, curăţenia casei, spălatul rufelor etc.
- *Regiunea domestică comună* cuprinde activităţile în care se implică ambii soţi: decorarea casei, plata facturilor curente, instalarea aparatelor electro-menajere etc.
- *Regiunea copiilor* vizează activităţile parentale de control, supraveghere, îngrijire a copiilor.
- *Regiunea economică* priveşte gestiunea bugetului, realizarea economiilor, a împrumuturilor, plata dobânzilor, a impozitelor etc.
- *Regiunea relaţiilor sociale şi a timpului liber* vizează relaţiile amicale sau angajamentele sociale, alegerea vacanţelor şi modul de petrecere a timpului liber etc.

APLICAŢIE

Analizați care din structurile de putere de mai sus sunt folosite în familia dvs. de origine și în cea de procreare în fiecare din regiunile câmpului domestic. Meditați asupra asemănărilor / deosebirilor identificate.

Participarea soţilor în cadrul acestor regiuni este diferenţiată, în sensul că, în interiorul fiecăreia dintre ele, dominarea funcţională a unuia sau altuia dintre soţi este diferită. O structură generală de tipul BdBa (bărbatul decide-bărbatul acţionează) va dezvolta regiunea domestică a soţului, o structură de tip FdFa va extinde regiunea domestică a soţiei, iar o structură în care ambii soţi decid şi acţionează (AdAa) va lărgi regiunea relaţiilor sociale şi a timpului liber. Cuplul normal îşi diferenţiază structurile de decizie şi acţiune în funcţie de regiunile domestice (genurile de probleme), extensia aceluiaşi tip de structură la ansamblul câmpului semnalând o rigiditate anormală sau o intenţie deliberată, ne-realistă.

Schema regiunilor domestice şi a deplasării soţilor în câmpul familia

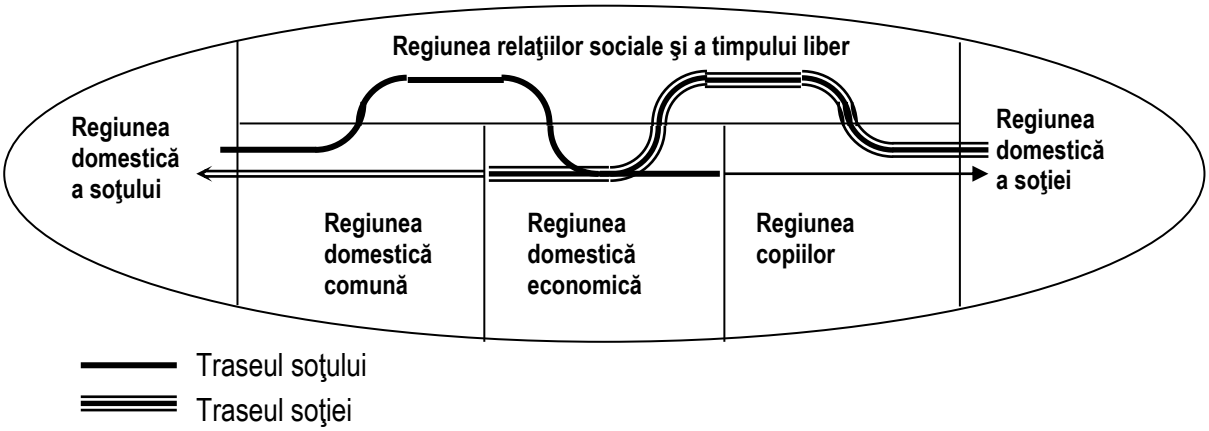

Schema descrie un modelul cultural general al participării celor doi soţi în cadrul regiunilor domestice. Din ea rezultă faptul că deplasarea soţilor în câmpul familial este diferită:

- Soţul, participă în mod aproape egal la patru regiuni: regiunea domestică personală, de regiunea comună domestică, de cea economică şi a relaţiilor sociale şi a timpului liber. În mult mai mică măsură, soţul se implică în regiunea copiilor şi, în fine, în regiunea domestică a soţiei.
- Soţia, stăpână în regiunea sa, intervine, în continuare, în mare măsură în regiunea relaţiilor sociale şi a timpului liber, ulterior în cea a copiilor, în regiunea economică, în cea comună şi, în sfârşit, se implică mai puţin în regiunea domestică a soţului.

Cuplurile în care se păstrează o viaţă afectivă pozitivă, intensă sunt, cu siguranţă, acelea care desfăşoară activităţi bogate şi satisfăcătoare, dincolo de munca mundană obligatorie, plasată în plan secund. Atunci când are loc creşterea participării soţului în câmpul familial, acesta se implică mai întâi în regiunea copiilor şi apoi în activităţile domestice ale femeii. Sporirea participării femeii se realizează mai întâi în domeniul economic, apoi în cel al activităţilor comune şi, în cele din urmă, în cel al activităţilor domestice ale soţului.

TEMĂ DE REFLECŢIE

Analizaţi următoarea afirmaţie: "Aproape orice distribuţie a puterii poate fi funcţională, dacă rezultatul este exprimat în termenii satisfacţiei maritale mutuale" (J.M. Lewis, 1986). Căutaţi argumente pro sau contra acestei idei.

În fine, trebuie subliniat şi faptul că îmbătrânirea are efecte importante asupra structurii puterii familiale, din moment ce trecerea timpului afectează diferit membrii familiei. Spre exemplu, copiii deveniţi adulţi dobândesc mai multă putere în raport cu părinţii lor, devenind chiar dominanţi în familia lor de origine. Schimbările balanţei puterii între cei doi soţi sunt complicate de efectele diferenţiale pe care îmbătrânirea o are asupra puterii personale a bărbatului şi a femeii.

TEST DE AUTOEVALUARE

1. Puterea semnifică dreptul cuiva de a comanda, de a impune ascultarea sau spiritul de ordine necesar în orice colectivitate umană, inclusiv în cea familială.
a. Adevărat
b. Fals

2. Activitățile țănând de gestionarea bugetului, realizarea economiilor, a împrumuturilor, plata dobânzilor, a impozitelor etc. țin preponderant de:
a. Regiunea domestică a soțului
b. Regiunea domestică a soției
c. Regiunea copiilor,
d. Regiunea domestică comună
e. Regiunea economică
f. Regiunea relațiilor sociale și a timpului liber

3. Conducerea soțului este o structură a puterii în care soţul ia deciziile, iar soţia le execută.
a. Adevărat
b. Fals

Bibliografie obligatorie

Turliuc, M.N. (2004). *Psihologia cuplului şi a familiei*. Iași: Performantica, 248 pg., ISBN 973-7994-80-9.

Bibliografie suplimentară

Ciupercă, C. (2000). *Cuplul modern – între emancipare şi disoluţie*, Bucureşti, Editura TIPOALEX.
Mitrofan, I., Ciupercă, C. (1998). *Incursiune în psihosociologia și psihosexologia familiei*, București: Edit Press Mihaela.
Turliuc, M.N. (coord.). (2014). *Gen și diferențe de gen în studii empirice*, Iași: Institutul European, 300 pg, ISBN 978-606-24-0049-1.
Turliuc, M.N. (coord.). (2013). *Gen, muncă, familie și schimbare*, Iași: Institutul European, 300 pg., ISBN 978-606-24-0012-5.

Unitatea de învățare 9
IX. COMUNICAREA CONJUGALĂ

Comunicarea constituie nucelul relațiilor intime, fundația pe care acestea se clădesc. Ea reprezintă calea prin care oamenii crează și împărtașesc semnificații, iar abilitatea de a comunica este una din cele mai importante deprinderi pe care un individ trebuie să le stăpânească pentru a dezvolta relații intime fericite. De asemenea, abilitatea și dorința de a comunica este unul dintre cei mai importanți factori ai menținerii relațiilor intime.

IX.1. DEFINIȚII ȘI TIPURI DE COMUNICARE

Cercetătorii domeniului familiei afirmă că procesul comunicării ghidează funcţionalitatea cuplului conjugal şi a familiei, iar în contextul problemelor complexe şi a stresului cu care se confruntă familiile societăţii contemporane, acest proces trebuie definit şi înţeles. Ei abordează astăzi comunicarea ca pe un proces prin care familia îşi formează şi structurează relaţiile interpersonale dintre soţi, copii, părinţi-copii şi cele cu membrii familiei extinse etc. Modul de desfăşurare şi organizarea interacţiunilor vor determina caracteristicile psihologice şi sociologice ale sistemului şi ale membrilor săi (Rogers-Millar, 1979, p. 21). Altman şi Taylor (1973) şi, mai apoi, Minuchin (1974) au definit comunicarea maritală ca fiind *procesul prin care un cuplu îşi negociază setul de semnificaţii comune, de înţelesuri împărtăşite.* Burr, Day şi Bahr (1993, p. 234) sugerau că *miezul înţelegerii comunicării familiale este tocmai înţelegerea mesajelor*.

Comunicarea conjugală și familială se referă la împărtășirea informațiilor, ideilor și sentimentelor reciproce, la nivel verbal și nonverbal. Comunicarea este în general constructivă în familiile funcționale, în care schimburile distructive, bazate pe emoții negative sunt evitate sau sunt foarte rar utilizate. În familiile funcționale (Abbot și Meredith, 1988): 1. este utilizată comunicarea eficientă și abilitățile de ascultare, 2. membrii valorizează încrederea, au încredere în ceilalți și sunt de încredere, 3. membrii familiei au o atitudine pozitivă, de susținere reciprocă, membrii familiei învață distincția clară dintre comportamentele bune și cele rele. Principalele puncte tari ale comunicării în cuplurile maritale (fericite *vs.* nefericite) sunt (Olson și Olson, 2000): soții sunt foarte mulțumiți de modul în care comunică unul cu celălalt (90% vs. 15%); partenerul înțelege felul în care se simte cel care comunică (79% vs. 13%), fiecărui partener îi este ușor să exprime ceea ce simte (96% vs. 30%), partenerul are abilități foarte bune de a ascuta (83% vs. 18%), partenerul nu întrerupe (79% vs. 20%). În privința aspectelor problematice ale comunicării în cuplu, Olson și Olson (2000) indicau faptul că soții din ambele grupuri, fericite și nefericite, raportează următoarele dificultăți: dorința ca partenerul să fie mai dispus să vorbească deschis despre sentimentele sale (82%), dificultatea de a comunica partenerului ceea ce își doresc (75%), partenerul nu înțelege ce simte cel ce comunică (72%), partenerul refuză adesea să discute aspectele/problemele (71%), partenerul face comentarii care afectează negativ persoana care comunică (67%).

INTREBARE

Care sunt principalele puncte tari ale comunicării în cuplurile maritale?

Putem vorbi de existenţa a cel puţin *trei tipuri de relaţii de comunicare*, fiecare dintre ele putându-se realiza în cele mai variate modalităţi (amabil sau ironic, agresiv sau aluziv etc.,), în funcţie de locul, situaţia, personalităţile şi obișnuințele lor. Distincţia a ţinut seama de criteriul atitudinilor şi manierelor în funcţie de care se structurează comunicarea. Fiecare poate fi constructivă și funcțională sau distructivă, disfucnțională.

Negarea cererii celuilalt este un prim tip de relaţie de comunicare în care nevoia sau solicitarea celuilalt este respinsă. De exemplu, atunci când soţia îi spune soţului că are o migrenă teribilă, ea aşteaptă din partea lui o anumită îngrijorare şi recunoaşterea faptului că nu arată prea bine. Dacă soţul îi răspunde afirmând că are arul unei persoane în plină formă sau că pare perfect sănătoasă, el îi neagă cu mare brutalitate solicitarea.

Comportamentele simetrice vizează două comportamente identice care apar într-o succesiune de interacţiuni. Spre exemplu, în momentul soluţionării unei probleme cotidiene ambii soţi pot manifesta, concomitent, dorinţa de a domina, de a avea ultimul cuvânt. Într-o altă situație, acest tip de relație de comunicare devine funcțională, ca atunci când la gesturile tandre ale partenrului, celălalt îi răspunde similar.

Comportamentele complementare sunt esenţiale pentru formularea unui răspuns pozitiv la cererea partenerului. În complementaritate, conduitele soților se completează pentru a forma o unitate armonioasă. De aceea, putem afirma că, în general, comportamentele complementare reprezintă un factor al fericirii şi înţelegerii conjugale. În cadrul acestor tipuri de relaţii sunt utilizate diverse strategii ale comunicării, negative sau pozitive, pe care le prezentăm în cele ce urmează.

IX.2. STRATEGIILE COMUNICARII DISTRUCTIVE

Comunicarea ar trebui să fie clară, concisă, precisă şi nu confuză, vagă şi iritantă. Ea poate împiedica funcţionarea sistemului familial atunci când iniţiatorul ei apelează la "mesajul dublu", când urmăreşte să-l pună pe partenerul său într-o poziţie defensivă, când face afirmaţii absolute, supra-generalizatoare, când practică citirea minţii celuilalt ş.a.m.d. Formele comunicării distructive sunt extrem de numeroase, noi propunându-ne să prezentăm câteva dintre cele mai frecvent invocate în literatura de specialitate şi mai des întâlnite în existenţa cuplurilor conjugale.

Dublul mesaj este posibil în condiţiile în care o persoană poate comunica concomitent pe mai multe canale, utilizând diverse coduri. El apare atunci când pe două canale diferite se trimit două mesaje diferite, în acelaşi timp. Exprimarea orală poate fi contrazisă de cea nonverbală şi invers. O serie de teoreticieni ai comunicării consideră comunicarea nonverbală mai puternică decât cea verbală, arătând că oamenii tind acorde o mai mare importanţă mesajului nonverbal, care poate fi mai greu controlat conştient, fiind şi primul decodificat. Oricum contradicţiile dintre mesaje pot produce disconfort, ambiguitate şi nesiguranţă. Dacă o soţie îi spune soţului că se simte minunat cu el, dar, mimic, gestic, pantomimic îi sugerează că este indispusă sau plictisită, această contradicţie îl poate năuci pe soţ, care nu mai ştie ce să creadă. Oricum, în loc să-i răspundă la mesajul verbal, el ar trebui să o întrebe de ce nu simte bine, ce îi displace sau ce şi-ar dori.

APLICAŢIE

Imaginați-vă o situație în care dublil mesaj nu produce ambiguitate sau disconfort.

Punerea celorlalţi într-o poziţie defensivă apare atunci când vorbitorul îşi asumă o atitudine de superioritate sau atunci când adoptă statutul de procuror, judecător sau membru al unui juriu. Vorbitorul se poate autoevalua ca fiind mai inteligent, mai informat cu privire la un subiect ori la viaţă, în general sau poate încerca să-şi ascundă astfel sentimentele de inadecvare şi insecuritate. În nici un caz, el nu consideră că ar fi greşit cu ceva. Persoana pusă în defensivă se concentrează atât de mult asupra mesajului şi a presupusei sale inferiorităţi încât, prima sa reacţie va fi aceea de a se apăra. Gradul ei de deschidere şi receptivitatea sa faţă de persoana "superioară" se va micşora, din moment ce nu primeşte respectul cuvenit (Strong, 1983; Gibb, 1973). Adeseori, întrebarea "de ce?" apare în tonul acuzator. Spre exemplu: "De ce m-ai ignorat la petrecere?" trezeşte reacţia defensiva a interlocutorului.

Suprageneralizarea şi afirmaţiile absolutizatoare pot fi distructive. Suprageneralizarea apare atunci când facem afirmaţii prea largi, de genul "Eşti prea emoţională! Pur şi simplu nu poţi fi raţională. De fapt, aşa sunt toate femeile". Utilizarea cuvintelor "întotdeauna", "tot timpul" sau "niciodată" este frecventă în construcţia propoziţiilor absolutizatoare (spre exemplu: "Niciodată nu ieşim la plimbare" sau "Întotdeauna în camera ta este dezordine"). Observaţiile absolutizatoare ca şi suprageneralizările sunt în mod deosebit distructive atunci când sunt critice şi acuzatoare (Wahlroos, 1983). Partenerul trebuie privit cu sinceritate şi respect, iar defectele pot fi comunicate în lipsa tonului acuzator. În plus, dacă acuzele şi critica făcută sunt exagerate partenerul tinde mai degrabă să fie supărat şi să-şi trăiască resentimentele şi mai puţin să lucreze la îmbunătăţirea relaţiei.

Citirea gândurilor este o sursă frecventă de neînţelegeri în căsătorie, ce apare atunci când partenerii îşi citesc sau "ghicesc" unul altuia gândurile. Ei fac presupuneri cu privire la ceea ce gândeşte şi simte celălalt şi reacţionează doar în funcţie de presupunerile făcute. Aceste interpretări ale sărilor partenerului sunt adesea greşite. Chiar în relaţiile intime, în care partenerii se cunosc foarte bine, este imposibil să fim siguri de absolut orice gând sau stare afectivă. Oamenii se schimbă şi, de aceea, în relaţiile apropiate, procesul de culegere a datelor despre ceea ce simte şi gândeşte partenerul trebuie să fie continuu. Comentariile precum "Păi, nu am crezut că te vei supăra!" sau "De unde să ştiu că vei obiecta?" apar ca urmare a presupunerilor făcute în urma citirii gândurilor partenerului.

Uneori partenerii se aşteaptă să aibă abilitatea citirii gândurilor, dovadă sunt frecventele afirmaţii de genul: "Ar fi trebuit să ştie ce doresc. Nu ar fi trebuit să-i spun eu!", apărute în şedinţele de consiliere şi terapie

maritală. Uneori cei care practică citirea gândurilor pot ajunge la forma extremă în care, ei ajung să nege trăirile partenerului lor, considerând că le înţeleg mai bine decât acesta.

Punerile la punct ale partenerilor vizează confruntările care pot lua forma blamării, atacului şi criticii, cu intenţia de a răni, pedepsi sau de luare a revanşei. Ele favorizează schimburile negative, oferirea/primirea de atacuri şi răniri. De exemplu, soţul îi poate spune soţiei că găteşte foarte prost, iar soţia îi răspunde zicându-i că nu ştie să facă dragoste. De regulă, schimburile negative sporesc nivelul furiei, anulează intimitatea, favorizând evitarea reciprocă. Furia este o "emoţie normală care trebuie exprimată, dar nu prin utilizarea punerii la punct nedrepte a partenerului, prin atac sau acuzaţii gratuite" (Wahlroos, 1983, p.96). Adesea, punerea la punct implică etichetarea partenerului - ca totalitate - într-o manieră negativă.

Puţine probleme pot fi rezolvate constructiv atunci când *nemulţumirile ne-rezolvate din trecut continua să intre în discuţiile prezente*. Vechile nemulţumiri maritale sunt păstrate într-un rezervor imaginar pentru o perioadă mai mare de timp fiind puse în discuţie atunci când persoana crede că ar fi în avantajul ei. În comunicarea constructivă tot ceea ce ţine de trecut este depăşit, lăsat la o parte.

Dacă umorul este bine-venit în relaţiile intime, el permiţând reducerea tensiunii şi anxietăţii, *sarcasmul* reprezintă o armă periculoasă, utilizată în comunicarea interpersonală. Sarcasmul apare atunci când o afirmaţie a cuiva are semnificaţia opusă celei transmise verbal, ea fiind destinată rănirii celuilalt.

Comunicarea tip prelegere este întâlnită la persoanele are au tendinţa de monologa fără să-i permită partenerului să intervină, să adauge vreo informaţie. Persoanele care prezintă această tendinţă trec frecvent de la un subiect la altul, fără întrerupere sau pauză. Ele devin practic imposibil de întrerupt şi pentru că sunt atât de preocupate de ceea ce spun, ignoră mesajele verbale sau nonverbale primite de la celălalt sau ceilalţi.

Critica utilă, constructivă, al cărui obiectiv final este găsirea căilor de îmbunătăţire a comportamentului altcuiva, poate reprezenta o parte importantă a dezvoltării relaţiilor apropiate. Dar, *căutarea defectelor* ţinând de aspectele minore ale unei relaţii şi plângerile continue cu privire la faptele neimportante conduce la consecinţe distructive în interacţiunile umane (Wahlroos, 1983). Acest lucru se întâmplă deoarece pe de o parte nimeni nu este perfect, iar pe de alta, deoarece, oamenii nu reuşesc adesea să distingă ceea ce este cu adevărat important de ceea ce este nesemnificativ. Căutarea defectelor nu creează decât resentimente, rănind sentimentele celuilalt şi favorizând apariţia unui comportament opus celui dorit de către vorbitorul excesiv de critic. De exemplu, soţia îi poate spune soţului că iarăşi a lăsat prosoapele în dezordine la baie, că iarăşi a uitat să cumpere pâine, deşi era datoria lui, că nu goleşte scrumiera după ce fumează etc. Toate acestea sunt însă defecte minore în ansamblul relaţiilor apropiate, iar repetarea defectului nesemnificativ nu provoacă, în nici un caz comportamentul aşteptat.

APLICAŢIE

1. Construiţi câte un exemplu pentru fiecare strategie distructivă a comunicării în cuplu, similar celor prezentate în curs.
2. Care din strategiile comunicaţionale distructive pot fi recunoscute în următorul mesaj transmis partenerului: "E vina ta că nu stăm de vorbă!"?

IX.3. STRATEGIILE COMUNICARII CONSTRUCTIVE

Comunicarea constructivă reclamă reunirea câtorva condiţii esenţiale, precum: nivelul ridicat de auto-dezvăluire şi de empatie. Cu alte cuvinte, cei doi soţi trebuie să fie dispuşi să se deschidă unul în faţa celuilalt, să comunice ceea ce simt, doresc sau îi nemulţumeşte, de a se prezenta aşa cum sunt şi nu aşa cum ar dori să fie. Empatia se referă la capacitatea de a înţelege universul celuilalt, sensul reacţiilor sale atitudinale sau natura reală a aşteptărilor sale. Mucchielli (1974) adăuga că o altă condiţie importantă este şi abandonarea oricărei atitudini auto-defensive. Acesta înseamnă că noi trebuie să reflectăm la tot ceea ce este adevărat în ceea ce partenerul spune despre noi, să fim dispuşi să conştientizăm în permanenţă noi aspecte ale personalităţii noastre.

În *comunicarea pozitivă* partenerii se respectă reciproc, oferindu-şi unul altuia suportul stimei de sine şi contribuind la dezvoltarea încrederii în propria persoană. Laudele, complimentele şi politeţea sunt astfel implicate în comunicarea pozitivă. Dar, aceasta nu însemnă doar rostirea lucrurilor, aspectelor pozitive ori tratarea persoanei cu admiraţie, ci păstrarea unui raport echilibrat între comentariile pozitive şi cele negative. Atunci când observaţiile negative sunt făcute, ele nu trebuie să ia forma punerii la punct a partenerului sau cea a atacului la personalitatea şi stima lui de sine.

Cercetările asupra fericirii conjugale au arătat că, cu cât ponderea comunicării negative este mai mare în raport cu cea pozitivă, cu atât cuplurile au mai mult tendinţa de a afirma că sunt nefericite. În cuplurile fericite, schimburile pozitive tind să fie preponderente. Din păcate, aspectele comportamentale negative sunt uşor perceptibile. De regulă, vedem mai uşor greşelile persoanelor, acţiunile lor nepotrivite sau eşecurile. Comportamentul adecvat, considerat a fi firesc, este trecut uşor cu vederea, poate şi datorită faptului că este cel "aşteptat". Dar, adulţii, ca şi copii, au nevoie de recompense şi de întăriri pozitive ale comportamentului lor adecvat, pozitiv. Consilierii maritali aud adesea de la clienţii lor întrebări de genul: "Cum pot să laud pe cineva care nu face nimic cum trebuie?". Acest tip de reacţie verbală apare frecvent şi cu privire la conduita copiilor. Or, recunoaşterea progresului şi lauda se pot baza pe îmbunătăţirile comportamentului anterior.

"Întoarcerea celuilalt obraz" poate fi o strategie constructivă, utilizabilă atunci când cineva răneşte, insultă o persoană, care nu acceptă invitaţia la ceartă sau luptă, ci reacţionează în mod rezonabil, spunându-i celuilalt, calmă şi sincer îngrijorată, că poate a făcut ceva care l-a rănit, că regretă şi doreşte să corecteze acest fapt (Wahlroos, 1983, p. 78). Încercarea de a răspunde sincer şi constructiv nu invită întotdeauna la urmarea aceluiaşi exemplu, dar în multe cazuri conflictul este aplanat. "Întoarcerea şi a celuilalt obraz" trebuie să implice o evaluare onestă a propriului comportament, în scopul de a determina în ce grad a contribuit el la insatisfacţia partenerului de dialog.

Nivelarea opiniilor, a punctelor de vedere sau a asperităţilor se poate realiza prin exprimarea deschisă a sentimentelor sau dorinţelor cuiva, fără ca aceasta să ducă la punerea la punct a celuilalt sau la trezirea reacţiei sale defensive. De exemplu, soţul îi spune soţiei "Conduci maşina tare prost!" sau soţia îi poate spune soţului " Când mă urc cu tine în maşină şi conduci atât de repede, îmi este frică!". Cel mai constructiv mod de nivelare a asperităţilor implică utilizarea afirmaţiilor conţinând pronumele personal la persoana I, singular. De exemplu, "Când mă critici în faţa prietenilor, mă simt rănită/rănit". Astfel, ascultătorul poate înţelege foarte corect mesajul şi problema poate fi mai uşor rezolvată (Strong, 1983). Nivelarea declanşează un tip de comunicare care permite le partenerilor să-şi rezolve divergenţele sau conflictele într-un mod productiv, ce conduce la apropierea dintre membrii cuplului.

Tactul este necesar în rezolvarea dificultăţilor apărute în mariaj. El implică "sinceritatea, comunicarea deschisă, respectul arătat partenerului şi grija de a nu-l răni gratuit" (Wahlroos, 1983, p. 170). El necesită empatie faţă de gândurile, sentimentele şi stările motivaţionale ale partenerului sau partenerei, astfel încât să se poată găsi momentul cel mai bun pentru discutarea anumitor aspecte. Tactul nu însemnă înşelarea sentimentelor cuiva sau profitul de pe urma lor. De aceea, tactul nu este un obstacol sau un scut în calea intimităţii ci, dimpotrivă, adevărata intimitate nu se poate dezvolta în lipsa lui.

Feedback-ul de verificare scuteşte comunicarea de multe neplăceri. Pentru a fi efectivă ascultarea trebuie să fie activă, iar feedback-ul de verificare arăta că persoana a ascultat mesajul comunicat în mod activ. El este utilizat atunci când vrem să ne asigurăm că am înţeles corect opiniile, sentimentele sau nevoile vorbitorului şi poate fi exprimat prin enunţuri de tipul "Să vedem dacă te-am înţeles corect…", "Vrei să spui că…", "După cum am înţeles, te simţi…" sau "Ceea ce ai spus tu înseamnă că…". Verificarea a ceea ce spune o persoană indică interesul evident pentru mesajul transmis de ea. Astfel, relaţiile apropiate se dezvoltă mai rapid.

Mângâierile, atingerile fizice sunt necesare în comunicarea constructivă din cadrul relaţiilor intime. Putem afirma că am învăţat arta comunicării atunci când am înţeles că ea nu este doar verbală. Comunicarea nonverbală, contactul fizic direct este cel mai primitiv mod de a stabili contactul cu cineva. El are o funcţie importantă socializatoare şi afectivă.

Dacă aceste modalităţi ale comunicării constructive devin preponderente în raport cu cele distructive, atunci comunicarea îşi dobândeşte adevărata valoare, permiţând buna funcţionare a cuplului şi obţinerea satisfacţiei conjugale şi familiale.

APLICAŢIE

1. Construiţi câte un exemplu pentru fiecare strategie pozitivă a comunicării conjugale, asemănător celor prezentate.
2. Pe care dintre strategiile de mai sus le utilizați mai frecvet în comunicarea dvs. cu partenerul intim sau soțul dvs. ?

TEST DE AUTOEVALUARE

1. Comunicarea maritală reprezintă procesul prin care un cuplu îşi negociază setul de semnificaţii comune, de înţelesuri împărtăşite.
a. Adevărat
b. Fals

2. Punerea celorlalți într-o poziție defensivă vizează confruntările care pot lua forma blamării, atacului şi criticii, cu intenţia de a răni, pedepsi sau de luare a revanşei.
a. Adevărat
b. Fals

3. Strategiile comunicării contructive sunt:
a. comunicarea pozitivă
b. ”întoarcerea celuilalt obraz”
c. nivelarea opiniilor, a punctelor de vedere sau a asperităţilor
d. dublul mesaj
e. tactul
f. feedback-ul de verificare
g. citirea gândurilor
h. mângâierile

Bibliografie obligatorie

Turliuc, M.N. (2004). *Psihologia cuplului şi a familiei*. Iași: Performantica, 248 pg., ISBN 973-7994-80-9.

Bibliografie suplimentară

Ciupercă, C. (2000). *Cuplul modern – între emancipare şi disoluţie*, Bucureşti, Editura TIPOALEX.
Druţă, F. (1998). *Psihosociologia familiei*, Bucureşti: Editura didactică şi pedagogică S.A.
Mitrofan, I., Ciupercă, C. (1998). *Incursiune în psihosociologia și psihosexologia familiei*, București: Edit Press Mihaela.
Mitrofan, I., Vasile, D. (2001). *Terapii de familie*, București: Editura Sper.
Turliuc, M.N. (coord.). (2014). *Gen și diferențe de gen în studii empirice*, Iași: Institutul European, 300 pg, ISBN 978-606-24-0049-1.

Unitatea de învățare 10

X. PARENTALITATEA ŞI RELAŢIILE PĂRINTE-COPIL

Un moment important din viaţa majorităţii adulţilor este acela în care ei devin părinţi. Conceptul de "parentalitate" tinde să se substituie noţiunilor de "maternitate" şi "paternitate", pe care le cosubordonează. Parentalitatea desemnează rolurile sociale (responsabilităţile şi drepturile) părinţilor, indiferent de sexul lor, în raport cu copiii.

X.1. TRANZITIA SPRE PARENTALITATE

Parentalitatea presupune noi sarcini şi o diversitate de potenţiale ajustări care fac ca, tranziţia la statutul de părinte să fie mai problematică decât adaptarea la rolurile maritale şi ocupaţionale. Rossi (1968) a identificat patru caracteristici ale parentalităţii, care explică şi dificultăţile pe care le implică instalarea ei:

- *Presiunile culturale asupra persoanelor căsătorite* de a-şi exercita aceste roluri sunt în continuare foarte mari, mai ales asupra femeilor. Există o considerabilă presiune asupra fetelor şi tinerelor femei de a considera maternitatea ca fiind necesară împlinirii personale şi securizării rolului lor adult.
- Deşi parentalitatea a devenit în mare măsură o chestiune voluntară (în condiţiile dezvoltării mijloacelor contraceptive şi a însămânţării artificiale), ea *poate să apară ca o consecinţă a unui act sexual întâmplător, ne-protejat, care a fost realizat din cu totul alte motive*. Din acest motiv, există în continuare un număr mare de căsătorii care apar ca efect a sarcinilor ne-dorite.
- *Statul parental este relativ irevocabil*. Din momentul în care dobândim acest statut, suntem legaţi de el pe viaţă. Indivizii au devenit mult mai mobili astăzi, ei părăsind mai uşor slujbele nesatisfăcătoare şi chiar mariajele nefericite. Este însă mult mai greu de părăsit statutul de părinte, care nu încetează după divorţul soţilor.
- *Există puţine roluri atât de slab definite precum sunt cele parentale.* Indivizii sunt prin urmare extrem de slab pregătiţi pentru a le pune în act. Pregătirea pentru rolurile parentale este cel mai adesea informală şi sporadică, iar liniile care ghidează interacţiunile dezirabile părinte-copil şi conduita a ceea ce constituie un "bun părinte" sunt vagi.

APLICAŢIE

Analizați caracteristicile parentalității și modul în care se prezintă ele în societatea românească actuală.

Ce fel de schimbări sunt experimentate, cine şi cum le trăieşte? Lucrările privind adaptarea părinţilor în procesul tranziţiei spre parentalitate nu sunt concludente. În lucrările timpurii, tranziţia era prezentată ca fiind problematică, ca o criză "severă", "de mari proporţii", pentru majoritatea cuplurilor studiate (Dyer, 1963; Lemasters, 1957). Hobbs (1968) afirma că, în majoritatea cuplurilor pe care le-a studiat, trecerea la parentalitate este acompaniată de o criză uşoară, în timp ce, studiile mai recente sugerează că trecerea la statutul de părinte nu ar fi acompaniată de nici o criză. Schimbările sunt descrise ca satisfăcătoare, ca având unele efecte recompensatoare, ele putând crea şi unele dificultăţi (Hobbs. şi Wimbish, 1977; Miller şi Sollie, 1980).

După naşterea copilului, în ciuda gratificaţiilor pe care le oferă noul-născut, apar *dificultăţi absolut normale*: inexperimentaţi, părinţii se simt stânjeniţi (un trac normal apare în legătură cu redistribuirea rolurilor în condiţiile trecerii de la diada conjugală la triada în care soţia devine şi mamă, iar soţul şi tată), propria copilărie a părinţilor revine la suprafaţă generând sentimente pozitive, negative sau ambigue, care îşi pun amprenta asupra relaţiilor familiale (amintirile senzoriale cu propria mamă, unele angoase din copilărie, ambivalenţa adolescenţei etc.) sau dificultăţile legate de găsirea propriului loc în constelaţia familială (femeia întreţine cu copilul o relaţie fuzională, din care soţul se poate simţi, uneori, exclus). De la început, tatăl trebuie să stabilească interacţiuni cu copilul şi să sprijine desprinderea mamei de copil, să o ajute în găsirea "bunei distanţe" faţă de acesta.

Dacă majoritatea studiilor nu explicitează tipurile de schimbări care provoacă un stres mai puternic în trecerea la statul de părinte, lucrarea lui Miller şi Sollie (1980) analizează natura schimbărilor de-a lungul a

două dimensiuni: *cea personală* şi *cea maritală*. Într-un studiu longitudinal, asupra stresului normal care însoţeşte tranziţia spre parentalitate, cei doi autori concluzionau că taţii şi mamele trăiesc un stres personal semnificativ mai mare decât în perioada anterioară naşterii copilului, iar mamele şi un stres marital, considerabil sporit.

Mai ales după naşterea primului copil, soţiile percep mai multe schimbări survenite în viaţa lor, comparativ cu soţii lor, atât în dimensiunea personală cât şi în cea maritală (Cooper Harriman, 1983). Însă marea majoritate a acestor modificări sunt apreciate ca fiind pozitive atât de soţii cât şi de soţi. Schimbarea disponibilităţii sexuale a soţiei a fost una din puţinele modificări maritale pe care bărbaţii le raportează ca fiind negative şi dificile. Dar, şi soţiile apreciază în manieră negativă faptul că acordă o mai mică atenţie soţilor lor. Toate celelalte schimbări au fost evaluate pozitiv de ambii soţi. Mai mult, studiul indică faptul că modificările şi ajustările inter-parentale nu survin doar în cursul primului an de viaţă al copilului, ci şi ulterior, de-a lungul copilăriei acestuia. În cazul naşterii următorilor copii, schimbările suferite de părinţi (în planul personal sau marital) nu mai sunt la fel de mari ca în cazul primului copil (Cooper Harriman, 1983). La naşterea următorilor copii, cu excepţia timpului destinat relaţiilor maritale intime, toate celelalte aspecte modificate au fost apreciate pozitiv de ambii soţi. Ajustările necesare sunt mai mici datorită deprinderilor şi abilităţilor pe care soţii le-au dobândit în cadrul experienţei lor cu primul copil.

Un alt aspect studiat al tranziţiei spre parentalitate este cel pe care diverşi autori l-au numit stadiul "lunii de miere". Primele patru până la şase săptămâni de după naşterea copilului au fost numite *luna de miere a noului-născut*. Ea este trăită cu exaltare, în ciuda faptului că implică unele ajustări interpersonale şi adaptarea copilului imaginar la cel real. Miller şi Sollie (1980) au sesizat numărul mic al ajustărilor din perioada imediat următoare naşterii şi creşterea stresului personal la ambii soţi între prima şi a opta lună de viaţă a noului-născut. Acest rezultat susţine ideea potrivit căreia, scurta perioadă de euforie este urmată de o perioadă de profunde ajustări interpersonale.

Adepţii teoriei sistemelor familiale interesaţi de tranziţia spre parentalitate consideră absolut necesară *realizarea distincţiei dintre subsistemul executiv, reprezentat de regulă de părinţi (naturali, vitregi sau substitutul lor), şi cel al copiilor*. Subsistemul executiv este cel care emite regulile, restricţiile, obiceiurile şi practicile educative utilizate în familie. Deciziile şi acţiunile sunt puternic afectate de "mentalitatea" care ia naştere în familie - o parte a ei existând înainte de naşterea copilului.

În momentul intrării copilului în familie, trebuie constituită o linie de demarcaţie clară între subsistemul executiv şi cel al copiilor. Această graniţă include mai multe componente. Mai întâi, ea constă în acţiunile concrete, fizice, prin care copilul este separat de părinţii săi (atunci când este instalat în propria sa cameră sau primul "Nu!" spus copilului atunci când îşi apropie mâna de soba încinsă). Psihologic, această graniţă începe să existe de timpuriu, din momentul în care cei doi parteneri maritali încep să gândească despre ei în termeni de "părinţi", adică atunci când se simt responsabili să creeze reguli şi să se ocupe de socializarea copiilor. O altă componentă a acestei graniţe constă în îndrumarea parentală sau stilul educativ pe care părinţii îl utilizează în scopul influenţării copilului. În fine, graniţa dintre cele două subsisteme familiale se întăreşte atunci când copiii recunosc şi acceptă faptul că părinţii lor au autoritatea sau competenţa de a-i îndruma.

Această graniţă devine foarte clară chiar de la începutul relaţiei părinte-copil. Ea este iniţial în întregime definită de părinţi dar, pe măsura creşterii copilului, este nevoie de unele ajustări, de o anumită permeabilitate a acesteia. Permeabilitatea liniei de demarcaţie dintre cele două subsisteme se referă la gradul în care graniţa sistemului executiv devine selectiv deschisă la informaţiile şi influenţa sistemului copiilor. Din moment ce copii se dezvoltă şi se maturizează, trebuie să li se permită să participe în tot mai mare măsură, la tot mai multe din deciziile care se iau în familie - decizii care, iniţial, reprezentau monopolul exclusiv al părinţilor.

APLICAŢIE

Sintetizaţi principale dificultăţi întâmpinate în tranziţia la statutul parental.

V.2. ÎNDRUMAREA SI AUTORITATEA PARENTALA

Practicile educative utilizate de adulţi variază în funcţie de caracteristicile copiilor cărora le sunt adresate. *Variabila de sex*, spre exemplu, este un factor important care intervine în modificarea comportamentului adulţilor, pedepsele fizice pentru acelaşi tip de comportament fiind mai frecvent utilizate în cazul băieţilor şi mai rar al fetelor. Unele studii indică şi faptul că, avansarea în *vârstă* a copiilor este asociată cu modificarea comportamentului educativ matern, în sensul trecerii de la tehnicile fizice, mai numeroase la vârste mici, la utilizarea metodelor verbale. De asemenea, *trăsăturile de personalitate* şi *manifestările comportamentale* ale copiilor influenţează în mod direct comportamentul parental. Este ceea ce Bell şi Harpers (1977) au numit "efectul copilului asupra adultului".

Trebuie adăugat faptul că, părinţii privesc comportamentul copilului lor dintr-o varietate de perspective. Variaţiile provin atât din apartenenţa la diferitele categorii socio-economice, din diversitatea filozofiilor de viaţă asumate, din motivele, nevoile, aşteptările şi scopurile diferite ale părinţilor, cât şi din amploarea diferenţelor de personalitate dintre copii şi părinţii lor. Toate acestea influenţează practicile educative utilizate de părinţi. Spre exemplu, părinţii aparţinând claselor superioare şi mijlocii valorizează reuşita şcolară, ca mijloc de ascensiune socială, transmiţând copiilor "sindromul de reuşită", în timp ce, aceia aparţinând claselor populare transmit mai degrabă un "sindrom al eşecului", educaţia lor fiind dominată de pasivism şi fatalism (Stănciulescu, 1997).

Dincolo de varietatea comportamentului parental, două categorii de practici au fost mai frecvent analizate: permisivitatea şi autoritarismul. Analizând stilurile educaţionale parentale în funcţie de *gardul de control* şi de *manifestările afective* ale părinţi în relaţia lor cu copilul, Baumrind (1971, 1978, 1991) a clasificat părinţii în cinci grupe: autoritari subiectivi, permisivi, neglijenţi, supraprotectori şi autoritari obiectivi.

Stilul autoritar subiectiv combină controlul puternic, adesea punitiv şi arbitrar (de unde şi atributul de subiectiv), cu nivelul redus al afectivităţii. Părinţii care aparţin acestui stil sunt foarte puţin deschişi informaţiilor sau influenţelor venite dinspre copii. Rolul parental este văzut ca fiind cel al şefului casei, al creatorului de reguli, care disciplinează şi planifică. Părinţii autoritari subiectivi valorizează în mod deosebit obedienţa copiilor şi nu ezită să utilizeze forţa atunci când acţiunile sau ideile copilului sunt în conflict cu ceea ce părinţii cred că este bine. Deşi pot simţi afecţiune pentru copii lor, ea este rar exprimată verbal sau comportamental. Rareori apar şi dialogul sau negocierea, afirmaţiile de tipul: "Fac acest lucru pentru binele tău. Pe mine mă doare mai mult decât te doare pe tine" sau "Vei face acest lucru pentru că aşa spun eu", fiind frecvente.

Consecinţele acestui stil educaţional parental sunt, cel mai adesea, creşterea ostilităţii, stima de sine redusă şi împiedicarea dezvoltării competenţei sociale a copilului (Baumrind, 1978, 1991). El se conformează deciziilor parentale de teama consecinţelor şi nu ca urmare a unei decizii morale bine gândite.

Permisivitatea este opusul stilului autoritar subiectiv, ea combinând un grad scăzut de control parental cu un nivel ridicat al afectivităţii. Graniţele dintre subsistemul parental şi cel al copiilor sunt extrem de permeabile. În această practică educativă, părinţii nu constituie o resursă importantă pentru copil, agenţi activi care să-i formeze sau să-i modifice comportamentul, ei permiţând copilului să-şi regleze, pe cât posibil, singur conduita şi să preia de timpuriu unele dintre sarcinile sistemului executiv.

Deşi părinţii îşi exprimă în mare măsură afecţiunea faţă de copil, pe care-l încurajează puternic în ceea ce întreprinde, lipsa îndrumării parentale, a efortului de control parental, diminuează capacitatea de cooperare necesară în situaţiile sociale. Chiar dacă dispun de un nivel ridicat al stimei de sine, de creativitate şi autonomie, aceşti copii au dificultăţi în a-şi subordona, atunci când este necesar, interesele personale celor ale grupului (Baumrind, 1978).

Neglijenţa parentală este şi mai problematică. Acest stil se caracterizează prin utilizarea limitată, în mică măsură, atât a controlului cât şi a afecţiunii. Este cazul părinţilor centraţi pe propriile lor interese, care "fug" de responsabilităţile lor parentale. Graniţa dintre subsistemul parental şi cel al copiilor este destul de permeabilă dar, acest lucru se datorează refuzului părinţilor de a se implica prea mult în relaţia cu copilul.

Dezavantajele acestui tip de îndrumare parentală rezultă din slaba socializare a copiilor, care nu au o idee prea clară despre regulile familiale. Neglijarea lor este fizică şi psihologică. Prin urmare, copiii ajung să aibă un nivel scăzut al stimei de sine, o capacitate scăzută de conformare la norme, iar afectiv, se află la o mare distanţă de părinţii lor.

Supraprotecţia reprezintă un alt tip de îndrumare parentală, care combină un nivel ridicat al controlului cu o afectivitate ridicată. Ambele dimensiuni ale relaţiei părinte-copil sunt folosite într-o manieră intruzivă, care permite manipularea experienţelor emoţionale ale copilului. Subsistemul parental este foarte puternic, părinţii încercând să manipuleze graniţele dintre subsisteme pentru a obţine subordonarea copilului. De aceea, graniţele subsistemului executiv sunt variabile şi semipermeabile. În scopul obţinerii unei mari coeziuni familiale, părinţii tentaţi să practice supraprotecţia, utilizează un control excesiv şi tind să sufoce copiii cu dragostea lor.

Această strategie educativă favorizează internalizarea problemelor, care se pot manifesta într-un mod negativ prin: depresie, suicid, tulburări de alimentaţie, dificultăţi de realizare a autonomiei la vârsta adultă etc.

Stilul autorizat sau autoritar obiectiv este cel mai adecvat. El combină, ca şi în cazul precedent, un nivel ridicat al controlului cu o puternică afecţiune, dar într-o manieră diferită.

Dacă părinţii autoritari subiectivi caută să obţină mai ales obedienţa copiilor, din care fac o virtute, părinţii autoritari obiectivi încearcă să direcţioneze activitatea copilului dar, nu insistă să obţină obedienţa doar de pentru hatârul lor. Ei utilizează în mod realist restricţiile, explicând copilului (chiar din perioada preşcolarităţii) care sunt raţiunile ce stau la baza concepţiei parentale cu privire la controlul ferm.

Ca urmare a existenţei acestui număr de stiluri educaţionale parentale, cei doi părinţi pot adesea să difere în modul lor de abordare a copiilor. Unele dezacorduri în legătură cu practicile parentale sunt probabil inevitabile, iar diferenţele moderate care apar între cei doi părinţi pot fi benefice în procesul construirii unui *stilul parental unitar şi eficient*. Dar, dacă unul din părinţi înclină, spre exemplu, spre stilul autoritar, iar celălalt spre stilul permisiv, dacă atunci când unul îi interzice copilului să mai deschidă televizorul sau computerul a doua zi, iar celălalt îi va permite să facă acest lucru, "o jumătate de oră - rezonabilă", regulile pe care unul din părinţi încearcă să le fixeze sunt subminate de celălalt. Astfel, graniţa dintre sistemul executiv şi cel al copiilor poate fi serios afectată. Or, este nevoie de o linie fermă de demarcaţie între cele două sub-grupuri în scopul realizării eficiente a îndrumării părinteşti.

Minuchin (1974) afirma că *disfuncţiile apar în familie atunci când legătura maritală nu este cea primară - sursa loialităţii, angajării, alianţei, şi a obiectivelor comune.* În lipsa acestui tip de legătură, nu poate fi construită o strategie parentală unitară. Dacă alianţa parentală lipseşte, copiii pot fi introduşi în conflictul marital sau se pot alia cu unul din părinţi, spre propriul lor beneficiu. De altfel, chiar şi atunci când această alianţă există, unii copii sunt tentaţi să o pună la încercare.

TEMĂ DE CONTROL OBLIGATORIE (3h)

Analizați sintetic principalele stiluri parentale și consecințele lor asupra dezvoltării copiilor. Imaginaţi-vă o familie în care părinţii aparţin unor stiluri parentale diferite: unul stilului neglijent, iar celălalt, stilului parental supraprotectiv. Care ar putea fi consecinţele acestui context al îndrumării parentale asupra dezvoltării copiilor?

X.3. COMUNICAREA IN RELATIILE PARINTI-COPII

Comunicarea este unul din aspectele cele mai importante ale vieţii familiale, ale relaţiilor părinţi-copii şi ale dezvoltării psihice normale a membrilor familiei. Comunicarea verbală se realizează prin intermediul simbolurilor verbale, care permit elaborarea şi transmiterea explicită a unor conţinuturi complexe. În cazul comunicării paraverbale, informaţia este codificată şi transmisă prin intermediul elementelor prozodiei: accent, intonaţie, ritmul şi debitul vorbirii etc. Comunicarea nonverbală se realizează prin intermediul gesturilor, a mimicii, pantomimicii sau a altor comportamente, care mijlocesc transmiterea complexă a unor atitudini ale emiţătorului faţă de contextul interacţiunii (plăcut-neplăcut, confortabil-stresant), faţă de subiectul abordat la nivel verbal (interesant-plictisitor, acord-dezacord), faţă de propria-i persoană (stimă de sine mai ridicată sau mai scăzută) şi faţă de persoana (sau persoanele) cu care comunică (simpatie, antipatie sau indiferenţă).

Mesajul global transmis poate fi analizat la cel puţin două niveluri: 1. cel al conţinutului şi 2. cel relaţional. Nivelul conţinutului este, preponderent, cel al comunicării verbale, al cuvintelor efectiv utilizate. Nivelul relaţional este cel al informaţiilor nonverbale sau paraverbale, care oferă date despre natura relaţiilor

dintre subiecţii implicaţi în actul comunicării, ca şi informaţii suplimentare ce ajută la explicitarea mesajului verbal.

De asemenea, comunicarea poate fi directă sau indirectă. Un părinte îi poate spune, în mod direct, copilului său că nu este îmbrăcat adecvat pentru şcoală. Indirect, părintele poate încerca să transmită acelaşi mesaj, într-o manieră care să aibă mai puţin izul unei confruntări de forţe, întrebând: "Eşti sigur că vrei să porţi această ţinută la şcoală?" sau "De ce nu porţi lucrurile noi pe care tocmai ţi le-am cumpărat? Îţi vin atât de bine!" Dacă mesajele indirecte riscă nu fie înţelese adecvat sau să nu genereze rezultatul scontat, mesajele directe pot favoriza apariţia şi dezvoltarea conflictelor, a schimburilor negative.

Diversele aspectele ale comunicării (verbal/nonverbal/paraverbal, conţinut /relaţional, direct/indirect) se pot întări reciproc sau se pot opune unul altuia. Dacă verbalul şi paraverbalul se desfăşară întotdeauna simultan, comunicarea nonverbală poate să le anticipeze şi să le succeadă, să fie simultană sau să compenseze lipsa lor – cum vom vedea în cele de mai jos. Comunicative pot fi şi spaţiul pe care-l ocupăm, distanţele la care ne plasăm faţă de interlocutor sau relaţiile pe care le stabilim cu cei din jur.

INTREBARE

Care sunt principalele tipuri ale comunicării utilizate în comunicarea părinte-copil?

Câteva din *funcţiile* mai importante pe care comunicarea le îndeplineşte în cadrul relaţiilor dintre părinţi şi copii sunt următoarele:

1. ***Comunicarea asigură funcţionarea sistemului familial***. Prin intermediul ei sunt definite rolurile părinţilor şi cele ale copiilor, graniţele dintre subsistemul parental şi cel al copiilor, structura puterii şi strategiile educaţionale şi de control folosite în familie etc. Aceste definiţi vizează comportamentul aşteptat şi autoritatea atribuită fiecărui membru al familiei în parte. Structurile comunicării dezvoltate în familie pot afecta pozitiv sau negativ comportamentul copilului, stilurile educaţionale, relaţiile părinţi-copii şi sistemul familial în ansamblul său.
2. ***Comunicarea are funcţia de susţinere şi suport***. Iubirea este exprimată în familie verbal sau nonverbal. Acest tip de comunicare constructivă exercită o influenţă pozitivă asupra legăturilor familiale şi asupra dezvoltării stimei de sine a membrilor grupului familial. Cuvintele sau comportamentul părinţilor şi copiilor pot comunica respect, încredere şi iubire. Comunicarea negativă, în forma căutării defectelor, a sarcasmului, a punerii celuilalt în defensivă, a dublului mesaj etc., neagă această funcţie, contribuind la apariţia resentimentelor, creşterea rezistenţei şi a rebeliunii copiilor faţă de părinţii lor, la sporirea animozităţii, tensiunii şi distanţei dintre copii şi părinţi.
3. ***Comunicarea îndeplineşte o funcţie educativă***. Părinţii îşi modifică patern-urile comunicaţionale în funcţie de nivelul de dezvoltare al copiilor pentru a le permite acestora să dobândească structuri comportamentale şi cunoştinţe tot mai complexe. Funcţia educativă este în strânsă legătură cu stilurile parentale educaţionale. Spre exemplu, stilul autoritar obiectiv presupune utilizarea frecventă a inducţiei şi a controlului raţional în formarea comportamentului şi a principiilor morale care orientează conduita. În cadrul teoriei sistemelor, învăţarea - ca formă a comunicării - poate fi realizată între părinţi şi copii în ambele direcţii. Cu alte cuvinte, "transmisia generaţională" de la părinţi şi bunici spre copii poate fi inversată. Copii, la rândul lor, îi pot învăţa unele lucruri pe adulţi.
4. ***Comunicarea are o funcţie informaţională***. Ea permite părinţilor şi copiilor să-şi împărtăşească gânduri, sentimente, fapte şi evenimente curente. Părinţii utilizează adesea comunicarea pozitivă pentru a monitoriza dezvoltarea psihică şi cea a personalităţii copiilor lor. Atunci când un părinte îşi întreabă copilul "Ce a făcut la şcoală?", el aşteaptă un răspuns mai complet decât laconicul "Bine!" sau exasperantul "Nimic!".
5. ***Comunicarea îndeplineşte o funcţie istorică***. Ea permite părinţilor şi copiilor să discute fapte ţinând de istoria familiei, legendele, tradiţiile şi ritualurile familiale. Stabilirea genealogiei reprezintă un exerciţiu narcisist, de ordin imaginar familial, care poate avea virtuţi terapeutice. Acest lucru se realizează în

măsura în care, construirea unei legende personale permite reafirmarea identităţii proprii, adesea, prost gestionată astăzi. Împărtăşirea acestor informaţii contribuie la dezvoltarea unei paradigme familiale, la comunicarea expectanţelor, la construirea unui "caracter familial" şi la întărirea sensului continuităţii şi vieţii împreună.

6. ***Comunicarea îndeplineşte şi funcţia de dezvoltare a copiilor***. Împărtăşirea semnificaţiilor permite schimbarea mediului familial, tranziţia lui spre noi stadii ale relaţiilor părinte-copil, ale unor relaţii familiale mai profunde. Dezvoltarea relaţiilor părinţi-copii necesită ca regulile, expectanţele comportamentale şi noile libertăţi să fie continuu re-negociate şi clarificate. Învăţarea acceptării autorităţii parentale, a dobândirii succesului în grădiniţă şi şcoală, a modului de adaptare la relaţiile egalitare, căutarea unei mai mari autonomii şi realizarea tranziţiei spre vârsta adultă, necesită toate un dialog constant între părinţi şi copii. Ambele părţi ale relaţiei trebuie să se schimbe substanţial pentru a se adapta procesului dezvoltării.

Studiul comunicării şi al relaţiei părinte-copil din perspectiva unei abordări izolaţioniste nu foloseşte prea mult. Este ca şi cum am încerca să studiem o simfonie a lui Mozard prin examinarea individuală a notelor acesteia. De aceea, tipurile de comunicare şi funcţiile acesteia trebuiesc strâns conectate, într-o imagine unitară asupra comunicării dintre părinţi şi copii.

APLICAŢIE

Ilustraţi cu câte un exemplu, preluat din situaţiile concrete de viaţă, funcţiile comunicării în relaţia părinţi-copii.

X.4. IUBIREA PARENTALA

Unul din elementele esenţiale ale relaţiei dintre părinţi şi copii este iubirea. Aceasta reprezintă nucleul bunei funcţionări a sistemului familial şi fundamentul proceselor familiale. Întrebaţi ce simt pentru copiii lor, majoritatea părinţilor răspund: iubire. La fel, copiii afirmă că simt pentru părinţii lor în primul rând sentimentul iubirii.

Burr şi colaboratorii săi (1993) au elaborat un model al *iubirii familiale* care include următoarele componente: altruismul reciproc, prietenie, recompense şi schimburi mutuale, angajare altruistă şi individualism şi iubirea maternă. Conform concepţiei lor, caracteristicile iubirii necesare funcţionării armonioase a individului şi a familiei sunt: orientarea spre ceilalţi, spre acţiune, caracterul ei necondiţionat şi durabil. Complexitatea iubirii familiale şi parentale nu are probabil egal, ca bază a dezvoltării armonioase a copiilor şi a sistemului familial mai larg. Totuşi, gradul în care este ea resimţită şi exprimată poate avea efecte diferite. Se ştie faptul că, în numele aceleiaşi iubiri pentru copiii lor, părinţii pot da curs conduitelor remarcabile, ca şi unora dintre comportamentele cele mai distructive. Astfel, iubirea sufocantă - ca parte a supraprotecţiei parentale - conduce la dependenţă ridicată şi la diminuarea maturităţii copilului (Bowen, 1978), după cum, iubirea iraţională şi excesivă poate împiedica progresul adolescentului şi tânărului spre autonomie şi individualism (Baumrind, 1978). Alţi autori consideră că, nivelul ridicat al afecţiunii parentale favorizează prea mult dezvoltarea conformismului şi a dependenţei la fete (Baumrind, 1980).

Iubirea parentală nu este consecinţa automată a naşterii copilului şi a tranziţiei spre parentalitate. Într-un studiu prezentat de Bodman şi Peterson (1998), un număr de 97 de tinere mame au fost întrebate când au simţit pentru prima dată iubirea pentru copilul lor. Două treimi au răspuns că simţit emoţia iubirii în timpul sarcinii sau la naşterea copilului, iar o treime au răspuns că nu au trăit acest afect decât după o săptămână de la naşterea copilului sau chiar mai mult. Aşadar, iubirea parentală apare ca o rezultantă a interacţiunii factorilor biologici cu cei ai experienţelor trăite în cadrul primelor relaţionări cu copilul. Părinţii şi copiii interacţionază verbal, paraverbal sau nonverbal în mod complementar şi mutual.

Odată cu creşterea copilului, iubirea pe care părintele i-o comunică prin căldură şi încredere, facilitează dezvoltarea stimei de sine. Iubirea, considerată a fi suportul parental al dezvoltării copilului, îi sugerează copilului că este o persoană bine valorizată. În răspuns, copilul poate dori mai mult să se identifice cu părinţii, să răspundă expectanţelor acestora, să-şi interiorizeze atitudinile şi valorile lor, să accepte în mai mare măsură îndrumarea parentală.

Copiii care primesc suficientă iubire parentală au şanse mai mari de a fi competenţi social, graţie legăturii continue şi echilibrate dintre părinţi şi copii, graţie evoluţiei acestora din urmă spre autonomie

(Peterson şi Leigh, 1990). Atunci când această bază securizantă a iubirii îi lipseşte copilului, există şanse mai mari ca el să sufere sentimente de abandon, ostilitate, agresiune şi diminuarea încrederii în sine, de incapacitatea oferirii răspunsului emoţional adecvat şi de relaţii perturbate cu co-vârstnicii.

Iubirea parentală rămâne o forţă puternică şi după ce adolescenţii sau tinerii maturi părăsesc căminul părintesc. Vizitele, asistenţa mutuală, telefoanele permit împărtăşirea iubirii, la distanţă mai mică sau mai mare. Unii autori au indicat faptul că, există o îmbunătăţire a relaţiei părinte-copil, odată cu tranziţia adolescentului spre maturitatea vârstei tinere şi adulte (Bodman şi Peterson, 1998).

INTREBARE

Care este rolul iubirii parentale? Care sunt consecinţele acesteia?

Dacă majoritatea lucrărilor au avut ca obiect de studiu iubirea parentală, studiile realizate din perspectiva teoriei sistemelor au oferit o nouă direcţie de cercetarea: *iubirea pe care copiii o resimt şi o exprimă faţă de părinţii lor*. Ştim astăzi că de modul în care copiii îşi exteriorizează iubirea faţă de părinţi depinde gradul în care aceştia din urmă valorizează procesul creşterii şi educării copiilor şi nivelul satisfacţiei trăite în decursul acestui proces. De la cele mai fragede vârste, copiii răspund expresiilor parentale de afecţiune în mod reciproc, cu ajutorul propriilor lor comportamente afective şi de căutare. Iubirea copiilor poate afecta comportamentul şi răspunsurile părinţilor, incluzând atât gradul în care iubirea părintească este exprimată, cât şi strategiile educaţionale utilizate.

Din păcate, iubirea filială este prea puţin studiată, iar întrebările pe care acesta le ridică sunt, în continuare, mai numeroase decât răspunsurile pe care le avem.

TEST DE AUTOEVALUARE

1. Dezavantajele minime pentru dezvoltarea copiilor apar în cazul stilului autorizat sau autoritar subiectiv.
a. Adevărat
b. Fals

4. Câteva dintre funcţiile mai importante pe care comunicarea le îndeplineşte în cadrul relaţiilor dintre părinţi şi copii sunt următoarele:
a. Comunicarea asigură funcţionarea sistemului familial.
b. Comunicarea are funcţia de susţinere şi suport.
c. Comunicarea asigură structurarea relațiilor părinte-copil.
d. Comunicarea îndeplineşte o funcţie educativă.
e. Comunicarea are o funcţie informaţională.
f. Comunicarea îndeplineşte o funcţie istorică.
g. Comunicarea asigură nivelarea opiniilor, a asperităților.
h. Comunicarea îndeplineşte şi funcţia de dezvoltare a copiilor.

3. Iubirea parentală este consecinţa automată a naşterii copilului şi a tranziţiei spre parentalitate.
a. Adevărat
b. Fals

Bibliografie obligatorie

Turliuc, M.N. (2004). *Psihologia cuplului şi a familiei*. Iași: Performantica, 248 pg., ISBN 973-7994-80-9.

Bibliografie suplimentară

Ciupercă, C. (2000). *Cuplul modern – între emancipare şi disoluţie*, Bucureşti, Editura TIPOALEX.
Druţă, F. (1998). *Psihosociologia familiei*, Bucureşti: Editura didactică şi pedagogică S.A.
Mitrofan, I., Ciupercă, C. (1998). *Incursiune în psihosociologia și psihosexologia familiei*, București: Edit Press Mihaela.
Stănciulescu, E. (1997). *Sociologia educaţiei familiale*, vol. I, Iaşi: Polirom
Turliuc, M.N. (coord.). (2014). *Gen și diferențe de gen în studii empirice*, Iași: Institutul European, 300 pg, ISBN 978-606-24-0049-1.
Turliuc, M.N. (coord.). (2013). *Gen, muncă, familie și schimbare*, Iași: Institutul European, 300 pg., ISBN 978-606-24-0012-5.

RĂSPUNSURI LA TESTELE DE AUTOEVALUARE

Unitatea de învățare 1
R: 1. a; 2. a,c,d,f,g,h; 3. a.

Unitatea de învățare 2
R: 1. a; 2. a, b, d, e, f, g; 3. b.

Unitatea de învățare 3
R: 1. b.; 2. a, b, c, e, f, h; 3. a.

Unitatea de învățare 4
R: 1. a; 2. a, b, d, f, g, h; 3. b.

Unitatea de învățare 5
R: 1. a, c, d; 2. a; 3. a, b, d.

Unitatea de învățare 6
R: 1. b; 2. a, c, d, g, h, j; 3. a.

Unitatea de învățare 7
R: 1. b; 2. a; 3. b, c, e.

Unitatea de învățare 8
R: 1. b; 2. e; 3. b.

Unitatea de învățare 9
R: 1. a; 2. b; 3. a, b, c, e, f, h.

Unitatea de învățare 10
R: 1. a; 2. a, b, d, e, f, h; 3. f.